

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 2, 1873.

144—40. SZÁM

Megjelenik minden esztendőnkön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

= Szívesen kérjük évnegyedes előfizetőinket, hogy megrendelésüket megújítani szíveskedjenek, mert felesleges példányokat nem nyomatunk.

Egyszersmind, felkérjük mindazokat, kik lapunkat megrendelték, de fizetéseikkel hátrálékban vannak, hogy kötelezettségelknek eleget tenni szíveskedjenek.

Kolozsvártt, október 1, 1873.

A KIADÓ HIVATAL.

A közkiállítás a humanizmus szolgálatában.

Hast du etwas, so theile mir's mit, und ich zahle, was recht ist;
Bist du etwas, o dann tauschen die Seelen wir aus.
(Schiller. Das Werthe und das Würdige.)

I.

A lánglelkü német költő eme szavai jutottak önkénytelenül eszembe, a mikor a közkiállítást — első áttekintésül — legelőbb nagyjában megfutottam. Hogy mindjárt akkor ezek jutottak eszembe, meggyőztek arról, hogy az emberiség ama nagy versenytere — a közkiállítás — nem csak az, a minek legközönsegebben tartani szokták nem csak a reálítások, nem csak az üzérkedések piaca.

Ha csak ez lenne, méltó sem lenne arra, hogy az emberiség versenyterének hívassék. A mi az emberiség kezében csak eszköz a haladásra, a jobéltre, az nem lehet egyszersmind végcél, a melyre mindenkinek törekednie, s a melyért mindenkinek izzadnia kell. Ezért, a hol az mégis céllá emeltetik, ott a remélt haladás helyett bizonynyal visszaesés áll be, az ohajtott joblét helyébe a legnagyobb nyomor a tudatlanság és az erkölcstelenség nyomora. A ki ezt nem hiszi, vagy hiúni nem akarja, vessen csak egy futó pillantást a föníciaiak, karthagóiak, ugy általában az emberiség egészének történetébe, s azonnal meggyőződhetik arról, a miről addig kótelkedett.

Egyébiránt, ha valaki a „vita magistra“-ból — az emberiség életének nagy könyvéből — nem tudná is megszerezni magának e tanuságot, az menjen csak a közkiállításra, s reflektálva, szemlélve ott mindent, csak megláthatja, hogy az emberiségre ma is igazak a szentírás eme szavai: „nem azért élünk, hogy együnk.“

Én részemről ott, ama nagy tárlaton is, a hova így hivogatnak: „jér és lásd meg, hol áll és hova igyekszik a világ,“ örömmel tapasztaltam és örömmel éreztem ezt; s most, szint oly örömemre van, hogy ebbeli tapasztalataimat s ezért örömet — főbb vonásaiban legalább — másokkal is közölhetem.

— Lépjünk legelőbb is a gépek és a nagyobb-szerű műeszközök kiállítási helyiségébe, az óriási „Maschinen Halle-“ ba!

„Mi lehet itt olyan, a mi a humanizmusnak szolgál?“ Kérdheti valaki, a ki megszokta a gépeket s általában a gépekkel való foglalkozást pusztán csak „lélekölő-eszköz-“öknek tekinteni. Őszintén megvallom, hogy én bizony feleletül erre el nem tudom s el nem fogom sor- és név szerint mondani, hogy mi minden van itt; hanem azért itt tett reflexióimmal s itt érzett érzéseim közlésével talán csak mégis adhatok némi feleletet a kíváncsi kérdésre. Az előbbit hasztalan is várnák tőlem, hisz magam is vajmi keveset értek a gépekhez; aztán meg, e lapok tere nem is arra való, hogy itt gépeket ismertessünk, vagy azok szerkezetét boncolgassuk. Különben is, ha ezt akarná tenni valaki a Maschinen-Halleba kiállított cikkekkel és „machina“-kkal, egész köteteket kellene teleírnia. Ezért én csak annál maradok, a mit magam is és itt is megtehetek, azaz, reflexióimról s érzéseimről adok számot.

A legelső érzés, a mit ez óriás-műhelyben éreztem, a hol egyszerre száz meg száz különbnél különbféle gép, és komplikáltabbnál komplikáltabb szerkezet van titáni munkában, az volt, hogy tisztelettel és bámulattal tölttem el az embe

nagysága iránt. Nem azt éreztem, hogy „isten vagyunk;“ de annyit a méjj meggyőződés erejével igen, hogy ha mindezt produkálni tudtuk, bizony csak még sem lehetünk a Darwin „ósmajmának“ fajzata. Legyőzni anynyi termelési és technikai akadályt és nehézséget, a menyinyi legyőzésére itt példát láttam; átalakítani, feldolgozni, megkímélni s a megkíméltből újra felhasználni anynyi és oly sokféle anyagot, a menyinyit s a milyeneket az itt alkalmazásba vett gépek útján átalakítanak, feldolgoznak, megkímélnék és újra felhasználnak; végül, megtakarítani anynyi drága időt, s felmenteni az oly munkától, a melyet lelketlen gépek is elvégezhetnek, anynyi jófogásu emberi kezet, s anynyi gondolkozásra, kutatásra és újabbnál-újabb feltalálásokra, megjavításokra hivatott emberi főt, a menyinyit azok által fölmentenek csak azért, hogy hová-tovább mind inkább emberhez illő foglalkozási térre utalhassák és szoríthassák: oh bizony, mindezt megtenni, s mindezt — úgy szólva — a semmiből vivni ki, talán mégis csak több, mint a menyinyit egy majom fajzatától — akár 20,000 éves átalakulás és tökélyesbülés után is — várni, avagy csak remélni is lehet!

Szóval, engem a közkiállítás Maschien-Halleja is megtanított arra, hogy ne legyek Darwinista. Hanem azért, a kinek tetszik, csak keresse tovább is ősei családfáját Afrika, vagy Amerika majmai között; én senkit sem akarok zavarni e „kegyeletes“ munkájában, s e helyett, csendesesen haladok tovább a magam reflexiói útján.

Most egy vigasztaló szót akarok mondani azoknak, a kik kételkednek abban, vagy épen már kétségbe is estek a felől: hogy vajjon az emberiség leküzdí-e valaha magában a haladását és boldogulását anynyira korlátozó és akadályozó osztály különbséget. E vigasztaló hitet is legelőbb a Maschien-Halleban merítettem, bárha erre az őszi kiállítás — a maga egészében — épen a legjobb alkalom. Bizonyos, hogy a hol az ember a maga nagyságában nyilatkozik, ott nem sokat kérdik tőle: kik voltak szülei és milyen bölcsőben ringatták? A nagy költők, az igazi tudósok, az öröknevelő írók és művészek már abban a percben megszerezték maguknak a legszebb „nemeslevelet“, a melyben nagyokká lettek, ha szintén őseik még oly kicsinyek, még oly alacsony rangúak voltak is. Jó ideje már annak, hogy még a legelőbbkellő körök is mindig bizonyos büszkeséggel emlékeznek a napra, a melyben egy ilyen — szár-

mazására nézve ném nemes, de különben igazán nemes — ember együtt szivta velök a fényes szalonok illatos legét. Szóval, az ilyen emberekkel szemben — akarva, nem akarva — rendre csak elismerte s elismeri még az előkelő világ is, hogy a kutya-bőrön kívül még a tudás és „Apollo csókja“ is nemesíthet. De e „tudást“ eddigelő legnagyobb részben csak a könyvbéli tudásra értették, s arról, hogy a „munka is nemesíthet“, az illetők közül a legtöbben hallani sem akartak. Így történt, hogy a társadalmi osztályok közül az, a mely épen a legtöbb tagot számlált s számlál ma is magában: a munkásoké, kézműveseké s általában az iparosoké — századok óta hasztalan küzdött s nagy részben még hasztalan küzd ma is az öt megillető társadalmi elismertetésért és méltányoltatásért.

Az igaz, nem is kerestek mindig jó tért küzdelmeikhez, nem jelölték ki mindig tisztán és helyesen a kiindulási és irány-pontokat céljaikhoz, s még az ezekhez vezető utakban és eszközökben sem igen voltak válogatosak. Ezért a föníciai és római néplázongásoktól le egészen a párizsi kommune véres uralmáig, csaknem mindenütt rom és vér jelölte azt az utat, a melyen az elismertetéshez akartak jutni. Nem értették azt, „hogy miveld, tökélyesítsd s tedd magadat hasznossá, kedvelté és szükségessé s így eléred célodat.“ De napjainkban — úgy látszik — már kezdik érteni; legalább a közkiállítás erről győzi meg a szemlélőt. Az igazi munkás nem elvenni, nem elrabolni törekszik ma már a másét, hogy ebből gazdagodjék és boldoguljon, hanem saját munkája, iparkodása és verejtéke után teremt magának, családjának, környezetének — s ha lehet — ezeknél még szélesebb körnek is jólétet és kényelmet. Persze, az ilyentől nem is tart aztán a társadalom magasabb osztályához tartozó, s nem néz reá féltékeny, vagy irigy szemekkel, sem kicsinyléssel. Miért is nézne; hisz, az olyan munkás, gyáros, vagy gépész még mint adományhoz sem nyult az övéből avagy csak egy falathoz sem; sőt e helyett, még az adott neki több kényelmet és könnyebb megélhetést s adott ezt még azoknak a nyomorultaknak is, a kik ez alkalom nélkül talán meglopták, úgy megrabolták volna az övét.

Igy békíti ki a munka és az ipar a különböző társadalmi osztályokat egymással s így hozza azokat mind közelebb és közelebb egymáshoz.

Természetes, hogy a glacié-kesztyűben járó gentleman nem fog egyszerre kezet a kőrges tenyerű nap-

számossal, vagy a gyárak szurtos és füstös mozdony fűtőjével; de a munkaadóval, a gyárossal, vagy a gépészszel már örömmel szóba áll, s még tudakozódik is tőle egyről-másról. Tudakozódik, tanul tőle és hála-lásan ismeri el, hogy van, mit tanulnia. Ez lesz aztán az összekötő láncszem egybeforrasztása a kettő között; mert a kitől az ember tanult, és pedig valami jót, vagy hasznosat tanult, azt, ha csak igazán ember, becsüli, sőt tiszteli is. Az, hogy az így megindult láncszem rendre aztán tovább fűződik a gyárról a munkavezetőre, erről meg az első segédre s viszont emerről a közmunkásokra: ez már csak a dolog természetes rendje. Ha az első sánc már át van ugorva, s a legszélső védbástyák és zárfalak már le vannak rontva, a vár nem bevehetetlen több!

Megeshetik, hogy valaki az egyszerű kézmivest még nem tiszteli, sőt még szóba sem áll vele; de azért talán ugyan ő örömmel szegődnek társul az első gyároshoz, a ki a maga találmányával évről évre száz meg száz embernek ad a szájába kenyeret, s szélesebb körben ezernek meg ezernek több és több jóllétet.

Hát az nem történhetnék-e meg épen itt a közkiállítás nagyszerű Maschienen-Hallejában is, hogy egy magas születésű világfi, a ki már ezereket és talán százezreket dobott ki ok nélkül a maga hitvány szeszélyeire és nemtelen szenvedélyeire, s a ki talán most is csak ezek tovább kergetésére jött fel Bécsbe, egyszerre csak megszegyenülten áll meg egy orias és komplikált gépezet megteremtője előtt, s bünbánattal vallja be magában, hogy „ehéz képest, én semmi vagyok!?” Bizony, csak semmi, a mig az — a talán csak porfiuból lett lángeszű feltaláló és most gazdag millionair — oly magaslaton áll előtte a maga töprengéseinek, kutatásainak és fáradozásainak „érdemjellel” koszoruzott eredménye mellett, mint egy király a maga fejedelmi székén.

Tehát, becsülni a munkát s a munkást, és pedig, így becsülni — ezt tanultam én leginkább a Maschienen-Halleban; mert ennek szám-talan gépe, a maga roppant zajában és eleven munkálkodásában leginkább azt hirdeti a laikus lelkének s önkénytelenül is erre ragadja azt.

Hogy egyebütt mit tanultam, arról később; még pedig — a menyinyiben lehet — a mostaninál tárgyilagosabban, s így talán érdekesebben.

Váradi Károly.

Protestáns pártok Németországban.

Németországban azon külső kapesokat, melyeket az állam-élet körül vasból vont a militarizmus és a bürokrácia, belülről mindig jobban fesztik a vallási kérdések, melyek a társadalmi élettel szerves összefüggésben állanak. Bismarck politikai céljai nem csak a róm. katolika egyházban akadnak kemény dióra, hanem magában a protestáns egyház kebelében is.

Tíz év óta fejlődik ezen egyház kebelében a differencia, mely egy idő óta valóságos gyöklősséggé és ellenségeskedéssé fajult. E differenciák egy részről a prot. egyház liberális törekvéseiben, másrészt az orthodox makacsságban nyilatkoznak. Mindkét árnyalat külön párttá tömörült, s egyletekben szervezkedett. Ez idén a liberális protestáns egyletek Lipcsében tarták összejövetelüket; a lutheri orthodoxok Berlinben. Amazok kérvényt iudítottak a császárhoz a polgári házasság behozatala végett; emezek ugyanezzel kérvényezték a császárnál a polgári házasság hatályon kívül hagyását. A liberálisok reformálandónak tartják az egyházat a presbyteriális és szynodusi alkotmány igényei szerint, az orthodoxok heves oppozíciót folytatnak ezen vezér-eszme ellen, s a maguk álláspontját akkint határozzák meg, hogy az egyház tartozik a vallási igazságok összeségét elfogadni, s úgy oltani a népbe, hogy ez annak szellemében hagyja vezetetni magát, meg leyén győződve a földi jokról és a menybeli üdvösségről. Egy szóval az orthodoxok elvei szerint izoláltassék az egyház a világi társadalomtúl, s a világi elemek az egyház tanítványai és növendékei legyenek; mig ellenben a liberálisok a világi elemet az egyházi társadalom alkatrésze gyanánt akarják bevenni, s az egyházi kormányzatban a papsággal egyenjogositani.

Ez időben az orthodox párt van többségben Németországban; de hogy a liberális párt egészen hatástalanu léteznék, azt állítani, nem lehet. Félelmes az az orthodoxok előtt, mint heves rekriminációk s folytonos üldözéseik mutatják, melyekben a liberálisokat egyszerűen hitetleneknek mondják s mindenkor verseny-gyülekezeteket tartanak, sőt magukat a liberálisok ellen hasonlóképp orgánizálni, szükségesnek látták.

E liberális egyházi törekvések történetéhez érdekesnek tartjuk megjegyezni, hogy ezelőtt mintegy tíz évvel először is Badenben keletkeztek. Keletkezésük rögtön megszülte a reakciót, a mi türelmetlen és sértő modorban nyilatkozván, nagyobb propagandát csinált a liberális eszméknek, mint talán azok önmaguknak csinálhattak volna. Poroszországban csak 1865 óta terjed, nevezetesen az eisenachi gyűlés után. Azóta önálló tevékenységet fejt ki, s hatalmas pártot nyert Stettinben és Greifswaldban. Ugyszintén befogadtatott Sziléziába, sőt megfészkelte magát Berlinben is. Nem kevésbé hatalmasodott el Szászországban, Koburg-Gothában, Weimarban és Altenbugban. Jelenleg körül-belül 118 egylettel és 30,000 bel-taggal rendelkezik, mely számmenyiség semmi esetre sem ignorálható.

Ezzel kapcsolatban, még említést kell tennünk egy újabb alakult középpárttól, mely célul tűzte ki magának, hogy a ketté szakadt felekezet között hidat képezzen, melylyel a köztük támadt árkot betöltse. Schleiermacher és Hegel egyháztanaival törekszik az ellenfeleket kibékíteni; de kevés sikerrel, mert mindkét párt küzdelmének alapeszméje oly pozitív, hogy a tranzakcióra egyik sem hajlítható.

E vallási küzdelem végeredményét nehéz, sőt csaknem lehetetlen kiszámítani; de horderejét megítélni könnyű, ha a liberálisok törekvéseit az állam politikai céljaihoz viszonyítjuk, s ténynek mondható, hogy a protestáns állam-egyházban támadt ezen viszály nagyon megnehezíti az állam küzdelmét a katolikus egyház ellen. Megnehezíti mindkét párt szempontjából azért, mert ez a kath. egyház azon jogaival, melyeket Bismarck megtörni igyekszik, azonos álláspontot fogadja el, s tagadja a világi elem beavatkozási jogát; a liberálisok szempontjából azért, mert ebben oly társadalmi szellem képző-magva rejlik, mely annyira ellenkezik a német politika alapelveivel, hogy nem kevesebb aggodalmat okozhat neki, mint a katolikusok.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, szeptember 21. 1873.

Elnök, főt. Nagy Péter, püspök. Jelenvoltak: Ince Mihály, Lészai Ferenc, Dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal, h.-titkár.

1) A kultusz-miniszter tudatja, hogy a pócstelki leány-egyház községnek templom-, és iskola-építésre adományozott telken az építés megkezdésének elhalasztását s a telek azonnal birtokba-vételét az 1 frt haszonbér fizetés mellett, megengedi. Esp. aa. utján, kérelmes egyh.-község értesítették.

2) Az erd. földtehermentesítési alap-igazgatóság tudatja, hogy a Dr. Geese ember-szereteti alapítványnak Hersch Dávid ellen fenforgó perügyében a solymosi kárpotlások megállapítottak és közvetlenül az intézet nevére kiállítva, fognak utalványoztatni. Kedves tudomásul véteik és az intézet bizottsága értesítették.

3) A széki egyh.-megye közgyűlése megnyugszik a tacsai egyh.-község azon ohajtásába, hogy a n.-sajói káptalanhoz csatoltassék. Ajánlattal a folyó évi egyházkerületi közgyűléshez terjesztetik.

4) A zilahi tanoda előljárósága tudatván, hogy Nagy Béla, jeles készülségű tanár-jelölt, K.-Vásárhelyt tüdővésztben elhalt: kéri a kijelölés megsemmisítése mellett, az 5-ik tanári helyet két évig betöltetlen hagyni. Az ideiglenes intézkedések megtételére felhatalmaztatván, a folyó évi egyh.-ker. közgyűléshez terjesztetik.

5) Főt. Nagy Péter, püspök, beadja a károlyfalvi püspöki jóság megvásárlása iránt azon községi közpolgárok által felterjesztett szerződvényt, mely szerint 2800 frton hajlandóknak nyilatkoznak megvásárolni. Ajánlattal a folyó évi egyh.-ker.-közgyűléshez terjesztetik.

6) A szil.-somlyói egyh.-község kéri a betöltetlen kántor-tanítói dézma-kárpotlási kamat, és kamerátikum beneficium illetőséget utalványozni 1872, april. 24-től, hogy az egyházközség adóhátralékát s más szükségait fedezhesse. Ezen alapítványoknak más rendeltetése levén, a kérelem nem teljesítettik.

7) A h.-szt.-páli egy-község kéri, a h.-szt.-mártoni egyh.-községhez leendő leányosítását megengedni. Ajánlattal a folyó évi egyh.-ker. közgyűlés eibe terjesztetik.

8) A k.-szt.-mártoni egyh.-község tudatja, hogy Sasvári Sámuel 1866-ban az egyh.-községnek 2000 frtot meghaladó hagyományt tett; azonban, egyik örökös az örökhagyó önkivületi állapotában a hagyományt megsemmisítő végrendeletet csikart ki. Esp. aa. utján az egyh.-község utasítatik a hagyaték biztosítására és a jognak per utján való érvényesítésére.

9) A farnasi egyh.-községben a kántor-tanítói fizetést felemelő határozat és a díj-levélnek ily értelemben való módosítása: a folyó évi ker. közgyűlés jóváhagyása reményében, helybehagyatik.

— Előadatott ezeken kívül még 23 ügydarab. —

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

Negyven éves eszmeharcok.

(Vallás-ügyek régen.)

(H. L.) Az 1790/1 26-ik törvénycikk érvénytelennek mondá ki a kötelezvényt (reversalist), melyet házasságoknál, a kath. klérus követelt a protestáns vőlegénytől arra nézve, hogy születendő gyermekeit a katolikus vallásban fogja növelni, s egyszersmind a katolikus felekezetből a protestánsra áttérőt hat heti cenzura alá rendelé. Ennek dacára, a kath. papok a kath. nővel házasságra lépő protestáns vőlegénytől folyvást követelték a kötelezvény kiadását, különben a papi áldásnak megtagadásával fenyegetvén; a hat heti cenzurát pedig néha évekig is huzták-halasztották, minden lehető fogással akadályozva az áttéréseket.

Százakra, ezerekre gyűltek föl e miatt a protestánsok sérelmei és panaszai, melyeket a kir. kormányzások nem orvosoltak. A két felekezeti evangélikusok aztán negyven éves sérelmeikkel az 1832ik év végén megnyílt országgyűlés elé járultak. Az evang. követek vallásbeli sérelmeiknek előterjesztésére, a katolikus vallásu Beöthy Ödönt, Bihar megye egyik követét kérték föl, kinek, hogy a sérelmek orvoslásában erélyesen közreműködjék, nagyobb részt református küldői ezt utasításukban is meghagyták. Midőn Beöthy a maga utasítása szerint, a váradai klérus erőszakoskodásai elleni panaszok hoszsú sorát az országos ülésben, — a maga heves modorában jól megszóva, paprikázva előtálalta — fölkel Tágen nagy-váradai prépost és káptalani követ s azt mondja: „Én azon adatok valóságát kereken tagadom!” Roppant zaj

és lárma támadt. A követek fölgrálva kiabálták: „Akció! akció! (pörbefogás), ki vele!“ A közbotrány és általános bosszankodás nyilatkozatai miatt Tágen prépostnak az országos ülésből ki kellett vonulnia, a személynök pedig, nagyobb botrányoknak elejét veendő, az ülést fölfüggeszté.

Három évig és négy hónapig tartott az 1832/6-iki országgyűlés, mely idő alatt a protestánsok vallási panasza ügyében az alsó-ház huszonnégy izenetet váltott a felső-házzal, de az emebben erősen képviselt kath. püspökök és a velök tartó kath. főispánok e panaszokat orvoslás végett a király elé jutni, nem engedték. (Ime, a régi „arany szabadság!“)

Mielőtt a vallás-sérelmek imént elejtett fonalát a következő országgyűlésen fölvetnék volna, a klérus egy újabb cselekvényével újabb olajat öntött az egyébkint is lobogó tűzre. A váradi püspök, Lajcsák, majd a rozsnyai, Scitovszky, nyílt rendeletben hívták föl alattas papjaikat, hogy a vegyes-házasságoktól, melyeknél a völegény nem ad kötelezvényt gyermekeinek a kath. vallásban leendő neveltetése iránt, vonják meg az áldást. E példát eme püspökök a kölni és pozeni érsekektől tanulták, a miért ezeket a protestáns porosz király kormánya fogságra is vetteté. A többi püspökök nem ugyan nyíltan, de titkon hasonló parancsot adtak ki. Voltak esetek, midőn a vegyes-házasságban élő kath. nőt a pap a gyóntató székéből a pokol minden kárhözátával ijesztgeté, a miért aztán a protestáns férjek rá-rátörtek a papra: miért háborgatja föl badar beszédeivel az ő békés családi életüket. A sarokba szorított pap kivallotta, hogy a püspök meghagyásából beszélt. A botrány-kezdő Lajcsáknak a Biharban minden felől rázudult vihar elől, végre is egy zárda csöndjébe kellett vonulnia.

A megyék gyűlésein nagy hullámokat vert a vegyes házasságok kérdése. Ezekben tűnt ki a kath. papok össze-tartása, a hierarkhiai fegyelem s a fiatal tehetséges papok vágya: a magasb, kanonoki állomásra érdemeket szerezni. A panaszkodók fölhorádák, hogy „a papok husvétkor a sódart, birkasültet, tojást megáldják, de a becsületes protestáns ember házasságától megvonják az áldást“. Rendek József, akkor káplán, most esztergomi kanonok ellenveté: „Mert megvagyom irva: ne adjátok a mi szent az ebeknek.“ Kevésben mult, hogy ki nem lökték Pestmegye terméből. E küzdelmek alatt, az egész magyar klérusból, csak két pap tért át a reform. vallásra: Bruckner és Horarik.

Az 1839/40-iki országgyűlésen a vegyes-házasság és vallási sérelmek tárgyában a két ház újabb tizenkét üzenetet váltott, mignem megegyezhettek ama pontokban, melyeket utóbb a király az 1843/4-iki országgyűlésen erősít meg. A sok közül kiirjuk gr. Széchenyi Istvánnak ide vonatkozó s a mai körülményekre is alkalmazható szavait: „Az apostoli magyar király mindig meg tudta magát alkotmányos nemzetével együtt Róma supremáciájától óvni. A fömóltóságú magyar klérus soha sem volt és nem is lehet status in statu, s a mily arányban fejledezik hazánk alkotmányos szelleme, annál összeütközőbb, annál türethlenebb lesz egy külső hatalomnak ilyes befolyása nemzetünkre. Hol a törvény a nemzetet még fejedelmének önkényétől is biz-

tosítja: mikint lehessen az a nemzet idegen fejedelmnek alávetve? Ötvén évig gyakorolta a klérus a vegyes-házasságokban azt az áldást, melyet most egyszerre megtagad. S ugyan mily ürügy alatt? Az alatt, hogy az áldás nem szükséges, s annak kimaradása a házasságokat nem gátolja. Istenért! nyuljunk köblünkbe, s tegyük föl, hogy egy apa megtagadja egybekelendő gyermekétől az áldást, állítván, hogy ő nem gátolja e házasságot: vajjon el fogjuk-e hinni, hogy ez nem gátlás? Bizonyára nem: és valóban, még csak átoknak kellene hozzájárulni, hogy egész valósággal szökjék szemünkbe, mit kelljen az ily állításokról tartani.“ A két ház vallástügyi egyezményének, szerencsém volt, tanuja lenni. A primás az egész klérus nevében ellentmondott ennek, s még öt világi ur csatlakozott hozzá: gr. Keglevics János, idősb gr. Zichy Ferenc, tiszta-szabályzó Hertelendi, torontáli főispán és a kormány által napdíjazott két öt forintos mágnás: b. Prinyi és a szép-eszü, de esztelen pazarlásai miatt anyagilag és erkölcsileg alásülyedt gróf Majláth János. A törvény pontjainak egyike így szól: „Tizennyolc éves kora után senki sem vonathatik vallása miatt kérdés alá.“ Ennek dacára, az ötvenes évek elején egy ideig figyelemmel kísértem a nevezetes hajrá-vadászatot, melylyel a besztercebányai és a váci püspökök Podmanický Johanna bárókisaszszonyt üldözöbe vették. A kisaszszony kath. anyának, de protestáns apának (Jánosnak) fiatal leánya, atyjánál Rákos-Kereszturon lakott. Az itteni plébános jelenti a váci püspöknek, hogy a leány nem a kath. hanem az evang. templomba jár. A váci püspök e szörnyű törvénytörtést a pesti cs. kir. főnökségnél bepanaszolja és orvoslást kér. A cs. k. főnökség a cs. kir. illető szolgabírónak meghagyja, hogy a törvény értelmében járjon el. Semmi eredmény. A váci püspök megint ráír a cs. kir. főnökre, de megint eredmény nélkül. Ekkor az üldözött leányka fölmegy Zólyom-Radványba, nővéréhez. Ámde készen várja a nemes prédát Moizes, besztercebányai püspök, s elkezd vele az iménti váci püspöki táncot. A leányka a zaklatás elől viszsztatér atyjához Rákos-Kereszturra. A plébános innét jelenti a püspöknek: itt van ő. A püspök a cs. k. főnöknök: ott van ő! A főnök a szolgabírónak: im, hol van ő! A négyes hatalmasság így adogatá egymásnak a „hajrá“ jelszót, mignem az őzike üldözői elől ismét Radványba menekült, holott megint elkezdték vele ez előbbi komédiát. E sakkhuzás, lotás-futás, papi üldözés addig tartott, mignem a bárónő férjhez nem ment. Vajjon, nem ugy hangzik-e ez a történet, mintha két század előtt történt volna. Pedig csak husz éve történt.

Az 1840-iki országgyűlés után Lonovics csanádi püspök, mint a magyar főpapság küldöttje, Rómába ment, utasítást kérni a pápától: mit tevék legyenek a vegyes-házasságok irányában? A pápa azt mondja kiadott brévéjében, hogy az áldás ily esetben „elmar.dhat.“ És a magyar törvényhozás most, harminchárom év mulva, azt mondja ha az egyház fölöslegesnek állítja az áldást, s ezzel maga veszi el a házasság egyik szellemi szép zománcát: akkor fölösleges is az egész egyházi eljárás; ennél fogva, helyébe állítjuk a polgári házasságot.

Az országgyűlés jövő téli idényén tehát Deák Ferenc

junius 28-iki indítványa következtében a polgári házasság s az egyház és állam közti viszonyok rendezése fölött érdekes eszmeharcoknak lehetünk tanúi, melyekben mindegyik fél, kivált a felső-báz főpapjai, bizonyára legnagyobb lövegekkel s minden erejük megfeszítésével fognak a küzdőterén forogni. Egyébiránt, a katolikus autonomia, melyben az egykor mindenható hierarkhia az egyházi hatalmat testvérileg oszthatja meg a világiakkal, nálunk oly intézmény lehet, mely a világ minden katolikus nemzetének követendő példányul fog szolgálhatni.

K ü l f ö l d.

Konstanc, szept. 14, 1873.

(Folyt. és vége.)

Az, a mit ma keresztyénségnek neveznek, semmi sem egyéb, mint pogányság; imádnak egy faképet, mely előbbtöbb tűzre kerül; búcsut járnak, mert magikus erőt tulajdonítanak egyik, vagy másik tárgynak. A keresztyénség minden egyéb, csak nem Jézus tana; ez ugy el van ferditve, hogy reáismerni sem lehet. A kultusz olyan, hogy szégyelni kellene magunkat egy zsidó előtt. Igen, egy zsidó előtt kellene magunkat szégyelni, hangsulyozza Messmer. Anynyira mentünk, hogy imádkozni sem tudunk! Avagy, imádság az, mit imádságos könyveinkben (t. i. a r. katolikusokéban) írva találunk? Vizsgáljátok át ezer imádságos könyvet! De ne! Vizsgáljátok át csak egyet és meg fogtok győződni. Vizsgáljátok át a kátét!.. Hát, hit-e az? Minden el van ferditve!.. Az öskeresztyénséghez kell hát visszatérni! Amde, mi lesz a vezérfonál, mely elvezet?.. Az igazság, saját tudatunk szava!

Körül-belül e szavak, e gondolatok képezék Messmer ragyogó beszédének alapvonalát. Pál nem volt oly kiméletlen Péterrel szemben, mint a mily kérlelhetetlen Messmer Péter utoda iránt; ő nem kimélt semmit arra nézve, hogy a római egyház erkölcsi meztelenségét feltárhassa és nevetségessé tegye. Célját el is érte: szinte két ezer hallgató és pedig művelt hallgatónak kísérte tetszés zaja. Messmer elhallgatott, de szavai még a gyűlés termén kívül is visszhangoztak a nép ajakán; mindenkinek meg lőn telve keble, és mindenkinek jól csett, ha ő maga is valamit elmondhatott abból, mit Messmer oly páli lelkesültséggel hirdetett.

A második nyilvános ülés, mely ma három óraker nyílt meg, nem kevésbé volt meglepő, mint a tegnapi.

Törekvésük a most beszélő szónokoknak általán arra irányult, hogy kimutassák, mindannak tarthatatlanságát, melyen a pápai hatalom alapszik. Mindaz, a mire az ultramontanok hivatkoznak, merő koholmány. A pápák és környezetük anynyira impertinensek voltak, hogy okmányok hamisításától sem vonakodtak, csak hogy maguknak hatalmat teremthessenek. Különösen az elnök, Schulte ostromozta egész kiméletlenséggel a római papságot. Egy adoma szerint: isten mindenütt ott van, csak Rómában nincs, mert itt a pápa a helytartó. Boccatio egyik novellája szerint, egy zsidó a keresztyénségre tér, mert Rómába menvén, átlátja, hogy nincs ott szentlélek, s tehát igaz az, hogy az egyházat nem a szent-

lélek kormányozza. A szentírás, jelesen a cselokedetek könyve, határozott tudósítást ad arról, hogy Pál két évig Rómában volt, de a negyedik században már odáig jutnak a pápák, hogy egyik nem vonakodik még azon állítástól sem, hogy Pál soba sem volt Rómában. A pápa hazudott és meghazudtolta a szentírást, mert a hazugság pápai szabadság! Mindent csak politikai érdeknek rendeltek alá. A középkor uralkodóival kezét fogva; vakságban tarták a népet, hogy uralkodhassanak. Az öskeresztyénségnél a papság és laikusok közt megoszlik a kormányzati jog; de majd később, a papság secernálja magát, mindent kezébe kerít, és azt állítja, hogy ő a birtokosa mindannak, a mi látható és láthatatlan; hogy állítását hebizonyithassa, legendát kohol, mintha Jézus maga osztotta volna fel az egész világot tanítványai között. Ép ezért veszélyes Rómának és a római hierarchiának uralma. Schulte nem tartozkodik azon meggyőződését fejezni ki, hogy állam és egyház közt más viszony nem lehet, mint a mely az evangélikusok és az állam közt van.

Egy másik szónok azt mondá: vajha, már bekövetkezne az idő, midőn a katolikusok és protestánsok oly közel állának egymáshoz, hogy nézeteik, vallásos meggyőződésük oly teljes harmoniát képezzenek, mint a különböző felekezetek tornyainak harangjai. Ha bekövetkezik az est, mily lélek emelőn zug le teljes egységbe minden harang a Bóden tavára. Itt az egység megvan, bár minden egyes harang más-más hangot ad; vajha, ekkint lenne protestáns és katolikusok közt is.

Végül, a püspök lépett a szószekekre s hebizouyitá, hogy a bibliát mindenkinek jogában áll olvasni, és épen azon fordítást, melyet neki tetszik; a papságnak nem áll hatalmában e tekintetben, sőt nem áll hatalmában általán semmi tekintetben az ítélet-mondás. Egyedül isten az, a ki ítél; Krisztus maga sem azért jött, hogy ítéljen, hanem azért, hogy a szegényeknek hirdesse az evangéliumot. Olvassák hát önök, — mondja a püspök — olvassák hát önök a bibliát; olvassák a hegyen mondott beszédet, olvassák a parabolákat, hiszen, önöknek irattak azok?

Ime, a mozgalom, mely ma Németországon mind nagyobb hódításokat tesz; ime, a mozgalom, mely a pápai hatalomnak tán néhány év alatt sirját ássa. Magyarország katolicizmusától függ csupán, hogy a kor szellemének ezen mind nagyobb hullámokat vető áramlatába belépjék-e, vagy esztelenül és hűtlenül tétlen maradjon. Magyarország és általán a világ minden országa a szabadság egyik legnemesebb követ szerezte vissza akkor, midőn a pápai hatalmat magától ellökte. Németország katolicizmusában a vallásos élet új tavasza nyílt meg: a vallásos közöny mind inkább eltűnik, mert a bilincsek lehullottak és mindenki szabadon keresheti istenét. A magyarországi katolicizmusnak sem lehet más feladata, mint a nép vallásos üdvét, hit-szabadságát, mely századokon át elrabolva volt, visszaadni. Vajha, így lenne!

Bartok György,
pap-jelölt.

VIDÉKI ÉLET.

Farnas, szeptember 20, 1873.

Tisztelt szerkesztő ur! Igénytelen soraimat használja fel tetszése szerint laptölteléknek, vagy lomtárba; én kötelezve érzem magamat, a farnasi ev. ref. egyház anyagi és szellemi állapota, jelene és jövője felett — főként az iskola érdekében — némi megjegyzéseket kockáztatni.

Ez egyház a 17-ik század első felében a Keceli-család vallásos bőkezősége korában, valószínűleg, jóllétnek örvendett s népessége is meghaladhatta a jelenit. De a török, tatár-csordák fölemészték e községet is, mint anynyi másokat; a jóllét nyomába pusztulás lépett, a hivek nagy része lekaszabolgatott, a buzgó Keceliek többire rabságra hucoltattak; utodaik más vidékre költözkednek. A romokból temploma nagy későre — 1750-ben — emelkedett ki és azóta ismét mint anya-egyház, bár áldozattal, papot és iskolai-tanítót tartott kebelében, kiknek anynyi érdemüket nem lehet elvitatni, hogy az idegen elem közé zárt kevés hiveket nemzetiségünkben és ref. vallásunkban, anynyi elszomorító példák dacára, megtartották. Áldozattal — mondám¹, — mert bár az öszszes papi- és tanítói fizetés alig üti meg ez idő szerint a 300 frtot, de a hivek száma kevés (200 lélek) lévén, az egyes bérfizetők anynyira tulterhelve vannak, hogy van család, p. o. egy apa két fiával, mely egyházi cölra 35—40 frt. oszt. értéken felül köteles fizetni, hogy ez, még ily csapásos évek nyomása nélkül is, sokáig alig lesz fenttartható. Régebben az elidegenithetlen jobbágy-örökség szorgalmas munka mellett bőven megadta a család élelmét, és egyszerű ruházatát; a pap és tanító az árak olcsósága mellett, úgy a hogy, fenttarthaták magukat: ma, a megosztott, részint elidegenített örökség a család élelmét sem adja ki; a pap és tanító, a sokszor könnyes szemekkel, olykor átokkal és káromlással befizetett kepeből hivatali állása és a társadalom követelése szerint, magát és családját fen nem tarthatja. S épen ez oka, hogy a közelebbi 15 év alatt ez egyháznak öt iskola-tanítója volt és ebből is négy évig üresen állt iskola-háza, papja pedig a tihanyi példára van utalva — vigasztalásul,

Az iskola-tanítói állomás csaknem egy év oltá jelenben is üres s miután mondogatják, hogy a franciákat nem a porosz hadsereg, hanem a porosz iskola-tanítók verték meg, ily csekély fizetésre pedig, minőt ez egyház adhat, valami nemzet-verő tanítóra nem számithatni, sőt időnkben a csizmadia is gondolkodóba esik, ha beálljon-e tanítónak enynyi fizetésre, valószínűleg még sokáig üresen áll; míg vagy az egyházi, vagy a világi kormányzat érdekeltsége be nem töltendi azt. Pedig egy nemzedéknek mivelődési, szellemi életéből csak egy évet ha kitépünk is, csorbát hagy maga után; több évek pedig együtt, a nowádok számát nevelendik.

Vajjon, nem kellene, nem lehet-e ez egyházban az iskolát mi hamar megmenteni?

Hogy kellene, elég arra utalnom, hogy e 200 lélekből álló ref. magyarság ugyan anynyi számú oláhsággal van, e helyen letelepedve; e mellett az Almás vize és Meszes hegy felé közvetlenül egész sereg ilyennel érintkezik, s fájdalom,

a történelem igazolja, hogy nemzetünk nem bir ruganyossággal az idegen elemet fölvenni; sőt önmaga inkább felolvad, s kivált Erdély hazánkban, a görög vallás az oláh nemzetiséggel egy tév-fogalom alá levén terelve, népünk nem csak ref. vallását, de egyszersmind nemzetiségét is levetközti. Kell-e hivatkoznom a déézi és v.-hunyadi egyházmegyék desolátaira, hol egy század alatt is ezereket veszítettünk. E körülmény magára is elég intőjel akár az egyházi, akár a világi kormányzatban felköltetni az érdekeltséget ez iskola iránt: ha az elég református; és ez magyarnak ohajtja magát bizonyítani.

Egyházi részről a buzdítás nem hiányzik; az iskola építéséhez 100 frt. segély is juttatott, a világi részről intenek, fenyegetnek eleget, de az itt mit sem használ, itt csak tetemes pénzösszeg segítene, mely a tanítói díjt biztosítsa; mert az egyház által pár év alatt már kétszer javított fizetés is szükön üti meg egy béres fizetését, többet ajánlani pedig az egyház teljesen képtelen, az egyházi teher most is elviselhetlen az egyesek vállain, a pap behonyitható adatokkal tudná megmutatni, hogy a papiron álló kepenek hányadrészét kénytelen évenként odaengedni, mert különben nem merész kezeskedés sükségeltetnék arra, hogy egy reggelen az egyes, vagy kottós kereszt alá vonulnának a hivek, mely csak tized anynyi terhet tesz vállaikra.

De vajjon, lehetne-e megmenteni ez iskolát s vele a farnasi hivek öszszegét és mikint?

E kérdésekre fönnbbiekből is következtethetni a feleletet; mindazáltal, kissé részletezni kívánom.

Az egyház maga, mint testület, a papi- és kántoriföldeken kívül bir két hold másod-oszt. szántót, mely átlag alig ad 20 frt. jövedelmet, és 36 hold erdőt, mely a görög egyházzal osztatlan lévén, már 1858 év előtt közösen úgy elpusztított, hogy a rajta levő elvünlt fák felszámlálására sem nagy talentum, sem hoszszu idő nem kívántatnék. Ezen erdő a szélvész-zuzta, vagy elszáradt fákából évenként 2—3 frtot szokott bohozni, s a jeleni papnak több évi küzdelme után sikerült nem betiltani a legelést, hogy az erdő alólról gyarapodást vegyen, mert ez csaknem lehetetlen vagy oly elkeseredett viszony fejlődnek ki itt is pap és hivek között, mint a minöre közelebből Zsobok adott kiváló példát, de csak oda vinni a dolgot, hogy a legelésért évenként 4—5 frt. fizessen a község. Fönnbbieken kívül a község felajánlása nyomán, kap az egyház évenként 22 frt. állam-kölcsön-kamatot: tehát évi bevételét 50 frtra tehető, melyből a kétnemű adó, biztosítás, egyh.-megyei- és kerületi köz-szükségek fedezésén felül, az épületek konzervációjára semmi, vagy csak fillérek maradhatnak fen. Ez oldalról tehát, iskola-tőkét csinálni, nincs kilátás. Van az egyháznak továbbá, egy igazán mustár-magból nevedett magtára, jelenleg 200 véka tőkével, melyet az egyház-tagok az iskola-tanítói kepe törlesztése, s lehetőleg fizetése szaporítására alapítottak: ez tehát részben iskolai-tőke lenne, melynek kamatjából a leendő tanítónak eddigi fizetésén felül 25—40 vékát az egyház fel is ajánlott. De míg ez oda nőné ki magát, hogy belőle legalább 300 frt. tanítói díjt biztosíthasson. évek telnének el; az évek pedig egy nemzedékre hatnának károsan. Ez mégis, legalább biztat a jövőre.

Nincsenek-e az egyháznak tehetős pártfogói, kik iskoláját javadalmaznák?.. Örömmel jegyezem fel, hogy farnasi birtokos mélt. Szabó Gyula ur, mint nem ref. vallású, csupán nemzetiségi érdekeltségéből a tanítói fizetés javítására bizonyos alapítványt tenni késznek nyilatkozott, ohajtását és reményét fejezvé ki, hogy még lesznek követői. Ez minden esetre becses segítség lesz; de hol a fő őszzszeg, mit segíteni, gyámolítani kell?

Tegyünk kísérletet más úton. Adjuk fel ez iskolát az államnak; feltéve, hogy a másik hasonló számú felekezetet is ezt tenné és állítson községi iskolát. Ugy, de — mint érintve volt — a népesség vegyes, fele részben magyar, másik fele oláh. S ha p. o. az állam csak egy tanítóra rendezné be az iskolát, a mint 400 lélek után máskint alig remélhetni: mi nyelvű és vallású leendő azon egy tanító, ki a magyarokat és oláhokat egyiránt tanítani képes lenne, hanem ha oláh és gör. vallású, mert mi nem szeretjük a testvér nemzetek nyelvét elsajátítani, s vajjon nem lenne-e káros hatással ez ma-magyar ref. gyermekeinkre? Mert hiában! feltékenyek vagyunk, mint nem kevésbé a tuloldaliak, s e feltékenységünket épen a tuloldalon megpendült eszme sem enyészett el, miszerint, a két felekezet — mint felekezet — közösen tartana egy tanítót.

Még van egy kilátás — a jövőben! Miután nálunk hivatali rangfokozat nincs, az éveken át tanusított szolgálati hűség előléptetés által jutalomra nem számíthat, s egy hanyag pap, ép úgy megvénül és elhal a véletlen, vagy fondorkodással elnyert jó egyházban, mint egy hű szolga a régen purgatoriumnak nevezett egyházak valamelyikében: bevárando, míg a farnasi jelenlegi pap, a természet örök törvénye szerint és... és a százak megmentéseért, mi hamarabb kidölné, mely esetben, úgy sem találkozáva a föld kerekéségén theológiát végzett ifju ember, ki helyét betölteni ohajtaná, a papi fizetést a tanítói fizetéssel egyesítvén, egy 300 frtos lóvitai állomást lehetne berendezni. De az is hát ha csak évek múltán állana be, az évek pedig egy nemzedékre hatnának károsan.

Mit tegyen hát az egyház, hogy iskoláját felvirágoztatván, önletét biztosítsa?.. Forduljon bizalommal a jó édes anyához, a köz-anasztentegyház őszzszegéhez, annak igazgató kormányához, kérvén, hogy gyámolítsa elhagyatottságában, emelje ki nyomorult helyzetéből, mentse meg a nemzetnek és vallásnak azt, mi még megmenthető! Az édes anya talán talán meghallja gyermeke nyögését!

Fehér György,
ev. ref. pap.

KÖRÖZTETNEK.

924—1873.

V.-Hunyad-zarándi egyházmegyénkben a kriscsori másod-osztályú lelkészi állomás.

Javadalma 300 frt. készpénz az egyház pénztárából, 3 köb-öl fa, tisztességes lakás kerttel. A lelkész köteles tanítani is, miért tandíjat kap.

Pályázati határnap november 15.

A folyamodványok v.-hunad-zarándi esperes t. t. Dáné István aa.-hoz Szászvárosra küldendők.

Kolozsvártt, szeptember 29, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

943—1873.

Szilágy-szólnoki egyházmegyénkben az ilosvai orgonistasággal őszzszekötött kántor-tanítói állomás.

Evi javadalma:

1) 83 $\frac{1}{2}$ véka elegybuza; 2) 81 veder must; 3) Borpénz címen azoktól, kiknek boruk nem terem 4 frt. 50 kr;

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

4) 12 szegény özvegy aszszonytól 18 sing vászon; 5) Favaltság 50 frt. 10 kr; 6) Konvencionátus cselédektől 2 frt. o. é. 7) Tandij egy gyermektől 40 kr. két véka csőtörökbuza és egy csirke; tanulók száma 60; 8) Temetés 20 kr; 9) A közel kilátásban levő tagosítás alkalmával kiszakítandó kánonika porció haszonélvezete.

A kántor-tanító köteles leendő: a) a zilahi tanoda részére 53 kr. kamatot; b) a papi s tanítói olvasó kör részére fizetésének $\frac{1}{2}$ %-át át fizetni.

Pályázati határnap november 10.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, október 1, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

944—1873.

Sz.-szólnoki egyházmegyénkben az ér-körösi kántor-tanítói állomás, melynek javadalma:

1) Tíz köböl rozs és elegybuza; 2) Tüzi fa helyett 24 frt. o. é. 3) 10 igás-napszámért 12 frt. 6 gyalog napszámért 2 frt. 40 kr. o. é. 4) 30 tanköteles gyermektől 30 frt. és 30 véka rozs. 5) A légatusi kötelmek teljesítéséért 30 frt. o. é. 6) 10 köböl férőjü szántóföld haszonélvezete, melynek azonban adóját fizeti; 7) Temetésért 50 kr,

Pályázati határnap november 10.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, október 1, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

945—1873.

Szil.-szólnoki egyházmegyénkben a sz.-paniti másod-osztályú lelkészi állomás. Evi javadalma:

1) Minden gazda, kinek 10 keresztnél több buzája terem, 3 keresztet, 13 kévét számítva egy kereszthe. A kinek 10 keresztnél több buzája nem terem, fizet 2 véka rostált buzát.

2) Minden gazda fizet 2 veder mustot; ha valami elemi csapás miatt mustot nem fizethetnek, 1 frtot o. é.

3) Minden gazda fizet 1 szekér fát, melynek $\frac{2}{3}$ -a a papé, $\frac{1}{3}$ -a a tanítóé.

4) Özvegy aszszony, ha még nincs 14 évet meghaladott figyerméke, fél-bért fizet; ha ellenben felserdült fia, vagy gazdaság folytatására alkalmas férfi cseléde van, egész bért fizet.

5) Fekvősséggel és saját lakóházzal nem bíró özvegy aszszony fizet 3 sing vásznat.

6) Négy db. mintegy 16 köböl férőjü szántó föld haszonélvezete, melyből az őszzvetés alá tartozó részt az egyház-tagok megszántják, a pap által adandó maggal bévetik és a pap által őszzzetakarítandó terményt a papi csürhöz behordják.

7) Egy 6—8 bugját termő rét; az egyház-tagok kaszálják, gyűjtik és a szénát behordják.

8) Stola: temetés 80 kr., keresztelés 17 kr., esketés 3 sing vászon.

A lelkész köteles leendő:

a) a zilahi tanoda részére évenként 79 kr.

b) a papi olvasó kör részére fizetésének $\frac{1}{2}$ %-át.

c) az özvegy-árvai gyám-intézetbe tetszése szzrint 1, 2, vagy 3 frt. részvényt fizetni 20 évig.

Pályázati határnap október vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, október 1, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvártt.

Mai számunkhoz van mellékelve a „Préd.-tár“ 7—9 iva.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 9, 1873.

145—41. SZÁM

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

= Szívesen kérjük évnegyedes előfizetőinket, hogy megrendelésüket megújítani sziveskedjenek, mert felesleges példányokat nem nyomatunk.

Egyszersmind, felkérjük mindazokat, kik lapunkat megrendelték, de fizetésikkel hátrálékban vannak, hogy kötelezettségüknek eleget tenni sziveskedjenek.

Kolozsvártt, október 1, 1873.

A KIADÓ HIVATAL.

A közkiállítás a humanizmus szolgálatában.

II.

Motto: Bald, es kenne nur Jeder dem eigenen, gönne dem Andern.

Seinen Vortheil, so ist ewiger Friedege macht.

Keiner bescheidet sich gern mit dem Theile, der ihm gebühret,

Und so habt Ihr den Stoff immer und ewig zum Krieg.

(Göthe. Vier Jahreszeiten, Herbst.)

A multkor a gépek csarnokát jártuk be. Innen a legegényesebb ut a nagy „ipar-palotá“-ba, az „Industrie-Palast“-ba vezet. Lépünk tehát most ebbe, s tartsunk itt is egy — habár futó, de célunkhoz képest, a lehetőleg még is figyelmes — körszemlét; mert, bizony megérdemli! Ugy is, a mit ott láthattunk, abban csakis egyesek, és csakis egy ágban produkáltak magukat; de itt már igazán éreznünk kell, hogy a nemzetek ama nagy versenytérén állunk, a hol mintegy szemünk előtt látjuk folyni azt a küzdelmet, a mely — a Göthe főnnebb idézett szavai szerint — talán örökké tartó lesz már csak azért is, mert a küzdő felek közül soha sem akarja egyik sem elismerni a mások fölényét; s egyik sem fog megelegedni a jutalom vagy elismerés azon részével, a mely neki osztályrészébe jut, vagy a mely őt jogosan megilleti. De, hadd legyen is a népek e küzdelme örök, a míg a jó, szép és igaz kereséséért

kivívásáért és megtestesítéseért foly az az ily küzdelem csak növeli az emberiséget, s rá nézve ez csak akkor volna káros, ha tagjai, vagy népcsaládai egymás ellen s egymást gátlólag folytatnák azt, nem pedig — a mint illő — egymás mellett s egymást segítve az, ellenséges elemek leküzdésében s a gátul szolgálható akadályok elhárításában!

De kezdjünk szemlénkhez, kezdjük ezt legelőbb is a legszélső keleten, Japánon, meg Khinán.

Mi európaiak megszoktuk, lenézéssel és szánnalommal tekinteni kelet népeire. Khina és különösen Japán kiállításának megtekintése e lenézésből hamar kiábrándíthat; s ha szánnalom még tovább is marad lelkünkben e két különös ország népének sorsa iránt, ez többé nem a kicsinylés, vagy megvetés szánnalma, hanem az emberies részvétel. Már csak az, hogy e két eddig leginkább elzárkózott nép is kihozta a közös versenytérre a maga találmányait s keresménye gyümölcseit: jobb és barátságosabb véleményre kiztet bennünket irántuk az eddiginél. Ebből látjuk, hogy ők is akarnak velünk társulni, ők is szeretnének együtt haladni a haladókkal; szóval, látjuk, hogy ők is emberek és nem csak valami „hieroglyphokba begöngyölített s bebalzsamozott mumiák a történet tárában,“ mint a hogy Weber nevezé őket „világ-történelmi tankönyv-“ében. Hogy a jobblétért, a kényelemért ők is küzdenek, ők is verejtékeznek: eléggé mutatják bányászati, földmívelési és ipari kiállított cikkeik. Bányászatuk kikutatja s napfényre hozza az ásványországból mindazt, a mit nálunk kikutat s napfényre hoz; s a gazda — az ők speciális növényeiken kívül — náluk is termeli a mi gabona-nemeinket s még kerti veteményeinket is Iparuk azonban már sokkal eredetibb s a mienkkel inkább elmentés. Ennek cikkei hordják leginkább magukon e két nép képzelmenek és eszejárásának jellegző, bizarr vonásait. Feltűnő, hogy, papirból, vagy papirnemüből a khinai, de különösen a japáni anynyi mindenfélét készít, a menyinyit a földnek egy más nemzete sem.

Legjobban meglepett az effélékből egy — magyarázó szöveggel is kísért — képes lap, a melyet a gyermekeknek a szemléleti oktatásban használnak; legjobban bosszantott az „ima-tekercs.“ Az meglepett, mert nem is gondoltam, hogy Khinában is tudnak már a szemléleti oktatásról, mikor még nálunk sem akarnak tudni róla sok helyt; ez meg azért bosszantott, mert eszembe jutottak azok a szenteskedők, a kiknek imája nálunk sem ér többet egy ilyen papir-tekercs lepergésénél. Utóbbival még is kiengesztelődtem, hogy az ima-tekercs is többet érhet hittől, mint az emberi nyelv legszebb könyörgése hit nélkül.

Khinában meglepett még az is, hogy a katolikus miszsió Khinának több tartományából kiállított egy sereg répa-, retek-, kender-, dinya-, uborka-, meg tök-magot; de azt sehol sem mutatta ki, hogy hány bibliát osztott ki, hány hitetlent térített meg, vagy hány iskolát és templomot alapított. Szép dolog bizony az a magkiállítás is; hanem azért ha ez osztály fölébe nem lett volna nagy német betűkkel oda írva, hogy „II. Abtheilung. Ausstellung der katholischen Missionen in China,“ én ugyan a látottakra még el nem hittem volna, hogy egy hittérítő miszsió kiállítása előtt állok. De bezzeg, a mikor a kis, törpe, de igazán feltűnő szépen fénymázolt bútorokkal berendezett japáni szobácska toilette asztala előtt megállottam, mindjárt tudtam s minden kétség nélkül elhittem, hogy a hiúság Japánban is csak hiúság; mert bizony volt itt is anynyi kendőző szer, hogy akár egy párizsi nő boudoirjába is elég lett volna! Hanem, legyen elég már nekünk is Khinában, meg Japánban; különben soha el nem végezzük szemlénket!

Khinától Siámon át jöhetünk haza felé, nyugatra. A „fehér elefántok“ tiszteletének eme hazájáról legyen elég most anynyi, hogy ez eddig kevésbé ismert föld korlátlan hatalmu királya sem tartotta méltóságán alólinak, országa terményeinek egy kis gyűjteményével részt venni a miveltebb, vagy legalább haladni akaró népek versenyében. Ez is egy életjel a „könnyű halálnak emez országából;“ de egyszermind egy barátságosan kinyujtott kar az egymással ölelkezni és testvéresülni akaró népek nagy családjához!

Az ázsiai országok közül — a már érintetteken kívül — még Persiának van külön kiállítása a nagyszerű és gazdag ipar-palotában. A mi e földrész

többi országaiból — az úgy nevezett gyarmatországokból — még látható, az azon európai állam kiállításához van csatolva, a mely az illetőnek anya-állama. Hisz, a nemes és gondos anya nem eresztheti távol magát a maga gyermekeit! Persia leginkább a szövézet terén mutatta be élénknek és sokneműnek a maga iparát. A gyapott-, és selyem-termelésben, meg ezek feldolgozásában nem veri meg ugyan „Firduzi hazája“ Japánt és Khinát, de talán meg a gyapju szövézettel. Épen azért természetes, hogy a bizarr színvegyülékű, óriás szőnyegek innen el nem maradhattak. Ott vannak a szintén híres „shawl“-okkal, meg a tarka-barka és többnyire még arannyal is kihimzett ruhaneműkkel együtt de azért ezek társaságában is megverték őket a francia „gobelins“-ek, a mint hogy meg is veri mindig, meg az ipar művészetében is a természet hű utánzása a természet-ellenes bizarr képtelenséget, és az eszméket avagy csak képletekben is kifejezni törekvés sikere a pusztá tehnikai mesterséget, vagyis, inkább a gépies mesterkéltiséget!

Irodalmi terméket Persia nem állított ki semmit, ha csak ilyenek nem vesszük azt a khaldaei ékíratos 8 kéziratot, melyek — használt utmutató könyvem felvilágosítása szerint — mind vallásos tartalmuak. Hogy mi van bennök, azt már csak a Körösi-Csoma szelleme, vagy az élő Vámbéri tudná biztosan megmondani; én csak annyit sejtek róluk, hogy darvinizmus bizonynyal nincs bennök; pedig abban a korban, a mikor még ezeket irták, valamivel talán csak közelebb állottunk a majmokhoz!

Egyébiránt, én Persiának — különben eléggé gazdag — kiállítása helyett beértem volna azzal is, ha egy nagy szőnyegre tett volna egy olyan csinos, kis, mozaik-táblás asztalt, vagy szekrényt, a milyent itt eleget láttam, s erre meg néhány kötetet a Firduzi „hősek könyv“-éből. Hanem ez, persze, az izlés dolga! Aztán meg, a híres „schah“ maga is eljött a kiállításra, s így azoknak már csak azért is otthon kellett maradniok: mert a királyok nem szeretik verseny társaikkal együtt jelenni meg a „csöcselék“ előtt.

Persiával nagyjában már bevégeztük ázsiai szemlénket, s most az ázsiai török-tartományokon, meg Egyiptomon és Tunison át térhetünk haza legkönynyebben Európába. A mint eddig utunkban még mindenütt, ugy itt is legtulnyomóbb részben még mindig azt láthatjuk, hogy „mivel él és mivel ruhazza magát az ember.“

Ez országok, valamint az európai törökország kormánya is igazán dicséretes gondot fordított arra, hogy népeit e tekintetben a lehető hiven ismertesse meg az idegennel. Különösen Törökország a maga néprajzi ismertetésére minden tartományából kiállított egy pár életnagyságu és teljesen felöltöztetett emberi alakot, — persze, csak kitömve. — Még így is megboradunk sokszor a mord, vagy legalább szigoruan komoly tekintetű drúzoktól, kurdoktól, araboktól és turkoktól. Nem csoda, mert keményen fel vannak ám fegyverezve. Mintha most is csak tüzzel és vassal akarnák terjeszteni azt a tant, a melynek ilyen terjesztésére őseiket egykor Allah „legfőbb profétá“-ja anynyi csábos ígérettel hivta volt meg! De a vak-bit és vak-düh eme szelleme talán már belőlük is kihalt; mert ime, ott az egyik terem közepén toleranciájuknak milyen szép bizonyítványát láthatjuk! A szent föld — Jeruzsálem és környéke — áll előttünk; az igaz, csak kicsinyített relieff-képben, de azért oly határozottan kivehető tisztaságban, hogy e megszentelt föld bármelyik emlékezetes szent helyén egész megnyugvással pihenhet meg tekintetünk.

Látjuk a Tiberiás tavát, a jeruzsálemi templomot, az olajfák hegyét és a Galgothát; szóval, mindazt, a mihez keresztyénségünknek anynyi felemelő, szent és magasztos emléke van kötve. Csak azt nem láthatjuk, a ki e helyeket nekünk megszentelte küzdelmeinek, szeretetének és önfeláldozásának nemes és örökre intő és ható példáival: csak ötet nem — a mestert, a megváltót; de hatalmát és hódítását érezhetjük szívében, s igen még abban is, hogy e képet épen itt látjuk; itt, a hol csaknem minden arra emlékeztet, hogy ötet s az ő igaz követőit mikint üldözték és szenvedtették egykor.

Álljunk meg egy kissé e helyen; gondolkozzunk és elmélkedjünk; mert méltó e hely arra! Méltó, mert ez hirdeti nekünk leginkább: hogy az igazságnak mégis van diadala e földön!

Váradai Károly.

A dislokáció.

Az „erdélyi prot. közlöny“ 7-ik számában olvastam azon indítványt, hogy a papok átköltöztetésére vonatkozólag, a jövő kerületi gyűlésre terjesztessék elő egy javaslat; e végre ki is neveztetet egy bizottság.

Ez a kérdés, ha emlékezetem nem csal, ki volt küldve az egyházmegyékhez is véleményezés végett, s a magyarói közzsínaton csaknem tanácskozás tárgya let. Azon mult el, hogy nem küldte fel minden egyházmegye véleményét.

Azóta a legfelső képvislettel, a főben való organísációval voltak elfoglalva a zsinat és főkonsistorium. Az egyházkerületi gyűlésnek pedig volt elég más dolga.

Azt, hogy mit akarnak ezzel a dislokációval, akkor sem értettem, most midőn újra föllevenitik, ismét nem értem. Hanem ha, vissza akarják hozni azon a papi-állást méjjen megalázó, az ige hirdetőt, a vallás szolgáját a konvenciócseléddel egy sorba helyező nyomoru rendszert, a melyet az 1842-ik évi zsinat eltörölt, midőn kimondta: a dislokáció csak akkor engedtetik meg, midőn mind az ekklesiák, mind a papok költsönösen megegyeznek abban, hogy cserét tegyenek; és csak akkor nem kívántatik meg a pap megegyezése, ha ellene méltó panasz tétetvén, jónak látta az előljároság máshová cserélni. E határozat világos szavai szerint, ha a pap ellen ide értetvén az iskola tanító is méltó panasz tétetik: el lehet tenni; de ha nincs méltó panasz, ha építi egyházát, nyugalomban, szeretetben él hiveivel: miért akarjuk eltenni? Ha pedig olyan hibái vannak, melyek a papi kötelesség folytatásával merőben ellenkeznek, nem dislokáltatással, hanem törvénytől kiszabott úton, a hivatalból való elmozdítással fog a pap és iskola-mester büntettetni.

Első az egyház, azokért vannak a papok, s mihelyt az egyház virágzása, épülése, nagy céljához való közeledése akadályozva van valamelyik pap, vagy tanító által, el lehet vagy egészen, vagy más egyházba tenni. Miért kell erre új törvény? Ismét kérdem ezek után: mit akarunk; megingatni a papi, a tanítói állást? Miben van ennek egyetlen előnye? Állandóságában. — Emlékezhettünk, míg a papi állomás nem stabilizáltatott, hanem egész karavánnal költöztek vidékről vidékre a vallás szolgálói: nem guny és szájalom tárgyai voltak-e azok, kik az emberiségnek és nemzetiségnek, a vallás ügyének oly olcsón, és anynyi szolgálatot tettek?

Szép, felséges a tanítói hivatal belső viszonyában; de élszomorító kül-viszonyában most is. Fizetése csekély, nyomorult: míg minden más állomás, hivatal gazdagon fizettetik, míg mindazok a kor igényeihez vannak alkalmazva, emelve: a miénk áll; de nem, hanem legtöbbnyire száll naponta. A polgári nehéz terhek sulya alatt élszegényedvén népünk, tehetősebbjeinek némelyikéből pedig kihallván a vallásos kegyelet anynyira, hogy a mit adhatnának is a nevelés oltárára, elvonják világi céljaik, vágyaik kielégítéséré; s a mi a díjlevelekbe írva van is, ott marad a papirosan. Mint visitor, a kepe-hátralékok egész laistromával szolgálhatok; s pedig hány pap, tanító hallgat, s fiókba teszi hátralék-listáját, inkább szükségét lát, csak ne ériék kellemetlenségek.

Ha bejön a dislokáló rendszer, miután minden felelősséget a szegény papra tesznek, s a törvény szerint is ő az első örje egyháza vagyonának; ha lelkiösmeretesen őrizi, ha az erősebbekkel szemben topheusi bátorsággal mer föllépni: mi következik? Vihar! És ha dislokálunk: mi lesz a felelősségből, az egyház vagyonával? Rom, pusztulás: mert a szegény pap inkább mindent elnéz, mintsem földi rövid életét szakadatlan vándorlás színhelyévé tegye.

De menjünk még tovább. A mi papjaink és tanítóink látva, hogy a kepeből, mi anyyniszor epe, meg nem élhetnek: maguk fentartása végett, igyekeztek és igyekeznek valamit megtartani, még szerezni is, és leginkább fekvőbe, mert föld a haza, s abba látják biztosítva családjuk jövőjét, kiket nem szeretnék éppen szotyorra és száraz maukóra hagyni. Ha dislokálunk: nem lesz-e megfojtva az igyekezet; ki szerez egy barázda földet, vagy rétet; ki épít egy hurubát annak, ki neki szentelte életét, s könnyítette hivatala terheit? Mit ér a föld a vándornak? Semmit!

Mondja csak ki az egyházkerület, hogy dislokál: lesz módja benne; lesz annyi panasz, a hány ember, kivált most. Nem ír a pap hamis bizonyítványt, kész az ellenség; kepet követel, öszszesugnak az atyafiak, kész a panasz. Hát a politikai nézet-különbség? Játéka lesz a pap és tanító a patronus, vagy a koripheusok szeszélyének; és merje a tanító az iskola-kerülők névsorát átadni a bírónak, más tavaszon bizonyosan menni fog! —

A polgári állam azon munkál, hogy mentől inkább állandósítsa hivatalnokait, és mi a most független papi, tanítói állást meg akarjuk ingatni! — Isten mentsen! Lehet, hogy a dislokációval meg lesz mentve egy pap és egy egyház: nem lévén egymásnak valók, más szövetségbe boldogul élhetnek, mint a házások; — de erre ismét nem kell új törvény: ha nem hibás a pap, önkint beleegyezik a cserébe; ha hibás, ildomtalan eljárásával eszközölte helyzetét.

Azután, minden panasz, még nem vihar! Hányszor volt az, hogy a papot vádolták az emberek, setét viharrá láttak, s rövid időn derült ég mutatkozott, a pillanatra gyűlölt pap és tanító kedves lett a gyölködőknek és panaszlóknak; meglehet, hogy dislokáló rendszerrel elvitetvén, sokszor visszavették volna. Sok példával tudnék szolgálni. Ne tegyük ki a papot és tanítót az emberi szeszély játékának, és az egyházakat súlyedésnek! Most is köztudat, hogy mentől többször ürül meg egy egyházban a papi, vagy tanítói állomás, anyiszor közeledik az a nép a demoralizáció sirjához; és nem kell egy népnek nagyobb csapás, mint gyakori választás.

Ezen kívül, hát nem egy élet kell-e, hogy a pap hivatást, azok természetét, szokásait megismerje, mi nélkül nem építhet. Nyelvöket kell megismerni egyenkint, hogy hozzájuk szólhasson épületesen. De hát, lehet-e az egy pár év alatt?

Soká kell egy papnak is tanulmányozni a viszonyokat, hogy hasznos és épületes lehessen; és egy tanítónak, ha a dislokációval örökké átcsereilik, hogy lehessen rendszerét alaposan folytatni és a nevelés rendszeres munkáját, mint egészet végezni. Áldás egy jó tanító hosszú időnkig; míg csapás a rossz tanító, s átok a tanítói gyakori változás is.

Hozzák még fel a dislokáció mellett azt is, hogy előnyére lenne az érdemnek; mert sok jeles ember, kimegy és elfoglal olyan állást, a milyent kap, és ott vész, míg dislokációval az idő rendén előléphetnék. Ez is lehet igaz;

de hát hány érdemes hátra löketnék, elvesztvén az illetők kegyét; mert nem tudott eléggé meghunyászkodni és eszközé törpülni! Így is meg vannak szárnyaink kötve az áldott kepe-adással, pátröciniummal.

De hát az építkezések? Milyen buzgósággal, odaadással épít egy szegény pap, tudván, hogy övé az az egyház, szent a por is előtte, mert hiszi, hogy az fogja fedni testét is; de ha dislokálunk: mi ösztöli lesz, építeni, ültetni többé? — Így is van elég arendása az egyháznak; hát akkor? — Ösztönt kell költeni az igazi buzgóság felélesztésére.

Sok idő nagy tapasztalása teremtette a dislokációt megszüntető törvényt: ne romboljuk össze; — ne tegyük mi magunk illuzoriussá állásunkat; — hanem e helyett lássunk dologhoz! Van mit csináljunk elég, mert máshol van a bajnak a gyökere. Erősítsük egyházainkat, keltsünk fel buzgóságot, szaporítsuk a magtárakat. Mint egyházi hivatalnok legközelebb két népes egyházra találtam, a melyek, mert papjuk kérte pénzbeli fizetését, elutasította, azt mondván: kap oltsóbb papot is; s ha megint dislokálunk, hány fogja kikapni az utlevelet! — Elvárjuk a kinevezett bizottságtól, hogy tapintatos kezekkel és szakavatottsággal nyúl e kérdéshez. A hol éppen cseréire van szükség, azt a fennálló rendeletek alapján is meg lehet tenni lelkiismeretes egyházmegyei előjárásúgnak, különösen a székelyföldön, hol a nép értelmes és szép szerével kapacitálható; de ne taszigáljuk a papot egy pár vizsgateges ember szeszélye szerint. Ne rontsuk el a jó épületet; mert az új rosszabb lesz.

Vályi Pál.

Az igazgató-tanács üléséből.

Kolozsvártt, október 5. 1873.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince Mihály, Lészai Ferenc, Dr. Kolozsvári Sándor és Bodor Antal, h.-titkár.

1. Tárgyaltatik az egyetemes konvent jegyző könyve, mely a következő véleménynyel terjesztetik a folyó évi egyh.-kerületi közgyűléshez.

a. Az erdélyi és többi magyarhoni egyh. kerületeknek a 4-ik szám alatt kelt határozatban kifejezett egyesülése felett örömet jegyzőkönyvileg fejezze ki, és kivonatilag a gen. konventet értesítse.

β. A moldova-oláhországi missiónak egyház kerületünk hatósága alá helyezését, mint megtisztelő megbízást, teljes megnyugvással fogadja, miről a gen. konvent értesítetik.

γ. A gen. konvent szervezetére vonatkozólag:

a.) 8 képviselőjét, az egyházak és világiak között különbséget nem téve, megszorítás nélkül kívánja választani.

b.) a gen. konvent egy elnökét, a főgondnokok és püspökök közül szabadon válassza.

c.) A 20 cikk 9-ik pontja ekkint módosítandó: „a konvent a magyarországi reformált egyház legfőbb igazgatási testülete mindazon ügyekben, a melyek hatáskörébe tartoznak.“

d.) A 10-ik pont végére hozzáadandó „nem képezhetik.“

e.) A 11-ik pont első szava után beszúrándó: „egyetemes magyarországi reformált egyház“.

f.) A 12-ik pontból kihagyandó a harmadik szó t. i. „egyes“.

g.) A 13-ik pont teljesen kihagyandó.

h.) A 14-ik pont 6-ik és 7-ik és 11-ik szava „vezeti és, az“ kihagyandó; a 14-ik szó utolsó „ja“ szótagja kihagyandó, és utána beszúrándó, „s ezekre, valamint“. Az 5-ik sor ezen szavaitól „s a tanügy“ egész pont többi része kihagyandó.

i.) A 18-ik pont egészen kihagyandó.

k.) A 19-ik pont helyett teendő „határozatait szavazat többséggel hozza, de a hol nincs $\frac{2}{3}$ rész többség, még egyszer az egyház kerületekhez utasítandó.“

Egyéb tekintetben a jegyzőkönyvi szerkezetet elfogadja.

2. Tárgyaltatnak a moldva-oláhországi egyh.-községek által a gen. konventhez beadott és onnan áttett, ugy a bukaresti egyh.-község által közvetlenül felterjesztett kérvények. A bukaresti egyh.-község kinyilatkoztatván, hogy magyarhoni anyaszentegyházunkkal továbbra is összeköttetésben és egységben akar maradni, nyilatkozata a folyó évi egyh.-kerületi közgyűléshez terjesztetik; a többi egyh. községek a gen. konvent 7-ik cikkében foglalt nyilatkozatra felszólíttatnak; egyidejűleg a magyarhoni egyh. kerületek felkérletnek, hogy a moldva-oláhországi miszió alapmenységéről, különösen a Palóci-Horváth alapítvány menységéről ig. tanácsunkat értesítsék.

3. Solymosi István h.-esp. aa. felterjeszti az ujszékel, n.-galambfalvi, siklói és szt.-erzsébethi egyh.-községeknek iskoláik kiközösítése iránti kérvényét. A két első egyh. község felekezeti iskoláinak kiközösítése megengedtetik; a n.-galambfalvi és siklói egyh. községek kérvényei leküldetnek, hogy szabályszerűen felszerelve, az egyh. megyei közgyűlés véleményével együtt, terjesztessenek fel. A szt.-erzsébethi egyh. község ügyében hozott egyh.-me-

gyei közgyűlési határozatának, mely szerint az egyh. község vagyoni helyzetét nem találja oly ziláltnak, hogy felekezeti iskoláját fen ne tarthatná: helybenhagyásával, kérelemnek hely nem adatik.

4. Ugyanaz felterjeszti a parajdi lelkész nyilatkozatát, hogy a parajdi kath. hitfelekezeti iskolát az állam tartja fen. Felirat intéztetik a kultusz-miniszteriumhoz, hogy semmi segélybe nem részesülő hitfelekezeti iskolánkat a kath. iskolával egyenlő segélyben részesítse.

5. Felterjesztetik a k.-enyedi egyh. község 6 és fél-évi számadása. Márk József számadó gondnok 1867—1871-ig vezetett számadás terhe alól, a szokott fenhagyással, 1. pont kivételével, feloldoztatik. Az 1872 egész, és 1873 csonka évi számadás kiegészítésére, s a hiányzó igazolványok előszerzésére utasítatik; számadó gondnoknak és lelkésznek meghagyatik, hogy az egyh. községtől kölcsön vett 140 ftot és 60 ftot 8 nap alatt fizessék vissza.

6. Szil.-somlyói egyh.-község kéri, hogy csak is az iskolai felszerelvények és taneszközök átbocsátásával felállítandó közös községi iskola szerződvénye erősíttessék meg. Utasítatik, hogy a múlt évi ker. közgyűlés 85 cikk 4 pontja alatti határozatának előbb tegyen eleget.

7. Dombi Lajos esp. aa. jelenti, hogy a tasnád-szarvadi egyh.-község az iskolaépítésre nyert, és papilak építésre fordított 300 ft. államsegélyt vonakodik visszafordítani, és az adott célra használni. Utasítatik esp. aa. hogy nyomozza ki, kiknek beleegyezésével fordított más célra és azokon szükség esetében per útján vétesse fel és fordíttassa az adott célra.

8. Beukó János esp. aa. tudatja, hogy az üvegsüri levitai állomás betöltetett; és a levitai állomás fentartása hitfelekezeti teendőként is szükséges. A m. kir. jószágigazgatóság, értesítetik, hogy a levitai állomás betöltetvén, annak felhagyása nem eszközölhető, s a levita részére adományozott évi 150 ft. folyosítása iránt megtaláltatik.

— Előadatott ezeken kívül még 10 ügydarab. —

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

A reform iskola kezdete.

(Mutatványul Szász Domokos „A vallásos eszmék története“ című művének II-ik kötetéből.)

A bölcsészeti rendszerek tulzásainak s általában a bölcsészet és vallás-tudomány közt létrejött szakadásnak oka abban rejlik, hogy egyfelől a bölcsészek nem vették fontolóra azon nagy különbséget és eltérést, mely a Krisztus eredeti vallása és az egyes felekezetek hivatalos tanai közt létezett s ezeket amazzal öszszetévesztették; s másfelől az egyházi hittudósok is igen mereven ragaszkodtak a hagyományos felfogáshoz s a bölcsészettel, sőt általában a tudományos vizsgálódással szemben, ellenséges állást foglaltak el. E szakadás kiegyenlítése s földerítése annak az igazságnak, hogy a valódi bölcsészet és vallás nem zárja

ki egymást, csak akkor vehette kezdetét, midőn a hittudósok a keresztyén vallás eredeti okmányait újra meg újra tüzetes bírálat tárgyává tették, s meggyőződtek arról, hogy a Krisztus és apostolai az embernek szabad kifejlődését s tehát minden irányban tökéletesedését sürgetik s másfelől a bölcsészek is átlátták, hogy a keresztyén vallás felett csak akkor ítélnének helyesen, ha annak forrásait a történelem, szentírás-magyarázat és bírálat világánál lelkiismeretesen megvizsgálták.

1) E helyesebb felfogásnak, mely a vallás és bölcsészet kibékülésének útját egyengeti, egyik kitűnő kezdeményezője volt Lessing. Született 1729-ben; tanulmányait Lipszében végezte s majd wolfenbütteli könyvtárnok lett s maradt egész haláláig, 1781-ig. Szerinte a vallásnak és bölcsészettnek lényege egy és ugyanaz: az igazság iránti

szeretet, ennél fogva, azok egymást nem hogy kizárnák, sőt szükségképen kiegészítik és támogatják. Méjre pillantó szellemének egész erejével támadta meg ennél fogva azon orthodox felfogást, mely szerint a ker. vallás természetfeletti kijelentés terméke s annak igazságát az ó- és új-szövetségi férfiak jövendölései és csoda tettei igazolják s általában határozottan kétségbevonta a szentírás betű szerinti értelmének feltétlenül kötelező voltát. Felfogása szerint, meg kell különböztetni a Krisztus eredeti vallását a keresztyén vallástól. Amaz tiszta, világos, igaz s így mindenki által elfogadható és követhető: míg emez salakos elemekkel teljes és nincs egyetlen egy tétele is, melyet csak két ember is egyformán értelmezne. A jövendő vallása ennél fogva nem a hagyományos keresztyén vallás, hanem a Krisztus vallása, melynek templomai az igazságot szomjuzó elmék és a jót önmagáért szerető szívek. A többek közt „bölc Nathán“ és „az emberiség neveléséről“ című műveiben fejtegeti az eszméket, melyek által az ujkori vallásos világnézetnek utját megegyongette.

2) A tudomány és vallás közötti kibékülés nemes munkájának jelentékeny szolgálatokat tett a múlt század végén Herdor is. Született 1744-ben; atya szegény sorsu néptanító volt. Ifjúkori tanulmányait Königsbergben végezte, mint tanítványa az ujkori bölcsészet alapítójának, Kant Immanuelnek. Nyilvános szereplését már husz éves korában megkezdte; elébb mint gymnázialis tanító nyert alkalmazást, majd megkezdvén irodalmi működését, mely felölelte a történelmi, bölcsészeti, irodalom-történeti és theologiai tudományoknak csaknem összes ágait, magára vonta kora legkitűnőbb embereinek (Schiller, Göthe, Wieland, Jean Paul sat.) figyelmét, s végre Weimarban, mely akkor Németország legnagyobb szellemeinek Mekkája volt, udvari pappá és szuperintendenssé lett. A vallásos eszmék világában elfoglalt álláspontjának jellemző vonása az, hogy a Krisztust olybá tekintette, mint eszményképét mindannak, a mi erkölcsileg szép, jó és nemes, s a keresztyén vallást, mint az ember-szeretet vallását, mely minden felekezetieskedést, konfeszzióális formulákhoz való merev tapadást és betű-imádatot kizár magából. A biblia tanulmányozását az által akarta termékenyen tenni, hogy azt a dogmatikus felfogás békóiból kiszabadítani, s annak általános emberi vonásait, s főleg költőileg szép oldalait igyekvék föltüntetni, p. o. „héber költészetéről“ szóló művében. Fő érdeme általában nem abban áll, hogy a theologiai tudományok egyes ágait rendszeresen tovább fejlesztette volna, mint inkább ama nemes szellemben, mely minden művét átlengi, azon tisztító befolyásban, melyet korának gondolkozás-módjára gyakorolt.

3) A Lessing és Herder által megtört uton, nagy sikerrel haladott tovább az ujkori vallás-tudomány tulajdonképi alapítója, a valódi reformátori szellemű Schleiermacher Fridrik. Született 1768-ban, nov. 21-én Broslauban. Atyja sziléziai tábori ref. pap volt. Mint gyermek és serdülő ifju a hernhutiai felekezetének (lásd, 156-ik l.) iskoláiban tanult; de csak hamar oly meghasonlásba jött e vallás felekezet irányával, s egysmind „igazhító“ édes atyjával is, hogy távoznia kellett, s theologiai tanulmányai folytatására

a hallei egyetemre ment, hol idejének nagyobb részét a nevezetesebb bölcészek (Volf, Kant, Jakobi, Fichte sat.) műveinek tanulmányozására fordította, s már akkor kimondta, hogy „az elfogultság és egyoldalúság kikerülésének s az igazságra eljutásnak egyetlen útja az, ha az ember kitartó béke-tűrővel mindent megvizsgál, s a legkülönbözőbb rendszerekkel megismerkedik, azokat összehasonlítja, s így fáradságos kutatás után alkot magának meggyőződést.“ 1796-ban berlini pap lett és szoros barátságba lépett Schellinggel, a nagy hírű pantheista bölcészszel, ki rá irányadó befolyást gyakorolt. E befolyás alatt bocsátotta közre első nagy művét: beszédek a „vallásról“ cím alatt, mely írói lírnevét azonnal megalapította. Pár év múlva eltávozott Berlinből, de 1807-ben újra visszatért s az 1810-ben alapított egyetemen a hittudomány rendes tanára lett. Ekkor vette kezdetét reformátori működésének második korszaka; küzdve a különböző politikai s egyházi pártokkal, melyek reformáló szellemének nem egyszer utját akarták állani; kifejtve az emberi erőt csaknem tulhaladó munkásságot, mint tanár, mint egyházi szónok, mint író; mindig méjjebben és méjjebben bocsátkozva be az általa felszínre hozott kérdések fejtegetésébe: bár gyöngé testtel, de törhetlen erélyvel és szellemének ellentállhatatlan hatalmával haladott a maga elé tüzőt pályán, mind tovább és tovább, míg nem 64 éves korában alig néhány napi betegség után, a fölön küzdők sorából hirtelen elragadtatott, de maga után hagyta egész táborát azoknak, kik — mint az iskolájának hívei — több-, kevesebb sikerrel haladtak tovább a nagy mester által kijelölt uton. Reformátori működésének kiindulási pontja: a vallás lényegének elemzése. Szerinte a vallás a világban él, s azt egészen átható isteni szellemtől való függésünknek érzete, s így nem az a kérdés, hogy mit tanít a szentírás betűje, vagy valamely hittani formula, vagy a józan emberi ész, hanem az, hogy mit sugal a vallásos érzés, melynek ítélőszéke előtt kell minden tantételnek igazoltatni, s vizsgálgra találni. Kimutatta, hogy a mit eddig az emberek nagy része, főleg az u. n. mivelt osztály, vallásnak tartott, s mint ilyent kevésre becsült, vagy elvetett, épen nem vallás, csak annak élettelen külfarmája, mert a vallás — lényegében véve — azon ős erő, mely az emberi érzület és kedély méjjségeiben rejlik, s az egész emberiség köz-kincse; nem csak kibékíthető a legszabadabb szellemi élettel, tehát a valódi miveltséggel, hanem minden szellemi életnek élő forrása és legméjjebb gyökere. E szempontból kiindulva, hittanában (Dogmatica) — e mester művében, melylyel az ujkori összes vallásos irodalom termékei közül legfőlebb a Kalvin „Institutióit“ lehet egy sorba helyezni — a hagyományos egyházi tan mindazon elemeit, melyek a vallásos érzés ítélőszéke előtt tarthatatlanok, a bírálat éles késével lemetszette s kimutatta, hogy mi a ker. vallás lényege, s tehát a hitre nézve lényeges. Méjre ható fejtegetései isten és a világ egységéről, mely szerint sem istent a világon kívül, vagy a nélkül, sem a világot isten nélkül képzelni nem lehet, s így u. n. természet feletti csodák sem létezhetnek; a Krisztus által végrohajtott váltságról, mely szerinte az egész vallástudomány életadó központja: a vallásos eszmék fejlődése tör-

ténetében egy egész új korszakot nyitottak meg, s a theologiai tudományok felvirágzásának addig nem ismert lendületet adtak. A nagy mester nyomdokain haladva, a theologia terén különböző pártok jöttek létre, melyek közül azonban némelyek a Schleiermacher elveiből oly merész következtetéseket vontak le, hogy hatásuk nem tovább építő, hanem romboló lett.

Kis Gergelyről.

A sz.-udvarhelyi ref. tanoda kétszázados emlék-ünnepeére Kis Ferenc tanár által összeállított történelmét méltán olvassuk, mint azon tanoda egykori növendéke tisztelettel, s mondhatni gyermeki halálával lapozám át a tanárok életét. Engedje meg, a t. szerző ur, ha én is, egyik feledhetetlen s a tanoda életében korszakot alkotó tanár, Kis Gergely élet-rajzához némi adattal járulok.

Kis Ferenc művét közölve egyik rétyi birtokos Székely Istvánnal, ki családi összeköttetésben volt Kis Gergely családjával, sok régi irományt közlött velem, melyek a Kis Gergely személyét és családját érdeklik, s melyeknek eredetiben való megszerzése és megőrzése nagy kincs volna a sz.-udvarhelyi tanodára nézve.

E régi, eredeti irományok megmaradására, s éppen Székely István által való megtartására nézve, legelsőbbben is a család életéről teszek némi említést. Kis Gergelynek nője, Komáromi Trézsa, fiai: József és Ferenc, leánya: Borbála Kolozsvárt lakó Zsigmond Elekné. Kis Gergelyné, Komáromi Trézsiának testvérei: Komáromi Juliánna, előbb fogarasi Székely Ferencné, azután rétyi Székely Elekné, jelenleg élő Székely Dávid és István nagyanyja; végül Székely Miklósné, jelenleg élő Székely Antal, Lajos és Zsuzsanna, özv. Bernád Istvánné nagyanyja. Volt még Kis Gergelynek két testvére Komáromi Erzsébet, kiről nem tudunk semmit, és Komáromi Sámuel, kinek maradékai Szász-Vesződön élnek. Ezen családi összeköttetésnél fogva maradt sok régi levele és irománya a Kis Gergely családjának egyik unoka-rokon, rétyi Székely Istvánnal. Ezen rétyi Székely-családot s ennek tagjai közül Székely Dávidot, Istvánt és Antalt tanuláskor alatt nagyon kegyelték és segítették Kis József és Ferenc, mint legközelebbi rokonok. Ezen családi összeköttetés az oka annak is, hogy ezek a Kis József emlékeztetés végrendeletében, melyben az udvarhelyi ref. tanodának 80 ezer váltó rón. forintot hagyományoz, említetnek, mint örökösök. Ezen előzmény szükséges volt a dolog könnyebb megértése tekintetéből.

A velem közlött régi irományok, eredeti levelek és okmányok között figyelmet érdemel Kis Gergelynek eredetiben meglevő tanodai bizonyítványa, melyet a m.-vásárhelyi tanári kar állít ki 1764. április 4-én a végre, hogy az által külföldre, akadémia-ra-mehetés céljából utlevelet és engedélyt nyerjen, ezen tanodai bizonyítvány szórul-szóra a következő:

Testimonium.

Præsentium exhibitor Gregorius Kis, nobilis siculus ex Inclita sede siculicali Marus, Pago Batzka-Madaras oriundus, posteaquam inter Togatos collegii Reformatorum Agropolitani Civis Annos 11. exegisset, Studiis-que Scholasticis Sacrae imprimis Theologiae diligenter operam navasset, Vitam ad hæc suam probis ornasset moribus, jam-que curriculo sub

hic emenso eo ex Divina Vocatione animum suum despondisset, et palam declarasset, ut in Theologicis Studiis semet uberius excolendi fine Academiæ salutaret exoticas, eas-que nonnisi in Regionibus Augustæ Domui Austriacæ amicis; Nos præfati Collegii Reformatorum Agropolitani Moderatores juxta Novellarem Articulum Anno 1752 ex Benignissima Sacratissima Regnantis Principis annuentia conditum atque confirmatum, prælaudatum Juvenem Gregorium Kis Theologum strictæ Censuræ subiectum sedulo examinavimus, invenimus-que eundem a studiis, egregiis-que animi dotibus dignum, ut semet ipsum uberius excolendi fine, Academiæ exterarum salutem, ac Beneficium, quod ex Pientissima Serenissimi Landgravii Hasso-Cassellani in Academia Marburgensi Munificentia Theologis Transilvanis iam antiquitus collatum habetur, per nos sibi adsignatum recipiat: quo propriis et privatorum Patronorum sumptibus ac expensis iturus, ac per Annos Beneficio destinatus dicto Beneficio fruiturus, tandem exacto tempore ab-inde in Patriam reversurus erit. Ut proinde memoratus Juvenis Gregorius Kis scopum sibi firmiter propositum vigore præcitati Articuli assequi valeat pro Passualibus gratiose eidem imperiendis. Excelso Regio Gubernio eundem humillimo commendamus. Datum in Illustri Collegio Reformatorum Agropolitano. Anno Erae Christ. MDCCLXIV 4-ta Mensis Aprilis.

Præscripti Collegii Moderatores et professores Publici Ordinarii: Stephanus Ince mpr. Michal Benkő mpr. Alexander Kovásznai m. p.

Quod prætitulatus Colleg. Agropolitani Civis egregium profectus sui specimen tam ex studiis Theologicis, quam Philosophicis ac Philologicis exhibuerit super eo bona fide adtestamur.

Censores denominati.

Gabriel Nemes V. D. M. Ecclæ Ref. Agrop. mpr. Stephanus Kasso V. D. M. Ref. ibid. mpr. Simon Lukács Borosnyai mpr. V. D. M. Stephanus Matyus Mpr.

— Ezen bizonyítvány következtében megnyerte a külföldre mehetés tekintetéből az utlevelet 1764. május 1-én; egy egész ivon három oldal van beírva vele, melynek eredetije jelenleg nálam van; így kezdődik: Nos Maria Theresia Divina Favente Clementia. sat. Aláírva Szebenben az akkor ott székelő gubernium részéről april. 10. 1764. Buccow generalis és Cserei Elek gubernalis sekretarius által; Maros-Vásárhelyen pedig a királyi-táblán kiadja 1764. május 7-én. Domokos Antal (al-csernátói) ítélőmester.

Ezen kívül még sok eredeti levél van az említett kézen, melyeket legjobb volna, ha onnan az udvarhelyi tanoda előjárósága megszerezne és ott helyeztetné el. Megvan a Kis József iskolai bizonyítványa is. Ezek mind oly okmányok, melyeket másutt hasztalan keresnénk, s méltó dicséretére szolgál a megtartónak csak azon szempontból is, hogy az 1848-beli események között maga személyesen kimenvén Szász-Veszödre onnan csaknem élet-veszéllyel hozta be és tartotta meg, mert a 48-beli szüreti alkalommal kimenvén, lovai és szekere oda veszett s maga az oláhok dühöngései között általon menekült Szebenbe, onnan Háromszékre, magával hozván a családot érdeklő irományokat s azok között a fennközlött isk. bizonyítványt, és az ennek következtében kinyert engedélyt a külföldre mehetésre. Körül-belül mintegy 20 db. eredeti levél van, melyek a Kis Gergely, József és Ferenc élet-leírására csaknem kiegészítő részeket tartalmaznak. A megtartó gyermektelen ember levén, bekövetkezhető halála alkalmával elveszhetnek, elhanyagolhatnak; azért jó volna, a tanodai előjáróságnak vele éritkezésbe tenni magát, tőle megszerezni és a tanoda levéltárába elhelyezve, megőrizni.

Alkalmom szerüleg még közölni fogok ezen eredeti okmányokból többeket is; jelenleg a fennemlített engedély, il-

letőleg, utlevél van kezemen, melyet most hosszadalmassága miatt nem irtam le; megjegyzendő, hogy az is latinul van.

Közli, *Kisantal Sámuel,*

A „theol. könyvtár“ létesítésére jelentkeztek lapunknál.

24. Vékás Lajos, barátosi ref. pap. u. p. N.-Borosnyó.

25. Tokaji János, bogáti ref. pap. u. p. M.-Ludas,

26. Pap Áron, Kolozsvártt.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Az ideai egyházkerületi közgyűlés megtartása iránt a következő körlevél küldetett szét: A folyó évi augusztus 17 és következő napjaira egybehívott egyházkerületi közgyűlést az országszerte pusztító khólera-járvány miatt, szükségességnek tartám f. évi július 28-án kelt körlevellemmel elnapolni. Miután isten kegyelme rólunk e vészt elhárította, a szervezeti törvény III-ik pontja értelmében reám ruházott kötelességből kifolyólag, az ezen törvény I. és II. pontjaiban meghatározott és szervezett egyházkerületi közgyűlést a f. évi november 2-ik és következő napjaira, a mult évi kerületi közgyűlés 105 sz. 6-dik pontja alatt kelt határozata folytán, Marosvásárhely, sz. kir. városába egybehívom, és egyidejűleg atyafiságosan felkérem — — — anyaszentegyházunk új szervezeti törvényhozó, legfőbb kormányzó hatóságának második gyűlésén való részvételre. Kolozsvártt, szeptember 23-án, 1873. B. Kemény Ferenc.

— (Meghívás.) Folyó évi október 21-én d. e. 9 órakor kezdődőleg, a szilágy-somlyói egyházba egyházmegyei közgyűlést, s azt követő egyházmegyei köz- és házassági törvényszéket hívok egybe. Miről midőn a mlgs és tkts gondnok, világi s egyházi ülnök és képviselő urakat hivatalos tisztelettel kifolyólag értesíteném, egész tisztelettel felkérem, hogy a jelzett időben és helyen tartandó gyűlésünken megjelenni sziveskedjenek. Bogdánd, okt. 2-kán 1873. Dombi Lajos, esperes,

— *Roma locuta est!* A debreceni superintendencia megtartotta közgyűlését s „a konventre vonatkozólag azon nézet foglalt helyet, hogy a konventnek intézkedési joga nincs; e jog csak az egyházak közvetlen választásai által megbízott képviselőkől álló zsinatot illeti. Ennél fogva, a konvent egyes határozatai felett is ezen elvre alapított határozatok hozattak; tehát, a mint egyfelől ez egyházkerület a többi egyházkerülettel fen kívánja tartani az érintkezést, másfelől egyházi főtanács jogosultságát el nem ismerheti.“ Ez elég világos; és dacára Révész Bálint püspök azon pesti nyilatkozatának, hogy Török Pál argumentumát elfogadja, mely szerint, ha konventünk soha sem lett volna, most meg kellene alkotni: a debreceni határozatra el voltunk készülve. Nem a tudományos apparatus csupán az indok a konventnek ilyeszerű felfogására; hanem oly individuális ellenszenv, bizonyos egyéneknek olyszereit eltávolodása egymástól, kik között a békés egyetértés sem is remélhető ez embernem alatt s mely fájdalom egész generációkra fogja vetni árnyékát. Ám, viselje a felelősséget az, ki nem irtózik szenvedélyének alárendelni a közügyet.— Mi azon véleményben vagyunk: hogy az egy értelemben levő superintendenciák egyesüljenek egy közös célra s intézzék ügyeiket belátásuk szerint a melyiknek nem tetszik, ám, maradjon e törekvésen kívül s ha tetszik, válaszszon csalhatatlan pápát magának.

— A bukaresti egyházközségnek egy feliratáról hallottunk beszélni, mely az igazg. tanácshoz érkezett, s mely-

ben támaszkodva az ideai konvent 7-ik pontjában foglalt határozathoz, kijelenti, hogy „fátyolt borít a multra“; elismeri az erdélyi superintendencia hatóságát, s magát kötelezi, hogy törvényeihez alkalmazza magát. Ez eddig igen jól és helyesen van. — Hanem, azután jön a csomó: „jelenlegi hivatalnokaira nézve, kéri a status-quo fentartását s a váló perek végellátására nézve önmagának önmagából alakítandó házassági törvényszéket“. Erre a Ballagi lapja kijelenti, hogy: helyes! Mi pedig azt mondjuk, hogy nem helyes; sőt károsnak tartjuk, hogy eme lap, így előlegez a romániai egyházaknak oly dolgot, mely nem következhetik be s a jobbra forduló állapotokat ily felbátorítás által ismét veszélybe döntheti. Házassági alszéket fognak alkotni, kétségen kívül; de nem hiszszük, hogy kerületi közgyűlésünk abba egyezzek, hogy legfőbb törvényszékkel birjanak, melyet fel lehetne használni törvényeinkkel ellenkező célokra is. A jelenlegi hivatalnokok közül is lesz, sőt van kiostálandó; mert az már csakugyan tréfás eset volna, hogy egy Erdélyben egyházi, és világi törvények szerint méltóan elítelt ember, Bukarestben, az erdélyi kerület fenhatósága alatt, egyházi hivatalnok lehessen, sőt idővel még konstituens tagja is a kerületi közgyűlésnek. Olyan szemérmetlen ember csakugyan nincs közöttünk, hogy olyan emberrel széket ülni ohajtana, vagy merne. Ne zavarjuk hát a dolgokat; mert legalább is tapintatlanság, préveniálni oly ügyek legombolyításának, melyeket úgy is nem mi zavartunk össze. A túlbuzgóság pedig gyakran többet árt, mint a teljes közönyösség; a dolgok nem ismerése pedig éppen csütörtököt szokott vetni.

— Töldi István, „A jezsuiták magyarországon és egyebütt“ című munkájára hirdet előfizetést 2 frtjával, mely a szerzőhöz (Pest, főut, 5-ik sz.) küldendő nov. 10-ig. A 28—30 ivre számított könyvet, mely november elején már szét fog küldetni, melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe úgy az ifju író tekintélyes neve, mint a gazdag tartalom tekintetéből. Töldi nem szokta tárgyát kiszalasztani kezéből, míg annak minden ízét szét nem tagolta s kellő világitásba nem helyezte; s most éppen kitűnő munkát várhatunk, mert tanulmányai és szikrázó szelleme oly dologra vállalkozott, melyben elemében van, miután köztudomásu, hogy az irodalomban senki jobban nem üldözi az ultramontan jezsuitismust, mint Töldi. Hogy igaz ügyünk mellett annál buzgóbbak legyünk, szükség ismerni ellenségeinket, s erre nyújt alkalmat Töldi könyve; ne hiányozzék az könyvtárunkból.—

— *Prédikatori tárunk* utolsó három ivéből csak ketőt vettek olvasóink a mult alkalommal, a harmadik ivet csak ma küldhetjük. Oly tehnikai akadályok merültek fel az utolsó pillanatban, hogy eltávolítani, vagy csak jelezni sem voltunk képesek. Elnézést kérünk a rövid várakozásért. Sz.-Mihály napja... költőzködés... Krach... a kolumnák szeszavarása sat.

— *Lapunk szerkesztője* a napokban külföldre utazik: szívesen kérjük mindazokat, kik szerkesztőségünkkel érintkezni kívánnak, hogy levelükkel a lap belmunkatársához — Szász Domokoshoz (bel-farkas-utca) forduljanak.

KÖRÖZTETIK.

968—1873.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a közléplaki kántor-tanítói állomás. Jövedelme hivatalos felszámítás szerint 212 frt. 74 kr. o. é.

Pályázati határnap november 15.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyálu) küldendők.

Kolozsvártt, október 1, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvártt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 16, 1873.

146—42. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

= Szívesen kérjük évnegyedes előfizetőinket, hogy megrendelésüket megújítani sziveskedjenek, mert felesleges példányokat nem nyomatunk.

Egyszersmind, felkérjük mindazokat, kik lapunkat megrendelték, de fizetésikkel hátrálékban vannak, hogy kötelezettségüknek eleget tenni sziveskedjenek.

Kolozsvártt, október 1, 1873.

A KIADÓ HIVATAL.

A közkiállítás a humanizmus szolgálatában.

III.

Motto: Immer strebe zum Ganzen! und kanst du selber kein Ganzes
Werden, als dienendes Glied schliß' an ein Ganzes dich an!
(Schiller. Pflicht für Jeden)

Legközelebbi szemlénket Törökországgal végeztük; tehát már visszatértünk újra Európába. Itt is folytatva szemlénket, legelőbb is azt tapasztaljuk, hogy a tarka-barka zagyvalék itt — a szerint a mint tovább és tovább haladunk nyugatra — mindig kevesebb és kevesebb lesz, s az ugynevezett „különc eredetiség“ mind jobban meghajol az uralgó divat, a köz-szokás és köz-szükség követelményei előtt. Nem csoda; a népek is iskolázzák egymást, és pedig annál nagyobb mértékben, minél sűrűbb az érintkezésük egymással! Igaza van tehát Szemerének, a midőn azt írja „külföldi utazás“-ában, hogy „a mint a népek azon erők alól, a miknek befolyása alatt kizárólag álltak, kiszabadulnak, s többeknek s köz-erőknek hatása alá jutnak: a szerint megszűnnek kiváló sajáttsággal, bélyeggel, színnel birni, s kezdenek hasonlóbakká lenni.“

Ne higyjük azonban, hogy e hasonlóság már teljes és tökéletes Európának népei között. A mult ennek kifejlődését nem is engedte, a jelen még keveset tehetett erre; a legtöbbet tehát a jövőtől kell várni e tekintetben is.

De folytassuk megszakított szemlénket!

Törökországból Görögországba vezet utunk. Beléphetünk gyűjteményei közé, de — előre is mondom — csak keveset időzhetünk köztük. Keveset, mert csak kevés emlékeztet itt most arra, hogy e föld a hajdani Hellász klaszszicizmusának és kulturájának örököse! Még itt is az élelmi, rubázati s a legközönségesebb ipari cikkek a tulnyomók, s a mi az embert magasabb értelemben neveli, abból néhány nyomtatványon, festményen és rézmetszeten kívül alig találunk itt egyebet. De mégis legyünk igazságosak: imé, Görögország néhány iskoláját is kiállította! S mintha elgondolta volna, hogy nyugoton közönségesen az a vélemény keletről, hogy kelet hölgyei nem szeretnek dolgozni, épen a nőtanodában készült kézimunkákat és himzéseket állította ki. Tisztelet neki érte, kivált ha keresztül is viszi, hogy ne csak a leánykák dolgozzanak az iskolákban, hanem a „mamák“ is a családokban. Így rendre aztán keletre is elhat, ha nem is a teljes nőemancipáció, de legalább az az elismerés és becsülés a nők iránt, a mit minden olyan „aszszonyi állat“ megérdemel s méltán megkivánhat, a ki hivatását jól felfogja s helyesen betölti.

De menjünk tovább! Ha soká időznénk itt, a nagy Oroszország még megneheztelne, hogy miért ülünk anynyit a kis Görögországban, a mikor ő — a hatalmas — is itt van s nála anynyi a látnivaló. Tagadhatlan, van bizony elég; pedig Oroszország még ennyivel sincs nagyságához képest eléggé képviselve a köz-kiállításon. De lássuk, a mi van, abból legalább a nemzetessebkeket!

Keletről jöve, legelőbb Oroszország mutatja a közkiállításon nagyobb mérvben, hogy benne a nép nem csak a földszinén kapar, termel és munkálkodik; hanem — a benne rejlő kincsekért — igyekszik a föld belsejét is felkutatni. Korántsem azt mondjuk ezzel, hogy a bányászatban és fémtermelésben Oroszország áll a kiállításon első helyen, nem, mert ez-

zel megsértenők Angliát, Németországot, sőt még hazánk e nemű iparát is kicsinyelnők; de anynyi tény, hogy e tekintetben Oroszország kiállítása az eddig megtekintett keleti államokét jóval tulszárnyalja. Ez ipart illetőleg érdeme még Oroszországnak, hogy benne a bányászat és a föld belsejének kutatása már tudományos elvek szerint foly s a tudományt is igyekszik szolgálni, legalább ezt sejtetik a bányászati osztályban kiállított geológiai térképek, bányászati terv- és felvét-rajzok, valamint a használt műeszközök modelljei és a kohászati megejtett próbák kimutatott eredményei. Épen így meg kell adnunk, hogy Oroszország már a fémek és más ásványi termékek feldolgozásában is sokra ment Arany-, ezüst-, platin- és bronz készítményei a feldolgozás sokféleségére s bizonyos pontig még a kiállítás csinájára nézve is versenyeznek a nyugoti államok e nemű cikkeivel; a miket pedig feltűnő szép malakhitjából állított ki, ezek a készítmények még azokat is meglepik, a kik a diszarukban nem igen szoktak gyönyörködni. De ez elismerésünket nagyban csökkenti annak elgondolása, hogy a mit itt látunk, annak előállítására sok ártatlanul gyötört fegyencnek került kínos verejtékébe, sőt talán életébe is. „Kevesebb jajt, s aztán megelégszünk kevesebb fényvel is!“ így akartunk felkiáltani az itt látott sok kincs előtt.

De talán eljőn nem sokára ennek is az ideje; mert csalhatatlan, hogy Oroszországban is megindult már a felvilágosodás, s ott is van már érzék és érdeklődés a népnevelés ügye iránt; e kettő pedig: a népnevelés és felvilágosodás a nép jajának és nyomorának a legbiztosabb onyhitője, sőt megszüntetője. Hogy pedig ennek eljövetele nem késhetik már soká, nem csak az mutatja, hogy Oroszországnak az újabb időben néhány nagyszerű írója tűnt fel; hanem igen az is, hogy a „minden oroszok hatalmas cárja“ maga megy jó példával elől abban, hogy a népnevelést széles birodalmában minél általánosabbá tegyn. Még nagyobb garancia erre, hogy az adott példát Oroszország kiválóbb nemesei és fölvilágosultabb emberei nem csak megértették, de egész buzgalommal követik is. Ők futnak, fáradsz, gyűjtéseket rendeznek és áldoznak ez érdekekben; sőt némelyik még azt a magas ámbiciót is veszi magának, hogy egy-egy egész intézetet felállít és berendez kizárólag a maga költségén, s hálául nem kíván érte egyebet, mint hogy az általa felállított intézet az ő nevével neveztesse el. Ez utóbbi eset egyébutt talán páratlan egész Európában, de Oroszországban nem páratlan, legalább

a kiállításon nem egy olyan tanintézetnek lehet programját és kiállítmányait látni, a mely teljes felállítását, fenntartását — s ezekért még nevét is — egy-egy ilyen derék orosz főnemesnek köszöni. Nem ez kiált-e eme példában hozzánk: „szégyenülj meg, s áldoz ezután többet iskoláinkra, hazánk nemessége, hazánk színe-java!?“

Mint hogy már Oroszország tanügyéhez értem, nem tehetem, hogy meg ne emlitem, hogy az oroszok a nők és iparosok oktatásáért is sokkal többet tesznek, mint mi. Náluk a rendes leány-iskolákon kívül még külön gimnáziumok is vannak a nők számára; az iparosok képzésére pedig nem elégesznek meg a technológiai, reál- és ipar-tanodákkal, hanem még a főbb ipar-ágokra is egészen külön intézetekben képezik az illető tanoncokat. Így például, vannak egészen speciális intézeteik a leendő műasztalosok és esztergárosok, a timárok és bőrgyárosok, valamint a gépészek és műkovácsok részére is. Milyen ellentét ezzel az, hogy nálunk még a polgári iskolákat is feleslegesnek tartják sokan, állítva, hogy „a gimnázium mindenre kiképezhet!“ Bizony, ma-holnap arra ébredünk, hogy Oroszország többet tanult el Németországtól, mint mi.

Lám, ott a „gyermek-kertek“ már meglehetősen elterjedtek s nálunk — az erdélyi részekben — Kolozsvárt kivéve, alig van 3, vagy 4. Náluk már van a tanítók számára nyugdíj-törvény, nálunk még segélyezésök módzatának is csak most fűzőtik a tervét. S mi az az ők nyugdíj-törvényük! Az, hogy ha egy tanító 25 évig szolgálta becsülettel az iskola ügyét, teljes fizetéssel léphet nyugalomba; de ha a község, vagy az iskolát fenntartó testület a 25 év kitelte után még továbbra is megtartja őt szolgáltatásban, kettős fizetést kell neki adnia.

Náluk a tudomány céljaira szolgáló eszközöket és a tanszereket is többnyire mind otthon készítik, s a külföldről legfőlebb csak a modelleket, v. mintákat viszik be; nálunk, ha töri is az eszét valaki effélének előállításán, azért a nagy többség s az „ország“ mégis külföldről hozat mindent. Szóval, Muszkaország nem áll olyan hátra, mint a hogy mi hisszük.

De lássuk csak, hogy állunk mi is: lépünk hazánk kiállítási osztályába!

Megnyugtatósul előre is mondhatom: nem állunk oly rosszul, hogy a kiállításon látottakból ítélve, kétségbe kellene esnünk hazájá jövője felől. Bányá-

szati termékeinkből, hasznos ásványainkból, s általában a bányászatra tartozókból szebb és gazdagabb kiállításunk van, mint Oroszországnak. Köszönünk, só-, vas-, és más fémtermelésünk úgy van bemutatva, hogy ezért nem kell szégyenkednünk. Ezek ismertetéséhez nem csak az állami bányák és bánya-igazgatóságok, hanem még a bányász-társulatok és a magánosak is szép gyűjteményekkel járultak.

Különösen instruktívok és érdekesek ezek közül a m. kir. földtani intézet, az erdélyi muzeum egyesület, az erdélyi szászok „honismerő egyesülete” s a selmeci kir. bányász akadémia kiállításai. Erdőzetünk s részben fa-iparunk haladását és jelen állapotát egy egészen külön álló csinos épületben a magyar „erdész-lak”-ban szemlélhetjük.

Természetes, hogy itt nem mutatták ki azt is, hogy hogyan pusztítják nálunk a havasokon az erdőket. Már I. Napoleon kimondta volt, hogy „a szennyest otthon kell megmosni,” s így legkevésbé sem bámulhatunk azon, hogy az efféle otthon hagyták s nem hozták a kiállításra.

Szintén elég gazdag „Agricultur-Halle”-nk is, a melyben földmivelésünk, gazdaságunk és gazdasági-iparunk van bemutatva. Ezt látva, megnyugszunk, hogy meglehetősen gazdaskodunk; pedig ha eszünkbe jut, hogy hány helyt és hányszor kell nálunk a kormánynak az adót kényszerrel hajtania be, aztán, meg az, hogy egy kis rossz termés is országos inséget áraszt reánk: bizony nem kellene oly könnyen megnyugodnunk.

A vegy-i par terén — sokféle ásványos vizünk mellett — leginkább viaszkkal, szappannyal, gyer-gyával, petroliummal és más éghető olajjal állottunk ki a sikra. Egyébbel nehéz is lett volna, minthogy nekünk sajátképeni nagy gyáraink még eddig nincsenek.

Az élelmi cikkekben már megint gazdag kiállításunk van; s itt gabonánkkal, lisztünkkel és borainkkal bizonyosan nem vallunk szégyent. Oh, tudunk mi is produkálni sokat ott, hol a föld, meg a természet jól gondoskodik rólunk; csak azt ne kívánják tőlünk, hogy az elemekkel, meg a természet mostoha-ságaival valami tartos és makacs harcba szálljunk!

A szövezeseti cikkekben, ruhaneműekből s más ide tartozókból gazdagabb a kiállításunk, mint a milyent innen hazulról vártunk volna hazánktól e tekintetben. Különösen azt nem hittük volna innen hazulról, hogy ide s tova anynyi fonó- és szövő-gyárunk működik már a hazában, a menyinyiről itt

életjelt láttunk; de azt már természetesnek találtuk, hogy cifra szüreinke, borzos gubáink, prémes men-téinket s jól kisujtásolt dolmányainkat az idegenek is megbámulják. Nem látnak ők efféleket egyebütt sehol, s talán még csizmát se máshol anynyit a kiállításán, mint itt. Egyébiránt a hazai kötélverő-ink gazdag és soknemű kiállítása mellett is megle-gültséggel haladhattak el, s különösen a pesti első kötél-gyár kiállított cikkei még figyelmeket is leköt-hették.

Bőr-iparunkkal már nincs mit dicsekednünk, bárha timáraink, szijgyártóink és nyergeseink a kiállítás ez ágához is meghozták a magukét. Nincse-nek bőrgyáraink, a melyekre pedig oly nagy szükségünk volna: ezt érezzük a kiállításán is, a mint hogy itthon is csak ezt érezhetjük. Vajjon meddig fogjuk még e hiányt érezni?

Tovább haladva, úgy tapasztaljuk, hogy sok jel mutat már arra a kiállításán, hogy az ércek feldol-gozásában és a fa-iparban kezdünk a nyugoti mi-veltebb népek nyomdokába hágni; de a kivitel vál-tozatosságában és célszerűségében, valamint a kiállít-ás csináiban még sokat kell a külföldtől tanulnunk, s ha nem tanulunk, még soká kell pénzünket az ily nemű cikkekért neki kihordanunk.

Ezen, valamint kézmű-iparunk emelésén legtöbbet segítene az, ha szakiskolákat minél nagyobb számmal állítanánk. De ezekhez a tanárokat előbb külföldön kellene képeztetnünk, mert ha ezekhez is csak a most meglevő tanerőkből, vagy a most mű-ködő mesterekből toborzanák őket, vagy nem elég gya-korlatia s, vagynem elég képzett emberekkel töltenők meg ez intézeteket.

És ezzel hazánk tanügyéhez értem...

De erről, valamint a nyugoti miveltebb államok nevezetességeiről csak a jövő számban. Addig is azon igérettel veszek bucsut, hogy ezután már kizárólagosan csak azokra szoritkozom, a mikkel a közkiállítás igazán a humanizmusnak szolgál, vagy legalább ennek szolgálhat.

Váradi Károly.

Vélemény *)

az erdélyi ev. ref. egyházkerületben hatályba léptetendő egy-házi törvénykezési eljárást tárgyzó

Törvényjavaslatról.

A kezünk alatti törvényjavaslatnak az a része, mely az egyházi bíróságok szervezetéről, azoknak hatásköréről

*) T. olvasóink tudni fogják, hogy perrendtartásunkra vonatkozólag egy törvényjavaslat a múlt évi közgyűlés elébe volt terjesztve, de a közgyűlés részint tárgy halmaz, részint az ügy fontossága

és illetékességéről szól, tekintve az egybeállítás és kidolgozás gondosságát, minden dicséretreméltó, s mint ilyen, a részletes tárgyalás alapjául elfogadható.

Sajnáljuk hogy a törvényjavaslat többi részéről, s főként az eljárásról s illetőleg a per folyamáról szóló fejezetekről (III-ik cím I. II. III. fejezetek:) nem nyilatkozhatunk ily kedvezőleg. Az alapelv ugyanis, mely e részek kidolgozásán végig vonul, az u. n. írásbeliség elve, melyszerént a kereset írásba adandó be, a tárgyalás a periratok alapján eszközözendő, s így az ítélet is azok szerént hozandó. Nézetünk szerint azonban ez az elv, mint általában a törvénykezési eljárásoknál, úgy különösen a fegyelmi ügyek elintézésében s a közkeresetek lejártatásában nem helyeselhető, s így mellőzendő. A törvénykezési eljárás kizárólagos célja ugyanis: az anyagi jog, s illetőleg az igazság kiderítése, már pedig e cél az írásos eljárás útján kellőleg el nem érhető. Igen nagy súly van ennél fektetve a külformákra. a mi gyakran az anyagi jog rovására történik; továbbá a felekre lévén bizva az ügy állásának földerítése, könnyen megtörténhetik, hogy az hiányosan megy végbe. s így az alap is, melyre a bírónak alapítani kell ítéletét, hiányos lesz. Sőt gyakori eset az írásos eljárásnál az is, hogy az ügyet egy bíró adván elő az aktákból, bírótársai csupán annak előadásából s így ha nem is elferdítve, a mi fölnevet, de vajmi sokszor egyoldalulag s így hiányosan ösmerik meg az ügyet. Ehez járul még az is, hogy a sok haszontalan irogatás sok időt, s ha a per bonyolultabb, a felek részéről sok költséget is vesz igénybe.

Ezen s ezekhez hasonló okok arra birták a mivel világ összes törvényhozó testületeit, hogy a peres eljárások szabályozásánál az írásbeli eljárást mellőzzék, s a szóbeli léptessék életbe, melyet a jogtudományi elmélet és gyakorlat egyaránt az anyagi jog kiderítésére a legcélszerűbbnek talált. Merő az a közvetlenség, mely az utóbbi eljárásnál a bíróság és felek között létre jön, kizárja annak lehetőségét, hogy azon alap, melyre a bíró ítéletét építi, hiányos maradjon, jogában és módjában állván a bíróságnak oly irányban, s anyai kérdést intézni a felekhez, a melyben és menyi által az ügy állása felől teljese tisztába jöhet, s így a bíróság minden tagja közvetlenül, személyes meggyőződést szerezhet magának, nem is említve azt, hogy a felek és tanuk élőszóval való előadásai, a bíróság figyelmét, már drámai hatásával fogva is, folyton ébren tartja, s így az ítéletét annak élénk benyomása alatt hozhatja meg. Ez eljárás célszerűsége szemebetűnő főleg a büntető ügyekben, melyekben az ember szabadsága, becsülete s gyakran élete is kérdésben forog; ily esetekben írásbeli eljárást követni annyit tesz, mint feláldozni a lényegét a formának, melynek pedig csak nagyon alárendelt szerepe lehet, kizárólagos cél, az anyagi jog kiderítése lévén.

E szempontból tekintve a kezünk alatti törvényja-

mi a vélemény-adás végett kiküldte azt az egyházmegyékhez. A fennebbi vélemény a kolozsvári egyház megvét: több zldalról vett fel-szólítás nyomán, tájékozással közöltük.

Szerk.

vaslat fentebb jelzett részeit, kénytelenek vagyunk kijelenti, hogy egyházmegyénk azokat még tárgyalási alapul se fogadhatja el, s utasítandónak véli az illető bizottságot, hogy azokat a szóbeli eljárás alapelvei szerint dolgozza ki újra, s így terjessze az ig. tanács s illetőleg egyházkerületi közgyűlés elibe. —

A kolozsvári ev. ref. egyházmegye 1873, oct. 10-én tartott közgyűléséből.

Szász Domokos.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, október 10. 1873.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince Mihály, Lészai Ferenc, Dr. Kolozsvári Sándor és Bodor Antal, h.-titkár.

1. A titkár jelenti, hogy az egyh.-kerületi levéltár rendezése alkalmával egy darab 100 ftos állam-kölcsön kötvényt talált 1870 october 1-től járó kamatszelvénnyel ellátva, mely valószínűleg a n.-titkár által a m.-vásárhelyi főtanoda részére kicserélt, de általa le nem küldött 100 ftos államkötvénnyel ugyanazonos. — A m.-vásárhelyi főtanoda részére az egyh. kerületi pénztár terhére megvásárolt 100 ftos államkötvény a pénztárba helyeztetik a bevásárlás által keletkezett hiány fedezésére.

2. Az etédi egyh. község felterjeszt 5 drb. 10 ftos állam adóssági részlet kötvényt, egységes állam kötvénnyel leendő kicserélés végett. A kicserélés eszközölésével h. titkár bizatik meg.

3. A folyó évi egyh. kerületi közgyűlés jogosított tagjainak és igazolt képviselőinek névsora egybeállittatik. Melyszerint a múlt évi egyh. kerületi közgyűlés után a következő változások történtek: Gr. Bethlen államgondnok meghalt, Horváth Mózes titkár meghalt. Csulak Dániel ügyvéd meghatalmazása visszavonott. Szász Domokos és Szabó Sámuel ig. tanácsosok lemondottak. Herczeg Sándor kolozs-kalotai egyh.-megyei jegyző meghalt. Péterfi József marosi egyh.-megyei esp. meghalt. Püskösti József, orbai egyh.-megyei képviselő, meghalt. Kováts Áron, m.-vásárhelyi képviselő, meghalt. Lésza Dániel szászvárosi egyh. gondnok meghalt. Kasza Dániel és Jancsó József n.-enyedi tanárok meghaltak. Dr. Jenei Victor udvarhelyi főtanodai tanár, lemondott. Kakucs Elek szászvárosi tanodai algondnok lemondott.

Igazoltattak a. következő képviselők;

N.-Enyedi egyh.-megyéből b. Kemény Gábor lemondásával üressedésbe jött képviselői helyre Pogány Károly.

Kolozs-kalotai egyh.-megyéből Gyarmati Miklós lemondásával üressedésbe jött képv. helyre Benedek Sándor Déési egyh.-megyéből Roth Pál képviselő megválasztatása igazoltatik.

Marosi egyh.-megyéből Rákossy Lajcs főjegyzővé választatásával üressedésbe jött képv. helyre Pap Elek.

Küküllői egyh.-megyéből Bartalus Sámuel képviselő

Udvarhelyi egyh.-megyéből Csiki József képviselő.

Orbai egyh.-megyéből Püskösti József halálával üressedésbe jött helyre Ince György.

Kézdi egyh.-megyéből Zoltáni Elek és Székely János képviselők.

Marosvásárhelyi egyh.-községből Kovács Áron elhaltával üressédsben jött képvis. helyre id. Hints Miklós.

4. Tárgyalatik a n.-enyedi mester-képezde ügye. — Miután a mesterképezdének Kolozsvárról N.-Enyedre leendő áttételét a n.-enyedi főtanoda előjárósága kérelmezte

s fenntartását nem csak átvállalta, hanem az átköltöztetést előnyösnek véleményezte: az ig. tanács által a képezde igazgatói s tanári helyei betöltése mellett annak további fenntartása véleményeztetik e jövő ker. közgyűlés előtt.

Kolozsvártt, october 10-én 1873.

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

A reform iskola kezdete.

(Mutatványul Szász Domokos „A vallásos eszmék története” című művének II-ik kötetéből.)

(Folytatás.)

4) Igy főként a Straus Dávidé, ki 1835-ben közre bocsátott „Jézus élete” című nagy hírű művével a bíráló égő fátylóját, merész kézzel a hit várába dobta. E művében azt igyekszik kimutatni, hogy az új-szövetségi iratok, s főleg az evangéliumok telve vannak kiegyenlíthetetlen ellentmondásokkal, s általában történeti becsesl nem bírnak, s a Krisztus egész életrajza nem egyéb, mint hitrege (mythos). A hatás, melyet e művével előidézett, óriási volt, mert úgy mutatta be magát benne, mint a rombolás nagy mesterét, ki a bíráló kérlelhetségtelenségével szedi darabokra mind azt, mit addig az egész keresztyénség dönthetetlen igazságnak tartott. A hittudósok roppant tábora szállott sirba elene, (Ullmann, Tholuk, Lange, Kern, Neander, Schweizer, de Wette sat.) s egész u. n. Straus-irodalom jött létre, melynek jótékony hatása főleg a tekintetben jelentkezett, hogy az új-szövetségi iratok s általában az őskeresztyénség kora hová tovább mind behatóbb történelmi vizsgálódás tárgya lett.

5) A komolyabb történelmi bíráló terén kiváló érdemet szerzett magának a tübingai iskola első sorban annak alapítója Baur Ferdinánd, ki Schleiermacher után, az ujkori theologiai-irodalom legnagyobb alakja. Született 1792-ben Württembergben; atyja lelkész, később iskola-igazgató volt. Gyermekek és ifjúkora első éveiben nem adta kiválóbb tehetségeknél jeleit. Előkészítő tanulmányait a tübingai egyetemen végezte, kiváló előszeretettel a vallás-bölcsészeti kérdések iránt. Huszonöt éves korában a blaubeurni szemináriumhoz tanárrá neveztetett ki, s megkezdte irodalmi működését, mely által magára vonta a tudós világ figyelmét; 1826-ban a tübingai egyetemhez kapott meghívást s ott működött élete fogytáig, 1860-ig. Az általa alapított tudományos iskola, melynek jelentékenyebb képviselői rajta kívül még Schwegler, Zeller és Hilgenfeld, főcélján tűzte ki az evangéliumi források korának, keletkezésének és célzatainak földerítését, hogy ez alapon lehessen az evangéliumi történet alapos bírálását megkísérteni. Kutatásainak eredménye az, hogy az őskeresztyénség korát legközvetlenebbül és leghivebben nem a négy evangélium, melyek későbbi termékek, hanem a Pál levelei közül a valódiak (galaták, korinthusiak és római, de a többiek és az u. n. pásztori levelek nem) tükrözik vissza. Szerinte a keresztyénség megalapítója Pál, mert az ő fellépése előtt nem volt az egyéb, mint egy

zsidó secta. Ő kezdette meg a harcot a keresztyénség általánosítása érdekében s az egész apostoli korszak, sőt a II-ik századnak is nagy része a zsidó és pogány keresztyénség közötti küzdelemben folyt le s az új-szövetségi összes iratok magokon viselik e küzdelem nyomait. E szempontból kell tehát azokat beható vizsgálódás tárgyává tenni, mert azon éles ellentétben, mely a két párt között kifejtett, s gyakorta tulságokba csapongott, rejlik az egész evangéliumi történet-írás keletkezésének s célzatainak kulcsa.

6) Az eredmények, melyekre a tübingai iskola kutatásai nyomán eljutott, a hittudósok egy részénél roppant mérvű visszahatást idéztek elő, mely irodalmi téren még a Straus elleni hadjáratnál is hatalmasabbá lőn. A hittudósok átlátták, hogy a Baur méjre ható tudományos képzettségével, s erős ítézési tehetségével szemben, ha versenyre akarnak szállani, minden erejüket össze kell szedniök. Figyelemre méltó cáf-iratokat bocsátottak közre: Thiersch, Dörner, Bleek, Hupfeld és Reuss, s főleg Schleiermacher legkitűnőbb tanítványai: Hase, Rothe és Schenkel. A visszahatás legszélőbb árnyalatát képezte Baurral szemben E v a l d.

7) E férfiak mellett, kik a tudomány fegyvereivel vívták a harcot s az ujkori miveltséggel öszhangzásba igyekeztek hozni a keresztyénséget: állottak elé oly férfiak is, kik bár különböző irányban haladtak, de tulajdonképpen ugyanazon eredményre jutottak, a menyiben a szakadást a keresztyénség és miveltség, a tudomány és vallás közt végletekig vitték. A végletek e hősei egyfelől Feuerbach, másfelől Hengstenberg. Feuerbach a Strauss nyomdokába lépve, mesterét meszsze túl szárnyalta, mert nem elégedett meg azzal, hogy az új-szövetségi iratok történeti hitelességét kétségbe vonja, hanem azoknak erkölcsi-vallásos tartalma ellen is sikra szállott s azt vitatta, hogy az isten maga az ember, s így a vallás nem egyéb, mint önimádás. Bár teljesen ellentétes irányban, de hasonló végletekbe csapongott Hengstenberg, ki az által vélte a keresztyénséget az emberi szabad gondolkodás támadásai ellen biztosíthatónak, ha a 17-ik század orthodoxyáját, a hitvallások betűihez való merev tapadást, halottaiból újra feltámasztja s üldözésre méltó eretnekségnek bélyegez minden aránylatot, mely a lutheri egyház konfeszzióitól, legkisebb mértékben is eltérő. Támogatva főleg az 1848-iki forradalmi mozgalmak leveretése után, az új életre kelt reakció emberei által, vezére lett Németországban az u. n. protestáns ultramontanizmusnak, e jesuistikus irányzatnak a

prot. egyház kebelében, mely gyűlölködő érzelmeit s kizárólagos uralomra célzó törekvéseit a szinlett kegyesség álarca alá rejti.

8) Az ujkori keresztyénségnek azonban dicséretére szolgál, hogy e szélsőségekbe csapongások csak elszigetelten jelentkeztek s nagyobb mérvű elterjedésre nem juthattak. A valódi keresztyén szellem, a jelenkor közgondolkodásában és életébe, oly méjj gyökeret vert, hogy azt sem a merev tagadás, sem a vakhit kiirtani nem lehetett képes. E szellem termékei, a többek közt, azon nemes törekvések, melyek a protestánsizmus két főképviselőjének, a lutheri és kálvini irányzatnak kibékülését és egyesítését célozták. Ily törekvések már a század elején felszínre kerültek Németországban, s bár nehéz küzdelmek árán, részben sikerre is vezettek, s létrejött a két felekezet kézt az unió. E szellem termékei azon egyházi társulatok is, melyek célul tűzték maguk elébe a keresztyénség s illetőleg a protestáns egyház megújítását az evangéliomi szabadság szellemében s korunk összes mivelődésével összhangzásban. E jelszót írta a zászlójára a németországi protestáns egyesület, melynek szellemi alapítója Rothe Richárd, ki 1863-ban Frankfurtban, az alakító gyűlésen, mesteri vonásokkal körvonalozta az egyesület programját s csatlakozásra hívta föl a szabadelvű keresztyénség minden barátját. A felhívás élénk viszhangra talált, s a jelenleg is élő egyházi férfiak s világiak legkitünőbbjei, sorakoztak a kibontott zászló körül. Ez egyesület az egyházi tudományos haladás és felvilágosodás vimányait a keresztyén-társadalom minden rétegeinek köz-kincsévé akarja tenni, s átplántálni azokat az életbe, kimutatván azt, hogy a valódi miveltség es a valódi keresztyénség édes testvérek. Ez egyesület nyomdokába lépett az 1870-ben létre jött magyarországi prot. egyesület is.

Könyvismertetés.

„(A vallásos eszmék története.“ Főiskolai tanulók, s mivel olvasok számára dolgozta Szász Domokos. Kolozsvárt. Ára 1 ft. 70 kr.

Végre megjelent Szász Domokos vallás-tanítási kézikönyvének utolsó füzeté is. Megjelenését örömmel üdvözlök mindazok, a kik régóta érzik egy a felsőbb osztályokba való vallás-tanítási kézikönyv szükségességét, pedig sokan vagyunk ilyenek. Még inkább örülhetnek azok, a kik már az első füzetet várva várták s ezen várakozásukban magukat megcsalatra épen nem érezték. De leginkább örvendettek azok és ilyenek fájdalom! — tudomásom szerint — még nem sokan, legalább nem elegendően vagyunk, a kik az első füzetet, mindjárt megjelenése után, tanításainknál kézikönyvül elfogadtuk.

Nem is szándékom most, midőn főleg csak a mű teljes megjelenését akarom jelezni, azt mindazon szempontokból, melyek itt felmerülhetnek ismertetni, vagy bírálni. Hisz napjainkban egy vallás-tanítási kézikönyv, s különösen a Szász Domokosé oly sok fontos problémával áll szoros összeköttetésben, hogy nem is egy, hanem több önálló értekezés tárgyát képezhetné a mű mindazon kérdésekhez való viszonyának megbeszélése. Hogy például csak egyet hozzak fel:

Sz. D. terjedelmes előszavában részletes tervet ad a vallás-tanítás beosztásáról az első elemi osztályon kezdve fel a VI-ik g. osztályig bezárólag; az adott tervbe mintegy tetőzetül, az V-ik és VI-ik gy. osztály számára van ajánlva és készítve e kézi-könyv.

Alkalmas-e azon beosztás? illő befejezése-e azon tervnek e mű? avagy tán azon beosztás más befejezést, vagy ezen befejezés másféle beosztást kívánna? sat. mindezek nagyon fontos s a vallás-tanítás egész nagy és égető problémájával a legszorosb összeköttetésben álló kérdések volnának s tárgyalásuknak akkor lenne helye, midőn a vallás-tanítás egész beosztásáról szólanának. Most pedig annyival inkább mellőzhetjük, mert a Sz. D. által ajánlott terv és beosztás sehol sincs keresztül vive, s így legközelebbiről csak azon kérdés marad fenn, ha vajjon a jelenlegi rendetlen beosztás és tervtelen terv mellett is, lehet-e ezen kézi-könyvet sikerrel használni.

Teljes meggyőződés — szerevezve két évi saját tapasztalatom által — az hogy igen.

A keresztyéneken kívüli vallás-alakok megismerése, a zsidó vallás fejlődéséről és becséről nyújtott helyes fogalmak, még inkább Jézus tanítása főbb vonásainak, vallása kiválóbb eszméinek, s ez eszmék későbbi életének, feldolgozásának ismerete, melyekre e tanhönyv vezet; mind hasznos és szükséges kiegészítői, korrektorai mostani vallás-tanításunknak is.

Ezen meggyőződés mellett reményem is, hogy e mű ref. gymnáziumaink V- és VI-ik osztályaiban mindenütt be fog vétetni kézi-könyvül. Ezen remény ösztönöz, hogy a fényoldalok feltüntetése helyett a mutatkozó kisebb fogyatkozásokra és hiányokra mutassak, a melyek egy remélhetőleg gyorsan következő második kiadásban könnyen kiigazíthatók lesznek, s pár oly kivánalmat terjeszsek elő, melynek teljesítése véleményem szerint a műnek előnyére váland.

1) A mű bevezetése kezdődik a vallás-tudomány meghatározásán, illetőleg — mert szoros értelemben vett definiciót nem ad, nem is kell — felmutatásán annak, hogy mi e tudomány tárgya és célja; még pedig igen ügyesen, viszonyban a többi tudományok tárgyával és céljával. E meghatározás ellen épen nincs kifogásom, de van az ellen, hogy egyenesen a vallás-tudomány meghatározásával kezdjük tanításunkat. Mielőtt vallás-tudományról szólnunk, szólanunk kell előlegesen azon lelki jelenségről, a melynek vizsgálata ép a tudomány tárgyát képezi, t. i. a vallásról, és ez annyival inkább szükséges, mentől kevésbé találjuk meg hátrább is annak felfejtését, s mentől kevésbé tehetjük fel, hogy tanítványaink már előre tisztában vannak azzal, hogy miféle jelenség, a léleknek minő állapota az, mit vallásnak nevezünk; hogy pedig ezt nem tehetjük fel, azt nem szükség bizonyítani; hisz a legtöbbször ép a megelőzőleg használt tankönyvek vezetnek félre a tanulót, vallásnak nevezve azt a mi nem az; szóval, hogy röviden, és a tudomány műszavával fejezzem ki magamat: előlegesen meg kell ismertetnünk tanítványainkat a vallás — mint lelki jelenség és élet — pszichológiájával. Miután magam is már harmadik éve foglalkozom az V- VI-ik gy. osztályban a vallás-tanítással, s ezen kézi-könyvet adtam tanítványaim kezébe,

s minden évben tanításaimat némi ilyes bevezetéssel kezdem meg, a fennebb mondottak bővebb fejtegetése helyett célszerűbbnek látom röviden ide igtatni, hogy mely dolgok azok, melyekkel én előlegesen meg szoktam ismertetni tanítványaimat megjegyezve hogy itt rövidség okáért a tudományos műnyelvet használom, a mit V- és VI-ik gy. osztályosokkal szemben csak cum grano salis alkalmazok. Az előlegesen előadott tárgyak §-ok szerint ezek lennének:

I. Vallást az előttünk ismeretes lények között csak az embernél, tehát az egyedüli szellemi lénynél találunk. E szerint a vallás az emberi szellem egyik tulajdona.

1) Szellem-öntudatos erő. Különböző (göpi, vegyi, szerves, állati) erők. A más öntudatos (szellemi) erők az embernél (ismerő, gondolkodó, erkölcsi.)

II. Az emberi szellemnek három irányu működését látjuk: értelmi, érzelmi, akarati. A vallás mindenek felett a szellem érzelmi életéhez tartozik.

1) Ez érzélem sajátos megkülönböztető jellege az, hogy az istenhez való viszony tudata ébreszti, arra vonatkozik.

2) Ez érzélem különbözőleg nyilatkozik; tisztelet, hódolat, maga megadás, megnyugvás, bizalom, bánat (bűn,) félelem, legfőbb a szeretet; de mindenikben benne van az istentől való teljes függés és imádat érzete.

3) A vallásos érzés viszonya az értelemhez (a. képzetek, melyek még az értelmet is megelőzik, b. a lélek vallásos állapotának felfogása), és az akarathoz (a. az érzélem kifejezése = cultus, b. erkölcsi életre ösztönző hatása.)

III. A vallás joga belső emberi szükségletünkön (végeességünk és a végtelenhez való rokonságunk) alapszik.

1) Hogy ez némelyeknél hiányzik, az nem bizonyít a vallás jogosultsága ellen (más testi és lelki fogyatkozások.)

IV. Vallást ennél fogva, a szó szoros értelemben véve tanulni (könyvből, vagy előadásból) nem lehet; de igenis lehetünk hatással a vallásos érzés felébresztésére (tanítás, olvasás, ének, ima, élet sat.) Tanulni csak a vallásról, mint az emberi szellem egyik tapasztalat alá eső tüneményről lehet.

Itt következhetnék aztán az, a mivel Sz. D. kezdi. A második kiadás alkalmával könnyű volna e — nézetem szerint — hiányon segíteni. Különösen jól felhasználható utasításokat található a tárgyaknak gyermekek értelméhez mért előadására: „Kehr, Der Cristliche Religionis Unterrichts“ c. jeles művében; ugyancsak ezek vannak de már tudományosabb alakban fejtegetve a „Protest. Tudom. szemle 5ik év folyama 2 3 és 4 számaiban, a „vallásos hit és annak jogosultsága“ c. cikkben.

A bevezetés különben helyes; csak két nem egészen szabatos kifejezést látok benne. u. i. I. sz. a. a 2-ik l. 3-ik sorában ez áll: „A vallásos ismeret. célja minket a vallásos tünemények terén igazságra vezérteni.“ Ez nem az „ismeretnek“ célja, hanem tulajdonképen az ismeretre törekvő embernek, vagy átvitt értelemben szoktuk mondani: a „tudományunk“; ismeret és tudomány között pedig nagy különbség van, s e megkülönböztetést jó is volna ide egy jegyzésbe oda tenni. A tudomány bizonyos már szerzett is

meretek rendszere. A III. sz. a. 2 l. 4 és 5. s. a. ez áll: „e változások — a vallásos eszmékké — soka sem történetek ok nélkül;“ nem „ok,“ hanem „alap“ nélkül, így van Revillenél is, s a kettő között itt nagy a különbség! Ok nélkül mi sem történik, de igen is kellő jogos alap nélkül. A csalhatatlansági dogma kimondásának igenis meg volt a maga oka, de nincs jogos alapja; s a rájövő következtetést is csak így lehet megérteni.

2) Az első „(A vallások eredete és különfélesége)“ és második „(A sok isten-imádás vallásai)“ fejezet kevés kívánni valót hagy fenn. Jó volna ugyan némelyik főbb vallás alakot kissé részletesebben ismertetni, de ez a könyvet nagyitaná és drágítaná; azonban ha többet nem, legalább jegyzésképen lehetne idézni sz. könyvekből az illető jellemzést igazoló helyeket. Nagy szolgálatot tehet e részben Pfeleiderer ismert műve (Die Religion.) Határozottan nem értek egyet a Buddhizmusról adott jellemzéssel. Szász Domokos is, Reville is Burnof után az atheizmus vallásának nevezik, s ezen alapon egy nagyon különös elmélettel állítanak fel a vallásos fejlődést illetőleg. Én ez elmélettel, s a Buddhizmus ezen jellemzésével soha sem tudtam kibékülni, jóllehet sok jeles tudóstól láttam és hallottam. Azt is hiszem, hogy Bunsennek (Gott in der Geschichte II. k. 145—190 l. c. művében) teljesen sikerült is megáfölni, s megfejteni azt, hogy miért van rajta valósággal az atheizmus látszata. Furcsa dolog az: a legterjedtebb vallás egyenesen az isten tagadás vallása! Sokkal szebb és sok helyen ép megragadó képét adja a Buddhizmusnak Bunsen s különösen Pfeleiderer. Én nagyon ohajtanám e §. átalakítását. Apróbb megjegyzéseim idevonatkozólag: a) az idegen neveket magyar betűkkel és kiejtés szerint kell írni: Sz. francia neveket használ pl. Varouna, Aqyins, Savitri, Asouras, Rackshas, Gandharves, Ap-saras, Kschatriyas, Vaicyas, Coudras e helyett: Váruna, Aszvin, Szavitni. Azura, Raksa, Gandarva, Apszara, Ksatrija, Vaisja, Szudra (NB. az utóbbiakban az s a francia többes rag, ennek aztán mindenek felett nincs helye itt,) b) p. 9. Hitregének nevezzük valamely vallásos eszme, vagy természeti tünemény jelképes kifejezését“ hibás meghatározása a mythosnak. Mythos csak is azon jelkép, melynek alakja elbeszélés, így az urvacsora, vagy kereszttség igenis jelképes kifejezések egy vallásos eszmének s még sem mythosok, hanem symbolumok. c) p. 11. 3. „Varázslás (magia) vagyis sat,“ ez nem Magia, hanem Shamanizmus. A kettő között nagy a különbség; a magia már sokkal magasb. d) p. 15. „Adonai, vagy Adonis (Ur)“ — így R.-nél is — hibás; Adon = ur, Adonai = urami, Adonis pedig az Adon szó görögösítése e) p. 16. „az istenek = Ase s, ezen ases“ újra az eredeti As (egyed szám) francia többese, mit magyarul így mondunk Ások, vagy Ázok. f) p. 24. „queberek“ azt hiszen sajtó hiba „geberek“ helyett.

Dr. Kovács Ödön,
theol. tanár.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Egyetemünk 187³/₄. tanévének ünnepélyes megnyitása e hó 12-kén, az egyetemet megalapító törvényezik

szentesítésének évfordulati napján, a Lyceum disztermében történt meg. A teremben képviselve láttuk az egyházi, világi és katonai hatóságokat; több tekintélyes tanférjak és nők, s az egyetemi ifjuság képezék a diszes hallgatóságot. A tanári testület bevonulásával kezdetét vette az ünnepély. Először Berde Áron, prorektor jelentését hallók, a lefolyt tanévről, bár nem az érdemes tudós ajkairól, szembejaja gátolván, hogy jelentését maga olvashassa föl, mit helyette Dr. Groisz Gusztáv végzett. Az érdekes jelentés főbb mozzanatait lapunk jövő számában megfogjuk olvasóinkkal ösmertetni. Utána az új rector, D. Schülek Vilmos, adta elő programját, kissé hosszadalmasan vázolván az egyetemi közigazgatás tényezőinek egymás iránti viszonyát. Beszéde végén azonban szónokiasabbá vált, s melegen üdvözlé a „nagyóság” tanár urakat, az ifjuságot, fölkerve a város közönségét az egyetem iránti szivélyességre, támogatásra. Utána Dr. Török Aurél, orvoskari dékán, tartott egy élettani kathedrás előadást, a rector szokásos üdvözlése helyett. Evel véget ért a megnyitási ünnep, s részünkről szivünkölő óhajjuk: legyen e most megnyitott év minden tekintetben új

* * Kolozsvári ref. egyházmegyénk e hó 14-én tartott közgyűlése az ürességben levő egyházmegyei főgondnoki diszes állomásra m. Ince Mihály, t. Ladányi Sándor és Lugosi József urakat jelölte ki. Tárgyalta továbbá azon módosításokat, melyeket a 7-es bizottság a papválasztási szabályokra vonatkozólag javaslatba hozott s azokat — kevés eltéréssel — magáévá tette. Szőnyegen forgott egy kellemetlen ügy is a folytatólag tartott köztörvényszéken: egyik helybelyi néptanítónk, Barabás Károly ellen felmerült súlyos vádak, melyeknek kiderítése végett kénytelen volt törvényszékünk vádlott ellen a nyomozást elrendelni.

* * B. Kemény Gábor, tisztelt államgondnokunk, a 7-es bizottság tagjait folyó hó 31-kére M.-Vásárhelyre összehívta. Mint olvasóink tudják, e bizottság feladata egyfelől a közgyűlésben fölmerült indítványok tárgyában véleményezni s másfelől a papválasztási szabályok átalakításáról, az egyház megyék beküldött véleményezései alapján, előterjesztést tenni.

* * Haynald Lajos kalocsai érsek ő nagy méltósága által Bartakovics halálának évfordulat napján, Egerben tartott beszéd a hírlapokban egész viharral idézett elő. A főpásztor ugyanis a polgári házasság intézménye ellen szállott sikra, s jónak látta ezzel kapcsolatban szent háborút indítani a jog állam souverénitása ellen. A Pesti Napló, Hon s Reform jöformán meg is leczkék azért a kegyes főpapot, míg a Magyar-Állam úgy mutatja be e beszédet, mint egy magasabb rendű inspiráció termékét, mely a magyar kath. egyh. történetében új korszakot fog alapítani! Az egeri káptalan fogja közelebről közrebocsátani, ekkor kötelességünknek fogjuk tartani mi is, megtenni reá öszrevételünket.

* * A kolozs-dobokamegyei néptanítók egyletének harmadik közgyűlése november 3—5 napjain leend városunkban: értekezések és minta-tanításokkal, továbbá a helybelyi torna-vivodában rendezendő mutatóvany tornászattal öszszekötve. Ezeken kívül a népnevelés vidéki bajnokaira érdekes meglepetés várokozik, minthogy Schuster Károly újabb vizsgálódásának eredményét egy csinos terményrajzi kiállítás képében tünteti elő. A gondosan rendezett és osztályozott kiállítás minden tekintetben méltó dicsére válik a természet ez ősz fűrtü, de fáradhatatlan kedvelőjének, kinek buvár-szenvedőlye évei számával nem hogy csökkenne, sőt fokozódni látszik. A programban tehát megvan a vonzerő, és így remélhető,

hogy néptanítóink részéről is sűrűn látogatott lesz e harmadik közgyűlés.

* * Egy jóra hivatott közintézettel városunk újra gazdagabb lesz. A belvárosi gyermek-kerttel kapcsolatban e hó 20-án „gyermek-kertésznőket képző intézet” fog megnyitani, legkitűnőbb szakférjaik (Paal Ferenc, Váradai Károly, Szabó Endre, Stöger Béla Gazsi József, sat.) közreműködése mellett. A növendékek már is szép számmal jelentkeztek s kilátás van állam-segélyre is. Városunk ha így halad, bizony, ezután még inkább meg fogja érdemelni a „kincses” nevet, mint hajdan.

* * Görgényi egyházmegyénk, mely minden jóban és idvesben példát szokott adni a többieknek, közelebről közgyűlése számára ügyesen kidolgozott házabályokat készített s azokat ki is nyomtatta. Bizony nem is árt „szép és ékes” rendet hozni be a kálvinista gyűlésekbe, melyek vajmi gyakran inkább hasonlítanak valami egyébhez, mint egy parlamentáris módon tanácskozó testület méltóságos gyűléséhez!

* * Farkas Károly, n.-enyedi papüvöndék, tanuló-társai nevében, beküldött soráiban, a tanári kar és előljáróságunk meleg köszönetet fejez ki, azon pályadíjakért, melyek a folyó iskolai évre tűzettek ki. A pályadíjak öszszege (egyházi beszéd, vallás-bölcsészlet, jog-történelem, bölcsészlet, héber-hellen és latin nyelvek, természettani tárgyakra) 353 frt. o. é. A tanodának e nemes áldozat-készségével, reméljük, arányban lesz az ifjuság buzgalma s a fölmutatandó eredmény!

* * Raffai N. János piarista, a kolozsvári elemi iskolák igazgatója élete 74-ik évében, e hó 11-én meghalt. Tanító ötven éves jubileumát a múlt évben ünnepelte meg. Mint a kath. tanügy buzgó bajnoka nagy népszerűségnek örvendett, s temetésén a résztvevő közönség ezrei jelentek meg. Nyugodjék békében!

KÖRÖZTETIK.

976—1873.

Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben az egresspataki első osztályu lelkészi állomás. Évi fizetés:

- 1., 440 frt. 94 kr. dézsmakárpótlási kamat.
- 2., 40 véka elegybuza, 10 véka tiszta buza.
- 3., Minden kepe fizetől 2 veder bor, s 2 szekér tűzifa azon megjegyzéssel, hogy kinek bora nem terem 27 krral váltja meg, a kinek igavonó marhája nincs, faváltság címen fizet 40 kr.
- 4., Kiknek saját házuk és birtokuk nincs félbért, szegény özvegy asszonyok 3 sing vásznat fizetnek.
- 5., Stola: a.) helybeliektől esketésért egy kendő; b.) temetésért 80 kr; c.) keresztelésért 20 kr.
- 6., Tisztességes lakás kerttel és a mellette levő cintéremmel, melyek területe együtt 1 hold 100 öl.
- 7., 4 hold 1310 öl szántó, melyből két köblös földet az egyháztalagok kétszer megszántanak, a pap által adandó maggal bévetnek és elboronálnak. 3 hold 380 öl kaszáló, kaszálják és gyűjtik az egyháztalagok, s bé is hordják.

A megválasztandó pap köteles lesz: a.) a zilahi iskola részére évenként 2 frt. 10 krt; b.) az özvegy-árvai gyántezet részére 20 évig tetszése szerint évenként 1, 2, 3 frtot; c.) papi olvasókör részére fizetésének 1/2 %-át fizetni

Pályázati határnap november vége.
A folyamodványok szilágy-szolnoki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, október 1, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

Főmunkatárs: SZÁSZ DÖMÖKÖS.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVART, OKTÓBER 23, 1873.

147—43. SZÁM

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

A közkiállítás a humanizmus szolgálatában.

IV.

Motto: Ihr vernünftigen Patrioten des menschlichen Geschlechts und der Staaten seid mit mir einig, dass das Wesen der Schulen und Studien das brauchbarste und sicherste Werkzeug sei den ganzen Staat glücklich zu machen, oder glücklich zu erhalten!

(Basedow, J. B. Vorstellung an Menschenfreunde über Schulen, Studien und ihren Einfluss in die öffentliche Wohlfahrt. Hamburg, 1768)

A népek haladását leginkább iskoláik állásából lehet felismerni és megítélni. Méltó tehát, hogy kiállítási szemlénkből a tanügynek is szenteljünk egy részletet!

Ne várja azonban senki tőlem, hogy én most és itt mind arról referáljak, a mikkel a közkiállításon a tanügy van képviselve. Hisz köteteket lehetne ezekről írni, s a tárgyat még sem meritenők ki. Ezért én már csak a tér szűke miatt sem próbálom meg itt a részletezést; hanem megelégszem azzal, ha egy általános áttekintést nyújthatok a miveltebb népek tanügyéről.

Hazánkon kezdem, mert az itthon ismerete lesz a legbiztosabb alapja szükségkép teendő összehasonlításainknak.

Mindenek előtt feltűnhetik bárkinek is, hogy nekünk — magyaroknak — külön „iskola-ház“-unk nincs a kiállításon; bárha egészen a közelben kaptuk is ezt. Kormányunk erre vonatkozólag valószínűleg így okoskodott: „olyant csak nem állithatok ki, mint a milyen a legtöbb van széles e hazában, mert ezzel ugyan nem sok becsületet vallanék; egy ideálissal, egy utánozhatlan mintaszerűvel pedig nem akarom csalni a világot.“ Okoskodása nem volt egészen rossz; mert az amerikaiaknak, svédeknek, svájciaknak, németeknek, ausztriaiaknak és portugalloknak

csinos és gazdagon felszerelt, vagy megrakott külön iskola-házuk van a kiállításon: azért csak tudja az illetékes bíráló, hogy — talán az amerikaikat, svédet és svájciakat kivéve — e népeknél is még a legtöbb helyt csak „pium desiderium“ az olyan fényes és gazdag iskola-ház, a milyennel a kiállításon vaktják az ember szemét! E tekintetben tehát igazságosak voltunk, a midőn csak papírra vetett terveket mutattunk be a nagy világnak. Ezek eléggé mutatják, hogy haladni mi is akarunk s tervezgetni mi is tudunk; csak nehogy nagyon elhigyjük magunkat azért, hogy már ez akarattért és tervezgetésért is „Ehren-Diplomot“-ot, meg „Fortschritts-Medaille“-t szavazott a nemzetközi jury nekünk! Most még csak azt mutattuk meg ezzel, hogy lélekezünk, tehát élünk; s ha már még ezért is elismerő biztatást kaptunk a népek nagy ítélő székétől, egygyel több ok, hogy ezután igazán munkához lássunk!

„Hisz eddig sem aludtunk!“ mondhatja erre valaki, a ki meglátja a magyar tanügyi osztály hivatalos „névjegyzék“-ből, hogy csak tankönyvet és ifjusági iratot ezernégy százharminc négy-félélt állítottunk ki a kiállításon. Szép, de ezekből ki is vittük csak nem mind a „piacra“, a mink csak volt; pedig bátran itthon is hagyhattunk volna nagyon sokat belőlük! Nézetem szerint egy gondos választék a legjobbakból s a legsikeresebben használhatókból többet ért volna e soknál, a minek legnagyobb részét még cím szerint se lehetett megkülönböztetni a gondosan lezárt szekrényekben, vagy az egymásra halmozott csomagokban. Hisz, csak nem akarjuk azt hitetni el a külfölddel, hogy 1434-féle tankönyvet használunk iskoláinkban? Elég baj szegény hazánknak a nyelvekből is a babeli zavar; bizonynyal nem kér hozzá még a tankönyvekből is egy újabbat! Máskor tehát hagyjuk otthon az avatékot, meg a salakot; legalább nem foglal el anynyi helyet a különben is kevésből, mint a menyinyit most elfoglalt, s nem nehezíti meg úgy a rendezést és az át-

tekintést, mint a hogy most megnehezítette, sőt részben lehetlenítette.

Lám a taneszközökből és tanszerekből alig volt száz-féle kiállítványunk, de e kevés többet beszél az idegeneknek rólunk, mint az a sok száz néma és nagy részben elavult könyv! Megtudhatta ebből az idegen, hogy többé már nálunk is nem csak szájból meg könyvből tanítanak, hanem a szemléltető oktatásra is kellő gondot igyekeznek fordítani. Ha pedig még a hivatalos névjegyzékbe is bele pillantott, ebből azt is megtudhatta, hogy 1871-ig Magyarországon már 13,525 népiskola szereltetett fel olyan taneszközökkel, a milyeneket itt láthat; s így miután a magyarországi népiskolák száma — a nevezett jegyzékbe foglalt kimutatás szerint — 1871-ben 14,550-et tett, csak is 1025 iskolánk nincsen még kellőleg felszerelve, ha ugyan e számok elég hitelesek, vagy ha az utobb említett iskolák e célra időközben állami, felekezeti vagy magán segílyt nem nyertek. Ugyanezen kimutatásból még a következő érdekes adatokat jegyezhetette ki magának a külföldi buvárló:

„Állam-segélyt élvezett 1871-ig 295 iskola, 369,199 frtnyi öszszegig; s ezenkívül 2,314 tanító-felekezeti különbség nélkül kapott ily címen öszszesen 149,730 frtot. Tanító-képezdénk olyan, a melyet egészen az állam tart fenn, van jelenleg 20. Ezekben 1871 végéig 119 osztályban s 368 tanár vezetése alatt 1786 növendék nyert képzést, és pedig e számból 1000 tanuló teljesen az állam költségén. Ezek mellett van még 40 olyan tanító-képezdénk, a melyeket a hazai felekezetek tartanak fenn a maguk erején. A már állomásukon levő néptanítók szellemi felemelésére 3 éven át mindig 35—40 helyen rendeztetett pöttan folyam. E teljesen állami költségén rendezett pöttanfolyamokon — felekezeti különbség nélkül — több mint 10,000 tanító bővithette ki hézagos ismereteit. Az állami tanító-képezdéknek megküldött, vagy a felekezeti és állami népiskoláknak ingyen kiosztott tankönyvek és taneszközök öszszes ára többet tett 200,000 frtnál. Végül: a felnöttek oktatásában 1871—72-ben mintegy 55,000 ember vett részt, a kik — a hivatalos kimutatás szavai szerint — mind megtanultak írni, olvasni és számolni.“

Már e legutolsó adatot higgye, a kinek tetszik; de anynyi bizonyos, hogy e nélkül is eléggé megmutattuk a többiekkel a külföldnek, hogy a népnevelés terén is eléggé igyekszünk mi már haladni, s

igyekszünk a több százados, de nem egészen ön hibánkból esett mulasztásokat mielőbb pótolni.

Viszszatérve tanügyi kiállításunkhoz, ott — a már elmondottakon kívül — még ezeket tapasztalhatjuk. Kiállított taneszközeinkből kevés az egészen új, az eredeti. Ugy látszik, hogy effélék javításán, úgy az ily nemüekből újak feltalálásán még kevesen törik nálunk a fejöket; megelégszünk mi a külföldi vivmányok átvételével; vagy legfőlebb az idegen minták utánzatával. Jobb is itt a már megprobált régi, ha szintén külföldi is, mint a kezdetleges kiállítású és a célnak meg nem felelő új, habár egészen magyar s egészen hazai is. Hanem azért — legalább szakembereinknek — még sem kellene az önálló kutatást, a hazai viszonyok lelkiismeretes tanulmányozását, s iskolai taneszközeinknek e tanulmányozás alapján okvetlen szükségessé váló átidomítását, javítását és rendezését elhanyagolniok. Sokat, nagyon sokat tanulhatunk és vehetünk át a külföldtől; de hazánkat tüzetesen megismerni és megismertetni: ez már első sorban a mi kötelességünk!

Ezt vallva, sajuosan tapasztaltam a kiállításon, hogy mi a hazai egyes vidékek terményeinek kutatásával, gyűjtésével, tanulmányozásával és rendezésével legalább oly szempontból, hogy ezzel az iskoláknak is használjunk valamit, még nem sokat foglalkozunk. A mit muzeumaink vagy más tudományos társulataink tesznek ez érdekekben, az még nem elég; e mellett nálunk is kellene a tanároknak s a tanítóknak oly gyűjtéseket rendezniök, a melyekkel — legalább főbb vonásaiban, de mindenesetre legelőbb — ismertethetnék meg tanítványitványaikkal annak a községnek, városnak — s ha lehet — még vidéknek is a floráját, funáját és ásvány-terményeit, a melyben, vagy a melyen iskolájuk van, A földrajz-tanítására vonatkozólag eleget hangsúlyozzuk, hogy a helyisméu, meg a honisméu kell kezdeni annak módszeres tanítását; hát a természetrajzét nem ugy kellene-e? Nem lesz abból soha igazi helyisme és honisme, a mig ezt is így nem kezdjük! S hogy így nem kezdük már előbb is, azt hiszem. ennek köszönhetjük, hogy iskola tanításhoz való terményrajzi speciális gyűjteményünk egy sincs a kiállításon. A kormány állított ki ugyan szárított növényekből, valamint ásványokból is egy-egy olyan gyűjteményt, a milyent a polgári iskolákban meg a képezdékben kellene használni (már ha t. i. kapható lenne); de mi ezt a fennebbi értelemben speciálisnak még sem ne-

vezhetjük, s ezek helyett olyant kívánnánk minden iskolának, a melyet épen maga gyűjtött, vagy legalább vidéke főbb termékeivel maga egészített ki.

Ha az eddigiekben anynyira megróttam magunkat az önálló kutatás hiányaért; most, a midőn kiállított taneszközeinkkel már végezni akarok, nem tehetem, hogy ez osztályból legalább néhány olyan kiállítmányt meg ne említsek, a melyek épen önálló kutatás eredményei, és pedig annak többnyire sikerült eredményei.

Ilyenek a menyynisegtani taneszközök köréből ezek:

1) Hafer Ferenc, buda-pesti tanító, saját találmánya, — v. a mint ő nevezi: ön szerkesztette — számoló-gépe a tizedes rendszer ismertetéséhez; 2) Raischl Nándor, oravicai tanító, számoló-gépe a törtek szemléltetéséhez és 3) Ugyancsak egy számoló-gép a törtek és a méter-rendszer szemléltetéséhez, Munk Béla trencsényi tanítótól. Ezek közül legsikerültebb s legcélszerűbb az első; de a többieket is örömmel szemléltetem, már csak azért is, mert ezeket mind tanítók állították ki.

Az olvasás tanításához ott voltak Göncy és Indali P. fali olvasó táblái. Ezeket a magyar tanítási kar már jól ismeri, s én nem is mondok itt egyebet róluk, mint azt, hogy csak büszkék lehetünk arra, hogy nekünk már ily olvasó tábláink is vannak, s kétszeresen büszkék, ha elgondoljuk, hogy a franciák még most is silibizálással kinlódnak, legalább ezt bizonyítja a Párizs városa kiállítási osztályában kiállított „syllabateur“; E szakba vágólag volt még kiállítva Záray Ödön aradi tanítónak egy „betűrakó szekrénye és betűjáték“-a, a kisebb gyermekek olvasás tanításához. Azt hiszem, a gyermek-keretekben és óvódákban sikerrel használható taneszköz ez is; de iskolákba ez már nem való, mert ezekben már nem szabad játszanunk a tanítással.

A felsőbb tanintézetek számára szánt taneszközökből ezek voltak a kiállítás magyar osztályában a nevezetesebbek:

a.) Egy 120 példányból álló igen szép közetgyűjtemény, ily cím alatt: „Trachytok osztályozva a természetes rendszer szerint“ Ez dr. Szabó József, pesti egyetemi tanár, fáradhatlan buvárlatának s eddig' is általánosan elismert szakképzettségének egyik legszebb eredménye.

b) Össze hasonlító bonctani készítmények dr. Margó Tivadar egye. tanártól, Pestről.

c) Bonctani praeparatumok, dr. Lenhosek egyet. tanártól.

d) Villamosságot fejlesztő telep, Jedlik Ányostól.

e) Az emberi törzs összes szerveinek szemléltetése, dr. Arányi Lajostól. Volt még egy „Esmyographion“ nevű valami is dr. Jendrassiktól; hanem hogy ez tulajdonképen mi volt, azt biz én sem neve, sem megnevezése után nem tudom. Anynyi bizonyos, hogy orvosi szakba vágó valami lehetett. Egyébiránt én a többieket is csak azért irtam le oly részletesen, hogy ezekből legalább némi vigasztalásul láthassa az olvasó, hogy habár kevés számmal is, de nekünk is vannak a tudomány terén oly kutatóink és speciálistáink, a kik kutatásaik és tanulmányaik eredményével még a világ kiállításra is kimernek állani. Jó azt is tudni buzdításul; s hadd lebegjenek e jelesek nevei előttünk követendő példakul; de persze, kinek-kinek a maga munka-körére utalva!

Ezekben végezve a taneszközökkel, most a magyar tanulók kiállított munkái megtekintésére vigyük át szemlénket!

Egy német ismerősöm azt panaszkolta nekem a kiállításon, hogy a mi az iskolákban a legfőbb a szellem, azt nem lehet látni a kiállításon. Jó hely kereskedett az „atyafi“ (hogy ne, hisz német volt!); hanem azért még sem volt egészen igaza. Ha igaz az, hogy egy iskolát az általa felmutatott eredményekből lehet a legigazságosabban megítélni, akkor az is igaz, hogy az eredményekből már annak szellemére is lehet némi következtetést vonni; mert a menynyi baja és küzdelme van az iskolai szellemnek, fegyelemnek és rendnek a helyi körülményekkel, ros szokásokkal és előítéletekkel, épen anynyira meg is érzik ezek nyoma a felmutatandó eredményeken. Minthogy pedig az eredmények — legalább főbb vonalaikban — a kiállításon 'is felmutathatók; önkint érthető, hogy ez eredményeket biztosító és előteremtő szellem sem lehet, a kiállítás ez ágának figyelmesen reflektáló szemléllője elől, egészen elrejtve. Anynyival inkább nem, mert e szellemre — a kiállításon szintén megtalálható — iskolai programok és értesítők is vetnek némi világot. Ha ezekből, valamint az iskola bemutatott butorzatából s kiállított taneszközeiből sem pillanthatnánk be annak szellemébe, úgy egy atalában ne is vigyük az iskolát a kiállításra; mert ott csak annak van iga-

zán helye, a miből tanulni lehet. Ne kicsinyeljük tehát itt az eredményt, a mi tulajdonképen minden egy iskolában; hanem e kicsinylés helyett inkább vizsgáljuk meg jól: mi készült ezekből csakis a kiállításra, s mi olyan, a mivel az iskola a világ szeme nélkül is — az az a rendes körülmények közt és naponki is — foglalkoztatja a maga növendéket. Ha ugy vizsgálódunk s ha így tartjuk meg szemlénket a tanulók dolgozatain, bizonynyal mentek lehetünk a félrevezetésektől és káprázatoktól.

E kis kitérés után folytassuk már félbeszakított szemlénket!

A magyarországi óvodák és gyermek-kertek növendékeitől legtöbb munkát mutattak be a kiállításra: a dobsinai, rozsnói, bálványosi és székesfehérvári óvodák, meg a budapesti Fröbelféle nőegylet királyutcai gyermekkertje, és a kisdedóvást terjesztő magy. orsz. egyesület óvóképezdéje Budapestről. Erdélyből csupán csak egy ilyen intézet volt a kiállításon képviselve: a kolozsvári, hidelvi óvoda; de ez legalább nagy részben csinos kivitelű és ugyesen válogatott foglalkozási mutatványokat küldött intézete 30 növendékétől. Mindezekből örömmel győződhetünk meg, hogy a kisdedóvás és a gyermek-kertek ügye nálunk is lendületet kezd már nyerni; különösen lendületet azóta, a mióta a Fröbelféle rendszer nálunk is tért kezd foglalni. Az utóbbi térfoglalásának még azt is köszönhetjük, hogy egy idő óta még a szorosabb értelemben vett óvodák is eltérnek attól a régi rendszertől, hogy a gyermekeket csak játszassák és danoltassák, vagy — a mi még rosszabb — csak gépiesen tanítsák és magoltassák intézeteikben. Nem tudom én, hogy valjon a versenyben, vagy a féltékenységben rejlik-e az oka annak; de ezt mint örvendetes tényt, konstatalhatom, hogy ma már az óvodákban is jóval több tért nyitnak a kisdedek cselekvési vágyának és foglalkozási ösztönének, mint a mennyit eddig engedtek.

Magukra a bemutatott munkákra még csak a megjegyzésem, hogy — a mint a kiállításon is tapasztaltam — az ugynevezett agyag és borsó-munkákra sokkal kevesebb gondot és időt foéditanak az intézetekben, mint a tűzdelésre, fűzésre, összerakásra és himzésre. Tagadhatatlan, hogy ezek többnyire szebbek, mulatságosabbak, sőt bizonyos pontig még hasznosabbak is lehetnek, mint azok: de azoknak meg neveléstani nagy előnyök ezek felett az, hogy a kicsinyek eredeti felfogásának, s alkotó cselekvési ösztönének szabadabb tért nyitnak, mint ezek.

Kívánatos tehát, hogy ne kicsinyeljék s ne hanyagolják el az illetők ezeket se.

A gyermek-kertekkel ezekben végezve, most forduljunk a népiskolai növendékek munkáihoz. Ezeket a közoktatási miniszter által kiadott névjegyzék is két osztályba osztja (az elsőbe sorozva az írásokat és rajzokat, a 2-ikba a női kézi-munkákat) ezért én is így szólok róluk. Írásokat és rajzokat a tanulóktól állított ki összesen 45 népiskola. Bizony nem sok Magyarország 14550 népiskolájából! E 45-ből is 19 leány-iskola, és pedig legnagyobb részben magán leány-növelde. Hely szerint: 5 erdélyi és 40 magyarországi. Az erdélyi iskolák ezek: kolozsvárról a reformátusok 2 népiskolája, a sepsii-szt-györgyi állami népiskola, a sz.-kereszturi állami képezde gyakorlóiskolája s a zilahi képezde ugyan ilyen iskolája. Lehet, hogy ezeknél talán több iskola is küldött még, de ezeket — ugy látszik — nem találták méltónak a kiállításra. A kiállítottak egy része is válogatott, vagy ugynevezett közvizsgálati dolgozat, sőt van olyan is köztük, a melyről tisztán lehet látni, hogy ez csak „ad hoc“ készült; de örömmel találtam imitt-amott egy pár oly gyűjteményt is, a mely az egész évi haladás képét a maga egészében igyekezett feltüntetni.

Meglepett az is, hogy számtani, írásbeli dolgozatot csak alig találtam egy néhányat az egészben, s ezek sem tanuskodtak valami gondos tisztaságról, v. nagy figyelemről. A tanulók által készített térképeket, s a terményrajzi, általuk gyűjtött bármily szerény és kezdetleges gyűjteményeket pedig épen hasztalan kerestem ez osztályban. Hát efféléket nem készítenek, s illetőleg nem gyűjtenek sehol még felsőbb népiskoláinkban sem? Női kézi-munkákat 33 intézet állított ki. Természetes, hogy e számban is nagy részök van a magán növendéknek, hisz nálunk még a rendezettebb és jelentősebb városoknak sem igen van községileg fenntartott és rendezett leányiskolájuk. Azt talán felesleges is mondauom, hogy a kiállított kézi-munkák nagy része himzés, horgolás; szóval, disz-munka. Hogy ne, hisz nálunk a legtöbb mama találósan megneheztelne leánykájára, ha a neve napján valami olyan disz-munkával, meg nem lépne a szegényke, a melyen talán hónapokig kell dolgoznia az iskolában. Oh, sok kell nekünk még addig, a mig leány-iskoláinkban is mindenütt elejébe teszik a hasznost és szükségest, a szemkápráztatónak, a divatosnak és a kedveltetőnek!

De ideje lesz már elhallgatnom, mert már is

sokra terjeszkedtem. E cikkemben beakartam végezni az egész tanügyet, imé még hazánkéval sem végeztem egészen. Hja, úgy elmereng az ember az otthon! De a jövő számban már bizonyosan végzek a tanügygyel s azután még egyben — feltéve, hogy a t. szerkesztő ur tért nyit rá — mindazzal, a mi a kiállításról még cikkem keretébe tartozik.

Váradi Károly.

Törvény javaslat

a házasság kihirdetése alóli felmentés joga gyakorlatáról az erdélyi ev. ref. egyházkerületben.

1. §. A házasság kihirdetése alóli felmentés joga az erdélyi ev. ref. egyházkerület területén létező egyházmegyékben s jelenleg még püspöki vizsgálat alatt álló: dézsi-, nagy-nyedi-, fogarasi-, ilyefalvi-, szászvárosi-, sepsi-szentgyörgyi-, székely-udvarhelyi-, kézdi-vásárhelyi- és maros-vásárhelyi-egyházakban a püspököt illeti.

2. §. A püspök mellett az esperesek is gyakorolhatják e jogot a hozzájuk folyamodókra nézve, de csak saját egyházmegyéjük területén; szabadságában állván, kinek-kinek a felmentésért egyenesen a püspökhöz, vagy egyházmegyéje espereséhez folyamodni.

3. §. Az előbbi §. értelmében s az említett megszorítással e jog a szervezeti törvényben foglalt, vajda-hunyad-zarándi-, gyula-fehérvári-, nagy-nyedi-, kolozsvári-, kolozs-kalotai-, szilágy-szolnoki-, dézsi-, széki-, görgényi-, marosi-, küküllői-, nagy-szebeni-, udvarhelyi-, erdő-vidéki-, sepsi-, orbai- és kézdi-egyházmegyék s a nagy-sajói káptalan esperesét illeti meg.

I n d o k o k.

Valamint a polgári s társadalmi élet fejlődése, s akadálytalan előhaladásával párosult felvirágzása, viszonyainak rendezettségétől: épen úgy a haladó idő által mind inkább antiquált eddigi patriárchális egyházi életünk rendszeres fejlődése, egyházi élet-viszonyainknak határozottságától s azoknak ugyszólva jogi alakításától feltételeztetik. Egyházkerületünk, legujabb szervezetében, törvényhozó hatalma áldást hozó működésének feltételét bírja. Egyik legszebb hivatása, hogy egyházi életünket már kifejlett viszonyaiban, a protestántizmus szellemének utmutatása szerint rendezze, hogy a felfrissített organizmus akadálytalan életműködésével annak minden irányban felvirágzását eredményezze.

Ez oly abszolút szükségesség, mely általánosságban hangsúlyozható bár mely egyházi törvényjavaslatra nézve, mit valaki egyházi életünk egyik, vagy másik viszonyainak rendezésére, megoldása céljából indítványba hoz.

Ezen — indítványozó által szem előtt tartott — abszolút

szükségesség szolgáljan a fennebbi törv.-javaslat általános indokolásául.

Tekintve speciáliter annak tartalmát; a házasság kihirdetése alóli felmentési jog, erdélyi egyházkerületünk egész területére a püspököt illetőnek van kimondva, gyakorlata kizárólagossága nélkül. Miért is ezen jog bizonyos értelemben megosztottnak tekinthető.

A vezér-elv e tekintetben az erdélyi emlékezetet túlhaladó törvényes szokás megtartása volt. Ezen szokás szerint pedig a házasság kihirdetése alóli felmentési jogot az egyházmegyék esperesei is gyakorolták s gyakorolják egyházmegyéjük területén.

A különbség csak abban nyilvánult, hogy míg a püspök az egész anyaszentegyházban, addig az esperesek csak diocesisek területére szorítva gyakorolhaták e jogot. Mind össze egyetlen s az is csak szószerinti idézetben fennmaradt zsinati határozat (1761-ről) intézkedik a jus dispensandi-ról, kiterjesztvén azt az egyházmegyék esperesire, de, e felett is kétség támadt, hogy vajjon a vérségi fokozat, vagy a kihirdetés alóli mentesítés gyakorlására vonatkozik? *) Hazánkban pedig, úgy a polgári, mint egyházi életben a jogi szokások, eleitől fogva nem csak törvény erővel bírtak, hanem a törvénynek magyarázóit, potlóit, sőt az elavult törvényeknek eltörlőit voltak. E szerint helyesebb vezér-elv nem volt választható, mint a szokás. Ez megegyezik egyházi életünk multjával is, megegyezik a hatalom öszpontosítást nem tűró protestántizmus szellemével.

A jelenleg püspöki vizsgálat alatt álló egyházak (melyeknek minél előbbi inkorporálása kívánatos volna) s az egyházmegyéknek névszerint felsorolása a javaslat szövegében, a már is felmerült s jövőben ne tán előfordulható vitás kérdések kikerülése s illetőleg könnyen megoldhatása céljából történt.

A kolozsvári egyházmegyének az egyházmegyék közé sorolása a lex posterior derogat priori elvénél fogva történt.

A törvény a béke és egyetértés öre. Adja a mindenható, hogy e javaslatomnak óhajtott elfogadásával a béke és egyetértés szelleme lengje át egyházi életünket.

beadta Dr. Kolozsvári Sándor,

kir. egyetemi jog-tanár, mint egyházker. ig.-tanácsos.

Közgyűlési teendőinkhez.

Tudhatja a ki próbálta: minő baj, ha a tárgyak készületlenül jutnak gyűlések elébe. Ilyenkor nem lehet arról szó: mi a legjobb? hanem kénytelenek a tanácskozók a legkevésbé rosszal megelégedni.

Az erdélyi reform. egyházkerület közgyűlésétől már csak néhány nap választ el. A kerületi tisztviselők közül a titkár időközben meghalt; a volt pénztárnok csak ideiglenesen 1 évre vállalkozott hivatalának folytatására. Egyik a szellemi, másik az anyagi ügyek fő intézője; mindkét

*) Meggyőződésem szerint e zsinati határozat csak is a kihirdetés alóli dispensatióra vonatkozhatik, mert a vérségi fok alóli felmentés joga a fejedelmet, s csak az átengedett távolabbi fokozatokban illeti a püspököt, még pedig kizárólag.

fontos állomást választással kell a közelgő közgyűlésen betölteni.

Nem tudom kinek (vagy kiknek), de érzem, hogy valakinek jó idején közhírré kellett volna tenni: „ime! két ilyen meg ilyen hely üres; a kik elkivánnák foglalni jelentkezzenek.“

Most már a dolog körmünkre égett, s én alig látok más kiségitőt, minthogy a közgyűlésre szándékozó tagok nézzenek körül saját vidékükön; szemeljük ki a kiket alkalmazásnak vélnek; győződjenek meg: vajon megválasztás esetén elvállalnák-e az illetők a nekik száns tisztet-hogy majd mikor a választás napirendre kerül: legyen kit ajánljanak.

A titkár fizetése tudtomra 1000 frt. és (némely függőben levő vagyoni kérdések rendbehozatala után) 400 frt. szálláspénz. A pénztárnoké 600 frt. o. é.

Szabo Sámuel.

Az igazgató-tanács üléséből.

Kolozsvártt, október 10. 1873.

1. Pénztárnok aa. jelenti, hogy a gr. Wass Györgyné örökösei elleni 15000 frt. követelésbe 1500 frt. urb. kárpótlási papír ügyvéd aa. által befizettetett, kedvező tudomásul vétetik.

2. Nyert tudósítás folytán a. b. e. gr. Teleki Sámuel hitbizományul rendelt könyvtára és annak fentartá-

sára hagyományozott fekvők az örökös tulajdoni lapjára telekkönyveztetvén, ügyvéd aa. utasítatik az igény bejelentésére, s az ügy további intézkedések megtétele végett a f. évi egyh.-kerületi közgyűléshez tétetik át.

A b. e. br. Wesselényi Miklós által a makkfalvi székely nemzeti iskola részére tett alapítvány hátralék kamatja kifizettetik, azon feltétellel, hogy az alapítvány mi célra lett felhasználásáról értesítették. A számlatartási jog el nem ösmertetik, azonban megnyugtatóssal az iskola gondnoksága a kimutatás felküldése végett megtaláltatik.

4. A görgényi egyh.-megye kéri a b. e. gr. Teleki Sámuel által a sáromberki egyháznak hagyományozott 1000 frt. alapítványnak az örökösök által még nem biztosított része, biztosítását kieszközölni. Utasítatik annak kimutatására, hogy ezen teher kire szállott, menyit a biztosítatlan rész ott?

5. *) Dr. Kolozsvári Sándor ig. tanácsos aa. törvényjavaslata, mely a dispensatió joga gyakorlásának, a püspök és esperesek közötti szabályozását célozza, a f. évi e.-kerületi közgyűléshez terjesztetik fel azon ajánlattal, hogy a múlt évi föl. ker.-közgyűlésen felmerült hasonló tárgyú ügy előtt vétessék tárgyalás alá.

— Előadatott ezeken kívül még 10 ügyszerab. —

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

I-ső Abaffi Mihály erd. fejedelem levele Topheus ref. püspökhöz, melyben tudtára adja, hogy az egyházak és iskolák ügyébeni tanácskozássra Kolozsvárra gyűlést hívott össze.

Michael Apaffi Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et siculorum Comes etc.

Excellentissimi Reverendi, Clarissimi, ac Doctissimi, dilectissime nobis sincere dilecti, salutem et gratiam nostram!

Tudva lehet kigyelmeteknél eddig is mennyi bajoskodásunk voltanak, mind magunknak, mind vallásunkon levő hiveinknek, Ekklésiáink, scholáink dolgai iránt, kiknek alkalmazhatóságira vigyázzván, parancsolatunkból comparealni fog-nak Kolozsvárott ad terminum pæfixum becsületes Tanács, uri s főrendén levő, vallásunkon levő hiveink. Kigyelmeteknek azért kylenesen intimáljuk, javalljuk s parancsoljuk is egyszersmind, alkalmaztassák ugy magukat, hogy kigyelmetek részéről difficultas ne találtassék. Egyébiránt tudva legyen kigyelmeteknél az scholákat az ekklésiákkal együtt tartjuk, nem is separáljuk; szükséges hogy az ekklésiái jók transferaltassanak az scholákhoz is, mely másképen nem is lehet. Secus non facturis gratia nostra principalis benigne propensa manebit. Datum in civitate nostra Alba-Julia die prima mensis x-bis 1863.

A paffy m. p.

R. püspök uramnak s adjunktussinak
közli; dr. Kolozsvári Sándor.

Könyvismertetés.

„(A vallásos eszmék története.“ Főiskolai tanulók, s mivel olvasók számára dolgozta Szász Domokos. Kolozsvárt. Ára 1 frt. 70 kr. (Folytatás.)

3) Tulajdonképeni és az egészre vonatkozó kifogásom csak is a harmadik fejezet „(A semi egy isten imádás)“ ellen van. Már a jó öreg Horác megírta: „Brevis esse laboro, obscurus fio.“ Nem mondom, hogy a tulságos rövidségekre való törekvés itt épen érthetlenséget idézett volna elő, de igenis, hogy zavarttá tette az előadást; gátolta az írótt abban, hogy Izrael vallásos fejlődéséről természetű és valódi képet mutathasson fel, hogy ki tüntesse a természetszerű fejlődés főbb mozzanatait és tényezőit, még pedig anynyira, hogy e hiányokat ezen tankönyv nyomán, még a tanításban is alig lehet kipótolni.

Hogy Reville kézi-könyve hozadalmas volna, azt épen nem mondhatni, ugy, hogy több helyen inkább utánpotlásra, mint rövidítésre, vagy kihagyásokra szorul. Így p. a keresztyén egyház története kidolgozásánál Sz. D. kézi-könyve sokat nyert azon tetemes bővítés által, melyet a R. előadásán tesz. Izrael vallása kidolgozásánál pedig az, a mit Sz. ad, külterjedelmileg is alig egy harmadát képezi annak, mi R.-nél található. Ezen tulságos rövidségekre való törekvés pedig

*) Lásd e törvényjavaslatot, indokaival együtt fentebb.
Szerk.

meggátolta irót abban, hogy tisztán kifejtse a sémi és a többi (= árja) vallás-alakok közötti különbséget; pedig e nélkül lehetetlen megérteni azt, hogy a semi polytheizmusból miért fejlődhetett ki az egy isten imádás' míg a sok tekintetben magasb fejlettségű árja vallás-alakokból (görög Buddha) nem. Sem elméletileg nem fejthette ki, sem történelmileg nem deducálhatta azt, hogy mely erő (R.- szerint a hatalmasb erkölcsi törekvés) és mely sajátság (a törzs isten, vagy külön nemzeti isten hite) volt izrael eredeti polytheistikus vallásában az, melyből sok küzdelem között a szellemi egy isten hite létre jött, annál kevésbé láthatjuk ezen küzdelem fő képviselőinek alakját és hatását.

Erre pedig annyival inkább szükség lett volna, mert nem csak hogy nem tehetjük fel, hogy tanítványaink megelőző vallás-történelmi tanulmányaik folytán ezt már helyesen tudnák, hanem ellenkezőleg tudhatjuk, hogy a mit tudnak is hamisan tudják, sőt ama helytelen hagyományos nézetbe izrael vallásos fejlődésre menetét, illetőleg maga Sz. is beleesik némileg; a menyinyiben azon a bibliából nagyon is gyakran látható jelenséget, hogy az izráeliták idegen isteneket is imádtak, hogy Jáhvét kiábrázolták (borju alakban) úgy adja elő, mint egy egyszer már az egész nép által elért magasb, szellemi állapotról való visszaesést. Ezt pedig higgye, a ki tudja! Mert hiszen, ha e jelenségeket csak a nép alsóbb rétegeiben, vagy általában csak a nagy tömegnél tapasztalnók, még kitudnók magyarázni. Mostani emelkedett vallásos fogalmaink dacára is, mily sok érzékiest látnunk a tömeg vallásában. De izráelnél máskint áll a dolog.

Már Ábrahám megtanítatja rá, hogy Istent nem (ember) áldozattal, hanem teljes megadással, bizalommal kell tisztelni, s unokája (Jákob) mégis birkozik Jáhvával, neje isten képet lop. Mózes előtt isten az abszolút lény (l. a Jáhvél szó magyarázatát), s testvére Aron borju alakjában ábrázolja ki. Dávid megírja a tisztán szellemi vallásosságot tükröző zsoltárokat s, táncol a Jáhvél ládája előtt, a saulitákat felakasztatja Jáhvél megengesztelésére. Bölcs Salamon hétszáz feleséget tart, fényes templomot épít az Ásztarté és Milkom tiszteletére sat. Ezen és sok más ezekhez hasonló jelenségek kimagyarázására csak egyetlen kulcs van, t. i. az, hogy Ábrahám, Mózes, Dávid, Salamon és az ők vallásos felfogásoknak s életöknek képe idealizálva van.

A 7, 8, 9-ik század profétái kiktől ez elbeszélések nagyobbára származnak) és a papok rájuk, mint a Jáhvél szíve szerinti vallásosság eszményképeire ruházták mindazt, a mi saját lelkökben vallásos eszmény és aspiráció gyanánt élt. Így azon gyönyörű elbeszélésekből, melyeknek tárgya. Ábrahám, nem az ő, hanem a proféták vallásos és erkölcsi fogalmait ismerhetjük meg. Ezen magasb, szellemibb fogalmak létrejöttére ugyan az első, távolibb lépés megtételéhez már a Mesopotamiából való kiköltözéssel, tehát Ábráhámmal; nagy és elhatározó befolyással volt rá Mózes, később Sámuel de a maguk teljes tisztaságukban és határozottságukban csak a 9-ik és 8-ik század profétái lelkében tűnnek fel. Ugy, hogy a 9-ik századból fenmaradt okmányaink tanu-bizonysága szerint e században még nem volt határozott különbség téve Jhoh, mint Izrael egy istene, és Jhoh, mint egyedüli is-

ten (deus unus és d. unicus) között (l. p. Deut. 33. „Nincs isten hasonló Jesurun istonéhez“ v. ö. Bir. 11. 24 1. Sam. 26. 19. Ex 15. 11. „Ki olyan az istenek között, mint te Jhoh?“ sat.) Mily érdekes lett volna már most, figyelemmel kísérni a természet szerű fejlődés fonalát, felmutatni — történeti egymásutánban — az erre elhatározóbb befolyással bíró eseményeket és kiváló vallásos alakokat, s főleg ellesni az ezek lelkében lefolyó metamorphozist. Ezt pedig csak úgy tehetné, ha — bár a rövidség feláldozásával is — megismertet egyszer a kezeink között levő okmányok természetével, s azután bár legfőbb vonásaiban előadja és megbírálja izrael és vallása történetének azokban található leírását. R. e tekintetben sokkal terjedelmesebb, jobb. Nem lehet, azonban tagadni, hogy a monotheizmust ő is igen ante datálja, a menyinyiben már Ábrahámiban is monotheistát akar látni. Ez pedig ellenkezik a történeti adatokkal, kritikai eredményekkel, lehetlenné teszi a fokozatos, természetszerű fejlődés kimutatását. Pedig a mi álláspontunkon nincs miért vonakodnunk azt elismerni, mert a mi szemünk előtt Izrael és vjélása története így is megmarad a „divina providentia theatrumának,“ igaz maradván itt is az, a mit Pál mond, hogy nem a szellemi az első, és azután az érzéki, hanem az első érzéki s azután jön a szellemi.

Ennél fogva az én véleményem és ohajtásom az volna, hogy szerző e fejezetet dolgozza teljesen által, még pedig a Reville nyomán, kiigazitva helyen-helyen a Pfeleiderer, Kuenen és Tiele munkái alapján.

Dr. Kovács Ödön,
theol. tanár.

(Vége következik.)

Egy kis helyreigazítás.

Pitesti 1873 oct. 8.

Csak most kaptam meg baráti kézből a „magyar prot. egyh. és isk. figyelmező“ juliusi füzetét, melynek függelékében Czelder Márton „még egyszer“ a moldva oláh törökországi *) missió érdekében megszólal, s maga mozdítja félre azt a „fátyolt“, melyet a közelebbi conventi megállapodás vetett a multra.

Azt hiszem, hogy a prot. olvasó közönség előtt eléggé ismeretes Czelder M. működése Romániában, s az elfogulatlan ítész, a mint egyfelől elismeri az áldozatkész buzgóságot, melyel hazáját elhagyva, e szép de tövises pályára lépett, úgy másfelől keményen megrovja ama libertin féle kicsapongásokat, melyek csaknem az örvény szélére sodorták a missiót.

Ily szempontból békét hagynék én is a multnak, nem bolygatnám a hegedni indult sebeket, ha Cz. a fennebb említett helyen olyan dolgokat nem mondana, melyek az öndicsőítés érdekében amugy hemzsegnek a hazugságtól, s melyek az olvasó közönség félrevezetésére vannak szánva, éppen azért azokat valódi értékekre redukálni tüstem feladatunkul a következő pár sorban.

„Építettem templomot, iskolát Pitesten sat“ — azt mondja Cz. ugyan, nem szégyenli magát, hogy a tyuk is

*) Körülbelül csak tollhibából csuszhatott be Törökország, mert annyi joggal tehetné volna oda Japánt is. S. G.

kikaparja! Ha Romania többi egyházaiban is, a hol t. i. magyar prot. egyház van, csak anyi joggal nevezi magát templom és iskola építőnek, mint Pitesten, akkor igen nagy hiba tőle az „építettem“ szóval ámitni a jóhiszemű közönséget, mely ezen kifejezésből csakugyan úgy ítél, úgy kell itélnie, hogy Pitesten templomot, iskolát Czelder épített.

Lássuk mennyiben igaz ez állítás, aztán ítéljen az olvasó. Sem hosszadalmas, sem unalmas lenni nem akarok, azért röviden a puszta tények elősorolására szoritkozom.

Midőz Cz. M. 1861 elején az erdélyi ref. püspök megbízása és felhatalmazása következtében Romániába jött, akkor már Pitesten a Kovács Zsigmond buzgó fáradozása megépítette volt az iskolaházat és tanítói lakot, melyeket Cz. ugyanazon állapotban kapott, a minőben jelenleg is vannak; valamint itt találta az akkori iskola tanítót néhai Horsa Jánost is, ki az elég tágas és csinos iskolaházban, nem csak magyar, de német, román és zsidó gyermekeket is tanított. És Cz. még is azt merészli mondani, hogy a pitesti iskolát ő építette. *Dificile est satyram non scribere.*

De hát a templomot? Ezt tán csakugyan ő építette? Nem lehet tagadni, hogy ebben már része van, csak hogy a fennemlített függelékhez elfeledte azt a toldalékot hozzátenni, hogy e részben is a tervezgetésen tul voltak, a mennyiben a derék Kovács Zsigmond, ki az iskolát építette már a templomhoz is hozzáfogott volt. Nem ugyan az építéshez, de már 1860-ban, tehát mikor Czeldernek még hire sem volt, gyűjtést indított, s Cz. bejövetelekor a parokhia udvarán kapott egy néhány ezer téglát, boronát és egy nagy gödör meszet beoltva. Még azt is meg kell említenem, hogy az iskolaház előtti faálványon két kis harang (ma is ezek vannak csak a toronyban), hívta egybe a hiveket, midőn a körülményekhez megkívántató időben, akkori bukaresti lelkész Koos Ferencz megjelent isteni tiszteletet tartani, urvacsorát osztani sat.

Az igaz, hogy midőn Czelder azt mondja: építettem templomot, iskolát Pitesten, sat.“ van mire támaszkodjék, csak hogy ez a támaszték is csak amolyan mint midőn az Aesop szajkója, arra támaszkodott, hogy nem veszik észre, hogy a páva tollak csak rávannak aggatva.

Simó Géza,
pitesti ref. lelkész.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

* * Szabó Sámuel t. barátunknak lapunk mai számában közölt felszólalását részünkről is helyeseljük és igazoltnak tartjuk. Nézetünk szerint a m. igazg. tanácsnak kellett volna a jelzett kérdésben initiálni. Megjegyzésünk rá csak anyyi, hogy a néhai titkár halála óta — mint t. olvasóink is tudni fogják — a titkári tisztelet a m. igazg. tanács egy hangu megállapodása nyomán Bodor Antal aa. tölti be és tekintve a kezdet nehézségeit, ritka buzgalommal. Részünkről azonban, a jónál inkább szeretjük a jobbat s így mi is fölhívjuk e kérdésre a t. egyh.-kerületi tagok figyelmét.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

* * A gyermek-kertésznöket képzőintézet e hó 20-án pályafutását megkezdette. A jelentkezők száma meghaladta a harmincat, de a felvételi vizsgát — kellő sikerrel — csak kilencen állották ki. Az állam-segély tárgyában a szükséges lépések megtétettek.

* * Kovács Aron, néhai paptársunk, emlék-szobrának leleplezése — mint a Magyar Polgárból értesülünk — nov. 3-án fog megtörténni. A fáma holmi tüntetésekről beszél, melyek tervben volnának. A néhai tisztelői jobban tennének, ha az elhunyt emlékét legalább azzal megbecsülnék, hogy tartsák vissza magukat, ily „szent“ napon, minden botrányos akciótól! Tünetényes időket élünk!

KÖRÖZTETNEK.

999—1873.

V.-hunyard-zarándi egyházmegyénkben a lozsádi tanítói állomás; évi fizetése 400 frt. o. é. az egyház pénztárából évnegyedenként fizetve; tisztességes lakás és a tandíj, mely minden tanulótlól 1 csirke; van 90 tanköteles.

Pályázati határnap november 15.

A folyamodványok v.-hunyard-zarándi esperes t. t. Dáné István aa.-hoz Szászvárosra küldendők.

Kolozsvártt, szeptember 29, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

1000—1873.

Sepsii egyházmegyénkben a kökösi kántor-tanítói állomás. Évi fizetés:

1.) 4 kalangya buza, 40 kal. zab. 9 tereh fa. 2.) 8 frt. 20 kr. pénz az osporásoktól és kegyelgyományok kamataiból. 3.) Tandíj minden tanulótlól 1 frt. 4.) 4 $\frac{1}{2}$ véka férőjü első osztályu szántó haszonélvezete. 5.) Lakás terjedelmes kerttel.

Pályázati határnap november 20.

A folyamodványok sepsii esperes t. t. Csizsér Gábor aa.-hoz Egerpatakra (u. p. Nagy-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvártt, október 17, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

1001—1873.

*) Nagy-enyedi egyházmegyénkben a gombási másodosztályu lelkészi állomás. Évi fizetés:

I.) Közhaltatóktól: a.) Törökbuza 88 kis véka; b.) Must 44 veder; c.) Tenyeres napszám 44.

II.) Kánonika porció-szántó, kaszáló — szőlő — mintegy 17 hold, melyből egy részt a hallgatók mivelnek.

III.) Méltóságos Zeyk József ur adománya: a.) tiszta buza 12 kis véka; b.) Rozs 12 véka (kicsi); c.) Must 20 veder; d.) Két öl fa, ezt a hallgatók levágják és béviszik; e.) Készpénz 140 frt. o. é.

A lelkész köteles tanítani és énekelni is.

Pályázati határnap november 20.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügy-igazgató nt. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra) u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, október 17, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

1008—1873.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a n.-almási első osztályu lelkészi állomás. Évi fizetése 1241 frt. 96 $\frac{1}{2}$ kr-ra van számítva, melyből 681 frt. 7 kr. dézmkárpótlási kamat.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, október 20, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök

*) Tévedésből késett.

Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 30, 1873.

148—44. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

Második egyházkerületi közgyűlésünkre

a szél rózsza minden irányából gyülekeznek a tagok, mire e sorok napvilágot látnak. Mint e lapok útján anyaszentegyházunk fölvirágzásának szerény munkásai, őszinte szivből idvezeljük az egybesereglőket! Mindnyájukra nemes tiszt vár: egy értelemmel és akarattal, önzéstelen buzgósággal építeni a mi Sionunk, sok helytt bomladozó falait, hogy lakozhassunk benne békességgel és atyafiságos szeretettel.

Nagy fontosságu, anyaszentegyházunk életébe méjjen bevágó kérdéseknek egész halmaza vár megoldásra s minket biztat a remény, hogy a választottak belátása és jó akarata mindenikben megfogja találni azt az utat, mely vezet anyaszentegyházunkat többről-többre, jobbról-jobbra! Adja isten a maga megvilágosító megszentelő lelkét kettős mértékben a közgyűlés tagjaira egyen-egyen és öszszesen!

Kolozsvártt, október 29-én, 1873.

S z e r k.

A közkiállítás a humanizmus szolgálatában.

V.

Motto: Möchten die Menschen doch einmal fest in's Auge fassen, dass das Ziel alles Unterrichts ewig nichts anders sein kann, als die durch die harmonische Ausbildung der Kräfte und Anlagen der Menschennatur entwickeltes und ins Leben geförderte Menschlichkeit selber.

(Pestalozzi. Wie Gertrud ihre Kinder lehrt. X. Brief.)

Szemplénket legközelebről ott kellett megszakitánunk, a hol már a hazai középtanodák és szakiskolák tanulóinak a kiállításon bemutatott dolgozatait és munkáit kellett volna megtekintnünk.

Kezdjük tehát itt s ezzel végezzük is be, a mit a hazai tanügyről e helyen még elmondhatunk.

Tanügyünk német ismertetői közül már nem egy mondta rólunk — magyarokról — hogy mi a gymnáziumoknak vagyunk kiváló barátai. Nem is ok nélkül! Hisz nálunk eddig a mivelődésnek s különösen az intellektualis fejlődésnek csak nem minden élet-adó és élet-képes gyökerei a gymnáziumokból fakadtak. Ugy szólva, kizárólag ezek voltak amazoknak oltalmazó és fejlesztő melegágyai. E viszony csak a

legujabb időkben változott meg némileg; azóta, a mióta nekünk is vannak polgári és reáltanodáink s helyen-helyen vannak egyes szakiskoláink is. Azt azonban el nem tagadhatjuk, hogy a gymnáziumokat szeretjük most is a legjobban. Hogy is tagadhatnók, hisz efféle intézetünk van most is a legtöbb, s ezekben nevedik nemzetünk ifjúságának legnagyobb része. Csak a miniszteri névjegyzék kimutatása 73 fő- és 35 al-gymnáziumról tesz említést, pedig e kimutatásból még sok gymnázium kimaradt, s még a szoros értelemben vett gymnáziumokon kívül is van 9 reálgymnáziumunk. Ezekkel szemben van — a miniszteri kimutatás szerint — 12 fő- és 10 al-reáltanodánk. Gymnaziális növendék volt hazánkban 1871-ben 30,992, reáliskolai 5,472.

E számok idézésével azonban korántsem azt akarom most kimutatni, hogy vajjon helyes-e ez arány, vagy sem. Ennek nem itt a helye; s különben is e kérdést maga a nemzet fogja ítéletével eldönteni, s úgy fogja a jövőben e számok arányát megváltoztatni, a mint érdeke és közszüksége kívánja. Most én csak azt akarom e számok idézetével kérdeni magunktól, hogy ha gymnáziumainkkal oly nagyra vagyunk, miért mutatunk be közülök oly keveset a kiállításon, még úgy

is, a hogy bemutattunk? Hát Magyarország 108 gymnáziumából csak 5 tudott tanulóival olyan dolgozatokat készíttetni, a milyenekkel a közkiállításra is ki mert állani? Bizony ez valami olyas formát mond, hogy mi gymnáziumainkban a tanulókat inkább csak tanítjuk, de önmunkásságra nem igen szoktatjuk. S mit állított ki ez 5 gymnáziumunk is tanulóitól? Kettő közülök (az eperjesi, meg a gyulafehérvári kath. főgymnázium) csak rajzokat, egy — az ungvári — rajzokon kívül 2 tanulójától legalább egy geológiai térképet is „(a földkéreg eszményi átmetszeté“-t) s végre a két hátralevő protestáns intézet (a debreceni ref. főiskola, meg az eperjesi collegium) mutatványokat az „ifjusági önképző kör„ dolgozataiból.

„Hát a többi felsőbb tanintézeteink talán produkáltak valami egyebet is?“ — kérheti valaki, a ki nagyon siet gymnáziumaink védelmére kelni. Igen bizony; ime a nevezetesebbek!

Első helyen emelem ki a pestvárosi főreál-tanodát. Ez növendékeinek — legnagyobb részben igen szép és gondos kivitelű — rajzain és agyagmintázatain kívül, a melyekért a kiállítási jury-tól valóban méltán nyerte az „Anerkennungs-Diplom“-ot, állított ki még 2 oly dolgot, a milyent a német iskolák kiállítási osztályában sem igen találunk. Egyik volt ezek közül egy szekrény, megrakva 29 darab állati praeparatummal. Ezeket mind maguk a tanulók praeparálták, és pedig oly szépen, hogy ők is méltán kaptak ezért „Anerkennungs-Diplom“-ot. A másik egy chemiai készülék volt „a szerves vegyek rendszerének kimutatására.“ Ennek előállításában már kevesebb volt a tanulók részéről az eredeti felfogás és önálló dolgozás; de azért az illető tanártól, a ki ilyet produkált növendékeivel, senki sem vitathatja el azt az érdemet, hogy ő még tárgya rendszerét is ily szemléltetés s illetőleg ily érzékeltetés által igyekszik tanítványai előtt könnyebben és világosabban felfoghatóvá tenni.

A többi reáliskolák (a budai, pozsonyi, kassai, sopronyi és esztergomi) már szintén inkább csak rajzokat mutattak be növendékeiktől; de a besztercei főreáltanoda tanítványaival hideg úton oly glycerint és szappant állított elő, hogy ezzel is megmutatta, hogy a chemiát igazán gyakorlatiasan igyekszik tanítani s tanítványainak a tanítás közben szerzett ismereteit tudja hasznosítani is. Bizony nem is az életnek neveljük ugy tanítványainkat, ha 10—12

esztendőn keresztül mind csak tanítjuk őket, de önállólag soha sem, vagy csak nagy ritkán foglalkoztatjuk.

Hát minek tanítjuk anynyi ideig a mértant, ha még egy közönséges felmérést sem tudnak tanítványaink a szabadban biztosan végrehajtani, s ha nem tudják a felmértet, ugy a mint kell, otthon papírra tenni? Vagy: minek tanítjuk meg a természetnek mind a három országát mesterkelt képeken a szobában, ha tanítványunk a szabadban megbotlik az első kőbe, vagy növénybe s nem tudja, mibe botlik meg? Oh, nem a megismerni valók mérhetlen és végtelen méjjsége a tudomány; hanem az, a mit e méjjségből felszínre hoz a kutató szellem, s a mit itt — a világosságon — megtisztít, meghatároz, s mint felhasználható igazságot v. valóságot, ugy ad közünkbe a gondolkozó, reflektálva bíráló és kombináló emberi elme!

De mi ezt nem akarjuk látni s érteni, vagy ha látjuk s értjük is, de nem akarjuk felhasználni iskoláinkban. Mi addig hántogatjuk és fejtegetjük a tudomány gyümölcsének zöld héját tanítványainkkal, s még ennek lefejtése után is addig töretjük velök a keményebb kérgest, a míg a benső — a bél — szépen összeaszik, vagy összeszétörik, s így élvezhetlenné, sőt igen gyakran még felismerhetlen torzképpé is lesz.

Hiszem, hogy jól esik mindenki lelkének, ha egy-egy iskolánknál nem csak e szerencsétlen — mert igazán időrabló és eredményében még is haszontalan — műfolyam menetét láthatja; hanem láthat valami olyat is, a mi az embert igazán emeli és neveli. És épen, mert ezt hiszem; és mert én is láttam itt néhánynál ilyest: azért mulatok e pontnál kissé hosszasan.

Láttam például, hogy az iglói m. k. állami tanítóképezde oly térképeket állított ki a „honisme“ tanításához a maga növendékeitől, a melyek nagy része nem készülhetett semmi minta után; hanem igenis készült maguknak a tanítványoknak a helyszínén tett kirándulásai, tapasztalatai és fáradságos tervezgetései alapján. Ezt látva, örömmel gondoltam el, hogy a mikor ezek a tanítványok lesznek a tanítók, akkor a honisme tanítása nem lesz többé száraz bemagoltatása annak, a mit egy-egy tankönyv néhány idevágó lapja vagy sora zár magában, hanem igen önálló kutatása és hű megismertetése annak, a mit maga a természet nyújt egy-egy hazai tájon.

Tovább menve, a budai m. k. állami tanító-nő-képezde egyik kiállitánya arra tanított meg, hogy még a női kézi munka tanításában is rendszert kell tartani; de erre nem írásból tanított meg engem, hanem maguknak a tanítványoknak jól rendezett kézi munkái egybeállításából. Ugyanezen intézet növendékei fogalmazványainak kiállításával arról is meggyőzhette a kételkedőt, hogy a nőket nem csak írni, hanem helyesen írni, helyesen gondolkodni és helyesen fogalmazni is meg lehet tanítani.

A most említett kiállitványok felett a szemben levő falról a m. k. állami budapesti mintarajztanoda képei és mintázatai meg azt hirdették a szemlélőnek, hogy Magyarországnak is van már egy szak iskolája a művészet ez ágára.

Végül a budapesti izraelita tanító-képezde ezekkel mutatá meg magáról, hogy növendékei épen nem járnak többé „egyiptomi setétség“-ben. Egyik tanítványától egy oly táblát állított ki, a mely a nap és holdfogyatkozást s a hold változatait tünteti elő; egy másiktól meg olyan rajzot, a mely a távir-dai készüléket ismerteti. Itt volt még ez intézet egy harmadik növendékétől egy olyan táblázat is, a mely a Linné rendszerét igyekezett áttekinthetőbbé tenni.

Ez utóbbi akkor lett volna igazán instruktív, ha nem csak rubrikák s nevek állottak volna rajta; hanem ha Linné rendszerének minden osztályát s nevezetesebb családját egy-egy száritott példány kirakásával is bemutatta volna az illető.

Ha megemlítem még, hogy a már eddig elősoroltakon kívül volt még egy sereg statisztikai kimutatás és iskolai értesítő is Magyarországból a kiállitáson: ezzel már jó rendén végeztünk hazánk tanügyével.

Most a külföldre kellene átmennem; de tudva azt, hogy e lapok tere — az egyház kerület legközelebbiről tartandó közgyűléséért — épen időszerű, fontos közlendőkkel lesz igénybe véve: ehhez most hozzá sem kezdek, hanem csendesesen elvárom, a míg a „nagy napok“ után nekem is jut egy kis tér — talán már unottá is vált — kiállitási szemlém befejezésére.

Addig is azzal veszek bucsut, hogy kívánok önöknek — az önök megnyitandó tanácskozásaira — egy áldást. S mint unitárius ember, mit kívánhatnék igazabban egyebet, mint a minék mi is a legtöbb hasznát vettük mindenkor egyházi tanácskozásainkban? Ezt kívánom tehát; azaz kívánom önökre is a

józan mérséklésnek s az igaz egyességnek lelkét!

Váradi Károly.

D o m e s z t i k a.

A konvent jegyzőkönyvét szerencsés lévén olvasni, az egyetemes magyar ref. egyházak általánosan érdeklő határozatai között az egyetemes segélypénztár, vagy domestika kérdésének tárgyalása volt reám nézve legérdekeltebb.

Rég érzett szükség anyaszentegyházunkban, egy segélypénztár fel állítása.

Elismerte ennek szükségességét mind az öt magyar szuperintendencia, és említett jegyzőkönyv 22. v. száma 1-ső pontja igazán csak a köz ohajnak adott kifejezést, midőn a domestika eszméjét tárgyalás alá vette és létesítése céljából lépéseket is tett.

E pénztár célja lenne: szegényebb egyházak, önerejükön fenn nem állható felekezeti iskolák, szükön dijjazott papok és tanítók segélyezése és a miszsiók gyámolítása (2. pont.)

Magasztosabb cél nem lebeghetett a konvent előtt, mint ez. Jövedelmi forrásul jelzi: az önkintes adakozást, kegyes alapítványokat, adományokat és végrendeleti hagyományokat, sőt az önmegadoztatást is; utóbbi azon meghagyással küldi ki a konvent az egyházkerületekhez: a míg ezen segélyforrás igénybe vételének szükségébe bekövetkeznék, gondolkozzanak a felett mi módon és mi mérvben vélik az önmegadoztatás elvét, az egyetemes segélypénztár javára, saját körükben gyakorlatilag kivihetőnek, s alkalmazandónak, és eziránti véleményüket a jövő konventre terjeszszék fel.

Mi, kik nem vagyunk azon szerencsés helyzetben, hogy jelen lehessünk a ker. közgyűlésen, az ügy iránti forró érdeklődésből megkísértjük a lapok hasábjain a lehetőleg tisztázni az eszméket.

Ma már egy józanon gondolkodó fő sem meri a pénzóriási hatalmát kétségbe vonni, s mindazok, kik valamely társaságban egyesülnek, ez erőt igyekeznek maguk körébe vonni, mi ha nem sikerül, jövőjük csak viz hátán rengő hullámok bizonytalan sorsa, vagy mint a hajó kormányosásá viharos éjben végtelen tengeren, iránytű nélkül.

A köz segélypénztár szükségé, ma már életkérdéssé nőtte ki magát. Apostoli szegénységgel, tekintély nélküli papok és tanítók reális irányu korunkban, a szellemi téren hódításokat tenni nem képesek; sőt a megélhetés ösztöne közülünk is sokakat magával ragadván, szántunk, vetünk, s még sem aratunk, mint Tókos barátunk mondja (Erd. prot. 143—39 szám); kereskedünk, uzsoráskodunk, a mértékek szerint, kinek a mint adatott, és így hivatalunkat csak mellékesnek tekintvén, nem azokat a mezőket míveljük, melyeknek mívelésére hittel köteleztettünk, hanem szédelgünk azon, mely hoz valamit a konyhára.

És ez máskint nem is lehet. Mert veszem fel épen az én ekklámat, hogy egy 8 tagból álló család 130 ka-

langya búzából és anynyi zabból magát fentarthassa, ilyen méreg drága világban, ezt csak olyan állíthatja, ki soha sem gondozott családot. Pedig ennél kevesebb jövedelmű papi állomás egyházmegyénkben van 21.

Jöhetnek-e beszámítás alá az ilyen állomások papjai és tanítói!? Nem akarok azok közé soroztatni, kik szüntelen lámentálnak rosszul díjaztatásuk miatt, mert ezen hivatalok egyikére sem kényszerítnek senkit; a silány jövedelmet még mielőtt állomásainkat elfoglaltuk volt, tudhatók vala s hitvány eb, mely tanyáját leugatja. Anynyit azonban mégis jól esik kimondanom: kevésbé méltányolt hivatal, mint az erdélyi két magyar prot. papi és tanítói: nincs! Tudnék nevezni papot, ki kész volt lemondani egy kör-jegyző állomásért, hivataláról, és tudok olyan kör-jegyzőt, ki csak falusi iskolát végzett és olyat, ki három, v. négy elemi osztályt és mégis 600—700 forint jövedelműk van.

Ezért üdvözlöm én a domesztika eszméjét, becslöm a gen. konvent nemes buzgalmát.

Nyujtsunk hát alkalmat a konventnek nemes törekvése megvalósítására. Közel jövőbe helyezett kilátások biztosítják a domesztika sorsát. Kovács Albert ur szerint nagy birtokosaink is, kik pár év előtt jövedelmök 1%-ját megtagadták a segély-pénztártól, az ügy iránt hevülni kezdettek.

Szerencsés fordulat, vajha ne lenne szalma tűz!

Mindenek előtt egy statistika készítését látnám szükségesnek, hogy tudjuk miuk van. Ez lenne az első lépés, mely után biztosabban haladnánk. Ezen statistikát a pap és kebli tanács által egy készítettém, az igazgató-tanács által szerkesztendő és kiosztandó rovatos ivéken, hogy a családfő és tagok száma után, a birtokiv számát megjelölve, csak a birtok terjedelmének főösszegét és tiszta jövedelmét; iparosoknál a megadóztatott tárgyat és jövedelmi adót, jegyezném be a rendes rovatba; jegyzés rovatába tenném ezt: munka-képes zsellér, v. pedig ezt: könyör adományból él.

Elkészülvén a statistika, az esperesek ezen statistika alapján egy kivonatot készítenének, melyben áldozat-kész hiveinket — a lelkész ajánlatát is tekintetbe véve — följegyeznék. Ezen ismeretes áldozat-kész hiveink, az igazgató-tanács által a szokott közigazgatási úton egy felhívással megkeresettének, mely fáradtság — remélhetőleg — néhány ezer frtot jövedelmezne.

Ez lenne az első jövedelmi forrás!

A második az önmegadóztatás.

Itt is a statistika igazitana utba.

Az erdélyi ref. status a legutóbbi névkönyv szerint: 336,072 lelket számlál; öt lelket számítva egy családra, van kerek számban: 70,000 család; ebből 5000-et vehetünk birtoktalan zsellérekre és fizetés képtelenekre; 5000 az előbbi módon megtaláltatott; a megmaradt 60,000 család lenne azon tőke, melyet én megadóztatnék.

Birtokra való tekintet nélkül minden család (ide nem értve a kivett 10,000 családot) fizetne évenként 10 évi kötelezettséggel 40. mondd negyven krajcárt, melyet az adóval egy idejűleg hajtathatnék fel, s illető esperes utján a létesítendő központi bizottságnak beszovaltatnék.

Igy kerülne a 60,000 családtól 40 krajára. 24,000 forint o. é.

Birtokra való tekintet nélkül mondám; tenném ezt azért, mert nép között élvén semmi esetre nem látom észszerűnek a birtokaránylag való megadóztatást. Nem látom pedig azért, mert épen a vagyonosabb osztály idegenkedik leginkább az efféle rovatoktól (nem a mivel nagy birtokos osztályt, hanem a székely és volt urbéres osztály vagyonosabbjait értem.)

Az önmegadóztatás utján begyűlt összeget fele-részben közszükségeink enyhítésére fordítanám, fele-részben tőkésíteném. Kedvezményül megengedném, hogy minden egyházmegyéből begyűlt összegnek tőkésítendő része az egyházmegyében kölcsönöztessék ki, megfelelőleg egyfelől azon kötelezettségnek, mely szerint akarva, nem akarva fizetni kell: másfelől pedig gazdálkodás szempontjából tenném. Igy kezelve 12 százalékot jövedelmezne, míg városban, takarékpénztárilag 8%-nál többet nem.

Ezt minden kockázattal nélkül lehetne gyakorlatba venni, miután a telekkönyvezés bevégeztével, a birtok viszonyok tisztázódnak.

Harmadik jövedelmi forrás a kegyes alapítványok lennének.

Erre nincs kecsegtető kilátás. Valamely új eszme, csak időnkön keresztül tudja magát anynyira megkedveltetni, hogy alapítványozókat gyűjtsön maga körül. Véghagyományokat inkább lehetne eszközölni.

Ezen a téren azonban csak a miveltebb osztálytól lehet remélni; a tömegnél csak kényszerítő eszköz juthat kívánt célhoz.

Én a domesztikát takarékpénztárnak tekintem sok tekintetben, hol az összegyűlt fillérekből forintok lesznek: minden papot és tanítót jövedelme bizonyos százalékjának befizetésére köteleznék, eltekintve a gyám-egyletek iránti kötelezettségtől; úgy szintén a tanárokat is.

Papokra és tanárookra nézve, a megadóztatandó jövedelem minimuma lenne 500 frt. a tanítókra nézve; 300 frt; a kinek pedig jövedelmök e minimumot sem ütné, azokat évenként bizonyos segélyben részesíteném.

Meg vagyok győződve, hogy minden pap, tanár és tanító, készséggel adóznék oly pénztárba, melyhez az ő szerencsétlenül maradt családja, szükség esetén bizalommal fordulhatna segélyért.

Jövedelmi forrásul lehetne tekinteni a váló pereket is, azon illetékre nézve, mely ez idő szerint a gyám-egyletek pénztárába szokott folyni, miután a gyám-egyletek javára gazdag forrás nyitattott az 1866-iki zsinat által; a válóperekből járnai szokott minden jövedelmet minden tartozkodás nélkül erre lehetne fordítani.

Végül, minden büntetés-pénzt.

Összevonva az eddig elmondottakat, lenne az eredmény:

a) Könyör-adomány, felhívás folytán az 5 000 családtól, egy frtjával, 5,000 frt.

b) Önmegadóztatásból, 60,000 családtól a 40 kraj. 24,000 forint.

c) Papok, tanárok és tanítóktól 2,000 frt.

d) Válperekéből, fejedelmi mentvény díjjából és büntetés pénzeiből 1,000 frt.

Összesen 32,000 forint.

Az összes bevételeknek felét tőkésítve, kiosztandó összeg maradna 16,000 frt, Nem nagy, de kezdeményezésnek jelentékeny. Minden bevételt, az egyházmegyéből az esperesek, a tanodákból az igazgató tanárok szolgáltatnának be az igazgató-tanácsnak, s ez a konventi pénztárnoknak.

A segílyt keresők, rendes közgyűlésük útján folyamodnának a kerületi közgyűléshez s ez egyetértve az állam-segélyt kiosztó bizottsággal, a bevétel erejét s a szükség nagyságát tekintetbe véve, a szerint osztaná ki a segíly-pénzt.

Ezen eljárás egyelőre nagy munkának látszik, de ha az egyházmegyék lelkiismeretesen tennék felajánlásukat, a munka nagyban könnyebbülne.

Ezek lennének a domesztikára vonatkozó nézeteim. Meg lennék jutalmazva, ha csak valakiben e tárgy iránt figyelmet ébreszthetem.

Én szóltam, szóljen más is.

Kádár Domokos,
égei ref. pap.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, október 26. 1873.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Dr.

Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal, h.-titkár.

1) A kolozsvári főtanoda előjárósága felterjeszti a philologiai tanszék betöltésére vonatkozó felvilágosítását. A folyó évi egyh. kerületi közgyűléshez terjesztetik.

5) T. Bányai Vitális pénztárnok beadja az egh.-kerületi pénztár állására vonatkozó kimutatását. Szabó Ádám számvevő és h.-titkár aa. megbizatnak az ig.-tanácsi hivatalnokok megszavazott, de még nem utalványozott fizetési folyosítása iránti vélemény adással.

3) Gr, Kún Kocsárd állam-gondnok tudatja, hogy a Zsil-Petrozsényi leány-iskola egyházközség segélyezés iránti kérvényét a magas kormány elutasítólag látta el s kéri a segély kieszközlése s addig is beszolgáló lelkész megjutalmazása iránt intézkedni. A rom. és görög katolikusok segélyben részesülvén, egyh.-községünk részére a segély kieszközlése végett az ügy a folyó évi egyh.-kerületi közgyűléshez terjesztetik; a beszolgáló lelkész megjutalmazása iránti intézkedése megtétetnek.

4) Telterjesztetik a kis-borcsnyói egyh.-község iskolája kiközsítésére vonatkozó szerződévény megerősítés végett. Leküldetik kiegészítés végett, hogy az átadandó fekvőkön eszközleendő építkezési költségeknek a viszszabocsátás alkalmával leendő meg, vagy meg nem térítése iránt a szerződévényben a község határozottan intézkedjék.

5) Az igazgató-tanács évi működéséről h.-titkár jelentése megállapított.

— Előadatott ezeken kívül még 8 ügydarab. —

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

Könyvismertetés.

„(A vallásos eszmék története.“ Főiskolai tanulók, s mivel olvasók számára dolgozta Szász Domokos. Kolozsvárt. Ára 1 frt. 70 kr.

(Folyt. és vége.)

Legyen szabad itt még kiegészítésül — habár nagyon rövid és száraz kivonatban is — közölnöm azon képet, melyet Kuenen ama belső lelki processusról rajzol, melynek eredménye lett a szellemi monotheizmus fogalma:

„E nyomorúságokat, (melyek Izraelt és Judát a 9-ik században érték) elég méjjen érezhető minden izraelita, s különösen fájdalmas benyomást tehettek a törzs-isten, Jáhvéh, kegyes imádjára. Önkinth felmerült lelkőkben e kérdés, honnan ez általános nemzeti csapások? A különbség elég éles volt e megalázott állapot és a Dávid és Salamon alatt élvezett jóllét között. Hogy e változás, s így a csapások is Jáhvéh által küldetett, az bizonyos. De miért? Hogy Jáhvéhnek hatalma lenne segíteni, ezen — az előbbi jóllétből ítélve — nem kételkedtek. Ha nem segít, ez azért van, mert nem akar. Ennek pedig Izrael az oka. Mit hibázott ez? „Az idegen isteneket imádtal!“ „Ne légyenek én előttem idegen isteneid!“ e parancsot szegte meg. Jáhvéh féltékeny isten, egyedül akar imádtatni, s ime, ez akaratára megszögöit szigoruan is tudja büntetni. Ez elméllked-

sek önkinth arra vezettek, hogy sokkal élesebben és nyomatékosabban hasonlítják össze Jáhvéht azon istennel, kikkel eddig együtt imádták; s határozottabban feleljenek meg a kérdésre; „ki Jhvh, ki ily kívánalmakat tesz, s azokat megis követeli?“ A fődolog itt a kérdés nyomatékos feltevése volt, a felelet rá könnyen jött. Jhvh eleitől fogva különbözött a tisztán természeti istenektől, az által, hogy erkölcsi kívánalmakkal lép fel népével szemben (Mózes!), e különbséget most élesebben vették szemügyre, s ez által meglett nyitva az ut arra, hogy Jhvh lényegét a szellemi monotheizmus irányában fogják fel. A különbség (erkölcsi természete) most tulajdonképi lényege lett; az a mi fogalmában még természeti volt, háttérbe szorult, erkölcsi, szellemi oldala lépett előtérbe. Szóval, e képzet: „Jhvh szellem“ s mint ilyen minden anyagtól különböző s a felett magasan álló, e képzet természetes gyümölcse volt a Jhvh és a többi istenek közötti különbség felett való tünődésnek. E képzettel ugyan még nincs feltétlenül összekötve a monotheizmus, de már nagyon közel áll hozzá. A lépést oda a 8-ik sz. profétái tették meg.

A fejlődés ezen menetével még egy más körülmény is volt összeköttetésben. Ha a jelen nyomorának oka a nép hütlensége Jhvh iránt úgy, a szép és dicsőséges múltban a vallásos állapot, a Jhvh iránti hűség is máskint — a jól-

létnek megfelelőleg „Jhvh kedve szerinti“ — kellett hogy legyen. Ennél fogva Dávid és Salamon kora szükségkép eszményi alakban tűnt fel előttük, nemcsak, hanem azon fejlettebb vallásos képzeteket is, a melyekre saját tünő déseik és ájtatosságuk folytán emelkedtek, vonakodás nélkül antedatálták a multba, nem, kételkedve, hogy e fejlettebb nézetek már akkor is megvoltak, anynyival inkább, mert meglévén győződve, hogy azokat Jhvh jelenti ki, ezen kijelentésben fokozatot, fejlődést, nem tudtak képzelni.“ Szóval, ez újabb nézet szerint a próféták kifejtői voltak a Mózes által csak megkezdett műnek, míg a hagyomány szerint csak is fenntartói.

Az ezen fejezetre vonatkozó apróbb megjegyzéseim közül csak egy párt említek fel. 1) R. is és Sz. az El-Shad-dai isten név jelentéséből (erős, mindenható) azt következtetik, hogy az ezen nevet ismerő pátriarchák, monotheisták voltak, „mert mindenhatónak csak egy képzelhető.“ Hányszor jön elő a régi görög és római írónál a „mindenható“ jelző csak is Jupiterre alkalmazva, s még sem voltak monotheisták! 2) Mózes fellépése idejét most már mindenki 1320-ra teszi, és nem 1500 körül kr. e. (p. 30.) 3) A tiz parancsolatban (helyesebben: tiz szó,) épen nem feltételeztetik, hogy Jahvéh egyedüli isten, hanem csak az, hogy Izráelnek más istent nem szabad imádni; sőt az „idegen istenek“ imádásának megtiltása, mintegy elismerni látszik az ilyenek lételetét (v. ö. Birák 11. 24.) 4) A Jhvh négy betűjű isten nevet most már mindenki Jáhvéh-nak olvassa és nem Jehovának. 5) A birák korszaka nem 1450—1190, hanem 1280—1060 terjed. 6) A proféták működése nem 588-ig terjed, hanem későbbig. 7) Zacharja neve alatti profétiákból csak a 8 első rész tartozik a fogság utáni korszakba, 19—11 a 8-ik században, 12—14 fej. a fogság alatt iratott. Ez R.-nél is meg van jegyezve. E körülmény tette volt Zakariást a régiek előtt oly titokszerűvé.

4) Általában meg vagyok elégedve a Második korszak („Jézus vallása eredeti formájában“) kidolgozásával; s igen szerencsés gondolatnak tartom, hogy azt, a mit R. egy egész külön részben csak is tabellariter ad elő, Jézus tanítását, Sz. ide, a Jézus működése és története előadásába szövi és osztja be. Csak azt sajnálom, hogy — tán ez okon — kihagyta R. kézi-könyvéből a 39-ik és 40-ik §-t, a melyek Jézus istenországáról és az ő messiásságáról való nézeteinek nagyon gyönyörű leírását adják, különösen a 39-ik §. R. Kátéjának egyik legbecsesebb gyöngye, a mit az idevonatkozó egyes nyilatkozatokra való utalás alig kárpotólhat. Apróbb megjegyzéseim:

1. §. 24-ben „Az evang. történet tárgya a J. Kr. élete és vallása,“ vallása helyett „műve“ teendő, mint R.-nél is van. Jézus vallása, ez maga az evangeliom. 2. „Krisztus“ nem azt teszi „isten küldötte,“ hanem „felkentje“, vagy zsidóul Messiás. 3. Nem értek egyet Máté 13. 24—30 levő parabola értelmezésével; helyesbb a R. értelmezése. 4. Nem látom át, miért kerülnek a Jézus feltámadásába vetett hit előállításának azon kimagyarázását, melyet R. ad, mert vagy ez, vagy pedig a test feltámadásának határozott elismerése; az elhallgatás mit, sem használ.

5) Teljesen sikerültnek tartom a Harmadik korszak („A vallásos eszmék története Jézus halálától a jelenig“) kidolgozását. Azon nagy mérvű bővítés, melyen itt a R. kátéja átment — mint már ki is fejeztem — Sz. művének általában előnyére válik. Legfennebb a keresztyénség és a protestántizmus különböző országokban való elterjedésével foglalkozik igen hosszasan. Inkább szerettem volna, hogy a helyett, ha már a legújabb theologiai mozgalmak történetére is kiterjedt, ezzel foglalkozott volna kissé bővebben, mert, — a mint sok helyt van — csak a nevek egyszerű felsorolásával alig érünk el valami célra. Apróbb megjegyzéseim:

1. p. 80 nem „különböző“ hanem „más“ nyelvek; csak így érthető és kimagyarázható.

2. p. 82. A római ker. gyülekezet nem a Pál munkálkodása következtében alapult.

3. p. 82. A római levél tárgya nem főként — eljárásának és álláspontjának védelme,“ ez a Korinthusi és a Galatákhöz írott levél tárgya.

4. p. 83. — teljes megigazulásra csak a Jézusban vett hit vezethet“ ide magyarázatul oda teendő: a „vele való életközösség,“ így R. is.

5. A Pál és a zsidó keresztyénség felfogása közötti különbség (p. 83) sokkal élesebben és érthetőbben van felmutatva R.-nél, §. 47. Nro. 1.

6. §. 39. „A keresztyénségnek, minthogy vallásos és erkölcsi igazságokat tartalmazott, diadalmaskodni kellett a pogány vallás felett.“ Ez igen határozatlan állítás. A pogány vallás is tartalmaz vallásos és erkölcsi igazságokat, csak hogy nem tisztán, s vegyítve nem igazokkal. Jobb és határozottabb R.-nél: „A keresztyénség az igazság és erkölcsi-ség vallása sat.“ §. 49.

7. p. 87. Az epikureizmus szerint legfőbb elv nem a „hasznos,“ hanem a „gyönyör.“ U. e. l. e helyett: „mindkettő önismeretre utalt“ „önvizsgálatra“ teendő.

8. p. 95. Pelagius nem „az ember erkölcsi szabadságát“, hanem a „szabad akaratot“ védelmezte. A kettő között pedig nagy a különbség.

9. p. 92. Presbyter is ép úgy, mint episcopus görög, nem pedig zsidó elnevezés.

10. p. 96. „Bármit ítéljen is ez iratok (új-testamenti) „hitelessége“ felől a tudományos bírálat“ nem „hitelessége,“ hanem „valódisága s elő állásuk kora“ (így R. is), ez utóbbiakat kétségbe vonhatom s hitelességet (dogmatikai értelemben) mégis elismerhetem.

Különösen kiemilendőnek tartom e Rész 5-ik fejezetét („mult és jövő“), melyben igen szépen, velősen és igazán felmutatja szerző azon igazságokat, melyekre a vallásos eszmék története vezet, általában a vallást s főleg a keresztyén vallást s különösen ennek két nagy ágát, a katolicizmust és protestántizmust és ezek jövőjét, illetőleg e fejezet Sz. műve egész fénypontját képezi.

Függelékül előadja a „Magyarok ösvallását“ a legújabb vizsgálódások alapján. Hogy e kép mennyire igaz, azt megítélni nem tartom magam elég illetékesnek. Általában azt hiszem, hogy őseink vallásáról sokkal kevesebbet tudunk, mint némelyek tudni akarnak.

Teljesen hiányzik e műből a R. kátéjának harmadik része a vallásban (= a vallásos tudat tartalmának leírása, vagy a vallásos eszmék, a mint korunk tudatában élnek és illenek, vulgo kis népszerű modern dogmatika) R. kátéját, mindjárt megjelenésekor ép a rész tette volt annyira híressé. Megvallom e hiányt nagy sajnálattal láttam. Látva, visszafordíték a könyv elején a vallás-tanításról adott tervre s ott is látám, hogy az egész terv-javaslatba ilyes nincs felvéve. Miért? alig tudnám magamnak megmagyarázni. A „népszerű erkölcsstan“ felvan véve, s a „népszerű hittan“ kihagyva. Csak nem a hittan iránti kicsinylés okozza ezt? Én azt hiszem, hogy az egész vallás-tanítás legillőbb befejezése ép az volna, s azért nagyon ohajtandónak tartom e harmadik rész beillesztését is. Vajjon ép úgy, mint R.-nél van, vagy módosítva? erre még most határozott feleletet adni nem tudok. Ez évben a VI. osztályban én ép ezt tanítom, majd szerzendő tapasztalataim után bővebben hozzá fogok szólni e kérdéshez.

Dr. Kovács Ödön,
theol. tanár.

VIDÉKI ÉLELET.

Egy kis helyreigazítás.

Pitesti 1873 oct. 8.

(Folyt. és vége.)

Beszéljünk világosabban.

A pitesti ref. magyar egyház jegyzőkönyve első lapjaira azon „egyházi szabályzat“ van bevezetve, melyet 1861 elején Cz. készített*) volt az egyház számára, s melyet nem lévén akkor rendes jegyzőkönyv, az egyháztagok eredetiben egy iv papíron irtak alá. Később a jegyzőkönyv elkészülvén, Cz. maga másolta belé e szabályzatot, az eredeti pedig az egyház irományai közé tétetett, s ma is meg van.

Ezen szabályzat VIII-ik pontja így szól:

„VIII., az egyházi előjáróság minden három évben az egész gyülekezet szavazata által választatik. — — —

Volt ide akkor még egyéb is írva, de hát Czeldernek későbbi műveiben gátul szolgált ezen VIII-ik pontnak nagy része, és ezért úgy az eredeti példányon, mint a jegyzőkönyvben tintázással olvashatlanná tette.***) Az ily cselekedetet magyarul: jegyzőkönyv hamisításnak nevezük, s jogilag: kriminális bűntény.

Mi lehetett oda írva? Mi érdeke volt ezzel Celdernek? mert feltehetem, hogy csak is saját érdekében tette olvashatlanná ama helyet, miután ha állana az, a mivel az egyház tagok előtt indokolta magát, úgy nem lett volna szükség a vastag tintázással elcsufítani a jegyzőkönyvet, hanem alább oda lehetett volna tenni a javítást egy megjegyzésbe. Ezen feltevésem indított engem arra, hogy ha lehet minden áron megtudjam, mi van a jegyzőkönyvből kitorólve,

*) Bejövetele után pár nappal. Február elején.

**) Bizonyoságot tesznek erről a pitesti ref. egyház azon korból fennmaradt hívei, kik előtt Cz. azzal indokolta e tettét, hogy a törvények tiltják holtiglani gondnokot választani — s a kitorólt helyen Kovács Zsigmond örökös gondnoknak volt megválasztva. S. G.

mert az egyház-tagok közül senki se tudott felvilágosítást adni, a mely dolgon — számba véve az itteni körülményeket — nem is lehet bámolni.

Meglehet, hogy az a tinta, melylyel a mázolás történt vékonyabb, higabb állományu volt, mint az, melylyel a szabályzat iratott, vagy talán, mert később történvén a hamisítás, nem rögződött oly erősen belé, a papirosba, mint az előbbi irás, elég az, hogy a viz, melyel mosni kezdettem, csak a burkolatot vitte le, s alatta tisztán olvastam a következőt:

„VIII. Az egyházi előjáróság minden három évben az egész gyülekezet szavazata által választatik. Ezen szabály és határozat alól a jelenben egy kivételt teszünk. Ugyan is: tekintetes Kovács Zsigmond ur atyánkfiát, ki egyházunk megalapításában oly buzgó részt vett, ki anyagilag is annyit áldozott és áldozik, kinek buzgósága a becses emlékü Dr. Székely Károly ur által adott telken iskolát épített, a mi és mások segédelmével harangokat vett, a templom építéséhez szükségelt dolgokért eddig is fáradozott, őt holtiglani helybeli gondnokunknak teszszük, hogy buzgóságáért az istennek reá szálló áldásán kívül ezen mi csekélynek látszó, de érdemes megtisztelésünk által, őt folytonosan egyházunk jólléte gyarapodása körül munkálkodva, fáradozva láthassuk.“

Ime t. olvasom, meg van fejtve a talány. Tehát az inkriminált VIII-ik pont utjában állott Cz. alapítói hírnevének, mert hiszen saját maga tett volt egykor bizonyoságot arról, hogy mikor ő Pitestre jött, már akkor „K. Zs. ki az egyház megalapításában oly buzgó részt vett, a Dr. Sz. K. által hagyományozott telken iskolát épített, harangokat vett, és a templom építéséhez szükségelt dolgokért eddig is fáradozott.“

Ime, a charlataneria a bűn palástjába burkolodva mikint dicsőíti magát: „építettem templomot, iskolát Pitesten st.“

Czeldertől senki sem fogja megtagadni azt az érdemet, a mi őt megilleti; de hogy mi szüksége volt néki idegen tollakkal ékeskedni? Mi szüksége volt ily nemtelen esz-közkhöz folyamodva erőszakos kezekkel rakni az őt meg nem illető babért homlokára? erre feleljen maga Cz. s ítéljen a közönség.

Van még e miszszio érdekében (?) irott cikkben egy sereg frasis, t. i. az a sok „alapított egyház,“ melyek ha úgy volnának a valóságban, a mint Cz. írja, csakugyan azon gondolatra jöne az olvasó, hogy enynyi egyház csak megérdemlené hogy „püspököt“ válaszson magának, De ez a sok óhajtó mód!.. A valóság pedig úgy van, hogy ha valaki nekem Buzóban, Giurgevoban, Turnu-Severinben, Krajován, Tirgovesten, vagy Foksariban a „szervezett“ magyar protestáns egyházból, csak egy kis ujjamnyi darab harang kötelet vagy egy szál presbytert, vagy akármi más parányi bizonyoságot elő tud mutatni, akkor én — mit is mondjak? — meg eszem a fejemet.

Hogy jövőre mennyivel kellene segíyezni a romániai egyházakat? arra is félel Cz. de én azt gondolom, maga sem

hiszi, hogy ajánlatát valaki irányadóul elfogadja, már csak azért is, mert tollát részrehajlás vezérli, midőn a püspök választó egyházakat kiváló kegyben részesíti — szép is az a háladátság — és 2—3 anynyi segélyt ajánl ezeknek, mint Pitest és Plojestnek, mely egyházak közül különösen Pitestet nem vezethette oly kénye-kevede szerint. Ha öszszegyűjthetem adataimat a létező egyházakról, elmondom én is e tárgyban nézetemet, de most — megvallom — nem vagyok eléggé tájékozva mindenikről.

Addig is isten velünk!

Simó Géza,
pitésti ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

**** Trefort, kultusz-miniszterünk,** azon vitás kérdésben, mely helybeli rom. kath. plébánus és apát Lönhárd Ferencz ő méltósága és Szász G. ref. első pap közt, mint e lapok olvasói emlékezni fognak, egy temetés alkalmából felmerült, értesülésünk szerint, decidált, még pedig történi szerűen és teljes igazságot szolgáltatva mind a ref. pap, mind a városi tanács eljárásának. Az ügy lofolása rövidre vonva következű. L. F. ő méltósága a városi tanács ellen panaszt emelt Fogarasi ő excellenciájához, ki az ügyet fölterjeszté a miniszterhez, a többek közt érvül föhozva, hogy a tanács eljárásának indoka csupa „pajtáskodás“ volt. A miniszter azonban, kissé magasabb szempontból fogta fel a kérdést s ő excellenciájához intézett leiratában, mely tudomás vétel végett másolatban a városi tanácsnak is megküldetett, hivatkozva az áttérésekre vonatkozó szentesített törvény illetű pontjaira, ő excellenciáját panaszával egy szerűen elutasította s kimondotta, hogy mind Sz. mind a városi tanács teljesen korrekt járt el. Bizony az ultramontan atyafiaknak nem ártott ez a kis lecke; részünkről nagyon örülnék, ha a kormány részéről minden interkonfeszzió nális kérdésben ily igazságos eljárást regisztrálhatnánk!

**** Egyetemi tanáraink** tegnap barátságos estélyre gyűltek össze, az egyetemi tanév megnyitása alkalmából. Örülünk, hogy a divergens elemek kezdenek közelíteni egymáshoz, s reméljük, a sok torzszalkodás után, lesz valahára egy kis jó békesség is. Schulek Vilmos egyetemi rector ő nagysága, az egyetemi önképzű kör javára 100,— a szemkóró dai szegény alap javára ugyancsak 100 frt. alapítványt tett, s az utóbbi célra összes rectori jövedelmét is fölajánlotta. E nemes tett, dicséretre nem szorul.

**** Sajnálkozással halljuk,** hogy Paal Ferenc, t. barátunkat s munkatársunkat, a miniszter a budai minta-képezde igazgatói állomására akarja áthelyezni. Bizony nagy kár őt itteni jó helyéről elbolygatni; eltávozásá által az erdélyrészi tanügy, a kolozsdobokamegyei tanító egylet, s általában mindnyájan, kik őt szeretni s becsülni tanultuk, igen érzékeny veszteséget szenvednénk.

**** Fogarasi Mihály** r. kath. püspök őnagyméltósága e hó 28-án tartá, mint ötven éves pap, aranymiséjét. Ugy halljuk, hogy ez alkalommal, az ősz főpásztor jelentékeny alapítványokat tett; a többek közt 100 ezer frtot egy lyceum alapítására, mely azonban csak akkor lép életbe, ha az alap 800 ezerre növekszik.

**** (Haynald érsek,** mint „protestans.“) Napjaink egyik baja — írják a „F. L.“ hogy a felekezeti ség mindennütt kezd fölütni fejét ott is, a hol arra semmi legkisebb szükség sincs. Például, midőn az országos gyűjtemények enquete-je közelebb az egyetemi könyvtár ügyét tárgyalta, Hay-

nald érsek szükségesnek tartá hosszú beszédben fejtegetni, hogy az egyetem katholikus. Csengery Antal felszólt aztán, hogy az enquete nem parlament, mely az egyetem reformjait tárgyalja, hanem csupán a gyűjtemények célszerű berendezését igyekszik előmozdítani, s hogy az akadémiai könyvtár tárgyalásánál, mint akadémiai alelnök, ő sem protestált annak kijelentésével, hogy az akadémia nem állami intézet; a szellemdus érseket ez ellenvetés azonban nem hozta ki a maga kerékvágásából, hanem megmaradt „protestans“-nak, annyiban, hogy protestációját jegyzőkönyvbe kívánta vétetni. Sajnálattal jelenték ki azonban, hogy kívánságát nem vehetik tekintetbe, miután annak vitatása, hogy az egyetem katholikus-e vagy állami intézet, egyáltalán nem tartozik az enquete ügykörébe.

**** Hiba igazítás.** Megelőző 143—43 számunk első tárca-cikkében két szembetűnű nyomda-hiba csuszott be. A cím első sorában A paffy helyett hibásan Abaffi s a végén 1683 helyett 1863 évszám szedetett, mit is ezennel helyre igazítunk.

KÖRÖZTETNEK.

966—1873.

Széki egyházmegyénkben a m. frátai kántor-tanítói állomás. Evi fizetés:

1) A frátai fizetés és kánonika porció megér 106 frtot; 2) A berkenyesi 100 frtot; 3) A mlts igazgató tanács által a frátai iskolai pénz évi kamatjából utalványozandó 100 frt; 4) Záhról 24 véka elegybúza; 5) Tandij minden tanulótlól 1 frt; 6) 3 és 1/2 holdat meghaladó belső telek, melyből 2 hold gyümölcsössé ültetendő; 7) Temetés énekléssel 50 kr., bucsuztatóval 1 frt.

Az iskola-szoba melegítéséről az egyház gondoskodik.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok széki esperes t. t. Báthory Dániel aa.-hoz Székre küldendők.

Kolozsvárt, október 27, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1019—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a telekfalvi kántor-tanítói állomás. Evi fizetés:

1) 71 kalangya őszgabona; 2) 71 ka. zab; 3) 6 véka búza, 12 véka zab; 4) 10 szekér fa; 5) Napszámosoktól 1 frt. 20 kr; 6) 187 □° első, 177 □° másod, 776 □° harmad-osztályu szántó, 962 □° másod-osztályu kaszáló haszon-élvezete; 7) a szántókat az egyház mivel, trágyázza, adóját fizeti; 8) Fi-tanulóktól 20 kr., léányoktól 17 kr., összesen mintegy 10 frt; 9) tisztesség lakás.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvárt, október 27, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyilt posta.

Czelder Márton urnak. Tisztességes hangon tartott cáfolatnak lapunk mindig helyet ad. A Simó Géza „rágalmai“ visszautasítására csak annyit jegyzünk meg, hogy az általa fölemlített hamisított okmány eredeti példánya szerkesztőségünknel le van téve.

Kis Mózes urnak Hátszegen. Óhajítása szerint intézkedünk.

Juhász Pál urnak Zelizen. Dettó.

Touka Károly urnak, Bukarest. A lapok küldése tárgyában intézkedtünk. Az előfizetés ügyét tisztázza ön a szerkesztővel, ha haza tér a jövő hó vége felé.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.